

Regeringens skrivelse

1979/80: 168

om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet;

beslutad den 5 juni 1980.

Regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

KARIN ANDERSSON

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen, som bygger på jämställdhetskommitténs betänkande (SOU 1979: 56) "Steg på väg" redovisas riktlinjerna och organisationsformerna för regeringens fortsatta jämställdhetsarbete med avseende på utbildning, arbetsliv, familjepolitik, boende- och samhällsplanering, hälsa och sociala problem, representation i beslutande församlingar, opinionsbildning samt internationellt samarbete.

De senaste årens reformer på jämställdhetsområdet redovisas översiktligt. Vidare tas upp de praktiska hinder som fortfarande finns inom olika samhällsområden för att kvinnor och män skall kunna förvärvsarbeta på lika villkor. Vikten av att män tar ett ökat ansvar för hem och barn samt att arbetslivet anpassas till förvärvsarbetande småbarnsföräldrar framhålls.

I skrivelsen berörs hur en del av dessa praktiska problem skall kunna lösas samt hur jämställdhetsfrågorna kan lyftas fram i bl. a. utbildning och arbetsliv.

Utdrag

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-06-05

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Mundebo, Wikström, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Burenstam Linder, Johansson, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Andersson

Skrivelse om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet

1 Inledning

Förenta nationernas (FN) kvinnokonferens i Mexico city år 1975 antog en världsaktionsplan för att genomföra internationella kvinnoårets mål (redovisad i aktstycken utgivna av utrikesdepartementet, ny serie II:30). I denna plan rekommenderas bl. a. varje land att "fastställa sitt eget nationella handlingsprogram och ange sina egna mål och prioriteringar i anslutning till världsaktionsplanen". Konferensens resultat behandlades under det trettionde mötet med FN:s generalförsamling hösten 1975 som beslutade om ett permanent rapporteringssystem från medlemsländerna till den under FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) lydande kvinnokommissionen. Den första rapporten från Sverige avsåg åren 1975–1978 och avgavs våren 1979 av arbetsmarknadsdepartementet. Den fortsatta rapporteringen skall ske vartannat år. Förberedelser pågår f. n. för 1980 års kvinnokonferens som äger rum i Köpenhamn i juli 1980.

Jämställdhetskommittén (Ju 1976: 08) började år 1977 arbetet med en svensk handlingsplan. En enkät skickades ut och besvarades av cirka 400 myndigheter, institutioner, organisationer, föreningar och företag. Syftet var att få veta vilka aktiviteter som pågick och/eller planerades fram till och med år 1980. Enkätsvaren har sedan tillsammans med andra undersökningar legat till grund för den beskrivning av vidtagna och planerade åtgärder som ingår i kommitténs förslag till handlingsplan.

Jämställdhetskommittén avlämnade i september 1979 betänkandet (SOU 1979: 56) "Steg på väg" med förslag till nationell handlingsplan för jämställdhet. Till protokollet i detta ärende har fogats en sammanfattning av

betänkandet som *bilaga 1*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av yttrandena återfinns som *bilaga 2*.

2 Allmänna utgångspunkter

Jämställdhet mellan kvinnor och män är en av dagens viktigaste samhällsfrågor. Det handlar ytterst om varje människas rätt till utveckling, utbildning och arbete efter sin läggning och sina förutsättningar. Det är också en fråga om rättvisa och demokrati. En jämnare fördelning av kvinnor och män bland politiker och andra beslutsfattare medför en mer rättvisande representation, vilket i sin tur är förutsättningen för en verklig demokrati.

För att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män behövs fortsatta insatser på snart sagt alla samhällsområden. I förslaget till handlingsplan för jämställdhet framgår detta klart.

Den viktigaste förutsättningen för jämställdhet är, enligt min mening, ekonomisk självständighet byggd på egen förvärvsinsats. Det anser också jämställdhetskommittén. Att trygga rätten till arbete för *både* kvinnor och män är en viktig målsättning. Men det gäller också att undanröja i nuläget specifika förvärvshinder för kvinnor, det gäller att genom olika åtgärder underlätta för föräldrar att förena föräldraskap med förvärvsarbete och det gäller inte minst att bryta traditionella könsrollsmönster såväl i arbetsliv som i hem och samhällsliv. Det innebär att också männens traditionella roll måste förändras och männen ges möjligheter till att berika sitt liv genom en förändring av mansrollen.

Alla i riksdagen representerade partier står bakom jämställdhetskommitténs förslag i betänkandet *Steg på väg*. Förslagen har också rönt ett positivt mottagande av remissinstanserna. Jag kommer att kommentera förslagen i det följande.

I kommitténs förord påpekas att man undvikit partipolitiska profileringsfrågor. Även om det råder betydande politisk enighet om såväl målet att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män som medlen att nå dit är det naturligt att det finns åsiktsskillnader mellan partierna. Regeringen ställer sig bakom huvudlinjerna i jämställdhetskommitténs förslag till handlingsplan för det fortsatta jämställdhetsarbetet. Förslagen handlar i stor utsträckning om att i olika sammanhang ta till vara kvinnors erfarenhet och kunskaper, vilket innebär en bättre hushållning med resurserna för samhället i sin helhet.

Alltsedan mitten av 1970-talet har en mängd reformer genomförts för att underlätta för kvinnor och män att kombinera förvärvsarbete med omsorgen om barnen. Bl. a. har föräldraförsäkringen byggts ut och kommer från den 1 juli 1980 totalt att omfatta tolv månader. Föräldrar med barn under åtta år har sedan den 1 januari 1979 rätt till sex timmars arbetsdag. Antalet dagar för

tillfällig vård av barn har höjts till 60 dagar per år och barn. Kvinnor med tunga arbeten har rätt till omplacering eller ledighet med havandeskapspenning upp till 60 dagar före beräknad nedkomst.

Även andra reformer som är viktiga för jämställdheten har genomförts. Föräldrautbildning i anslutning till barns födelse är under utbyggnad i landstingen. Från den 1 juli 1980 slopas den s. k. makeprövningen i samband med beviljande av studiemedel. Jämställdhetsbidraget höjdes den 1 juli 1979. Jämställdhetsombudsmannen inrättas den 1 juli 1980. En informationskampanj om deltidsarbetets konsekvenser pågick under åren 1978-1979 över hela landet.

Det är viktigt att dessa reformer nu får en djup förankring bland människor. Opinionsbildning är därför ett betydelsefullt led i och också en förutsättning för arbetet för jämställdhet. I det har alla ett ansvar – inte minst de politiska organisationerna, arbetsmarknadens organisationer och studieförbunden.

I årets kompletteringsproposition (prop. 1979/80: 150) framhålls att budgetunderskottet som andel av bruttonationalprodukten (BNP) bör minska med i genomsnitt minst en procentenhet per år under de närmaste åren. För budgetåret 1981/82 förutsätts en budgetförstärkning om ca 7 miljarder kr. Budgetförstärkningen detta år bör väsentligen åstadkommas genom nedskärningar på utgiftssidan. Det sägs vidare att inga förutsättningar finns att föra fram egentliga nya reformförslag i 1981 års budgetproposition.

Det samhällsekonomiska utrymmet för den kommunala verksamheten är också ytterst begränsat under de närmaste åren på 1980-talet. I kompletteringspropositionen konstateras att redan gjorda åtaganden innebär att den samlade kommunala konsumtionen dessa år kommer att ligga långt utöver vad som är samhällsekonomiskt godtagbart. I stort sett är det endast utbyggnaden av barnomsorg och långtidsjukvård som kan accepteras. I övrigt får endast befolkningsförändringar och effekter av vissa svärpåverkbara faktorer leda till volymökning. Därutöver krävs medvetna åtgärder för att nedbringa ambitionsnivån inom befintliga verksamheter. Det framhålls vidare det nödvändiga i en stark återhållsamhet med nya statliga krav på kommunala insatser. Det erinras i sammanhanget om att riksdagen vid behandlingen av budgetförslaget i årets budgetproposition (1979/80: 100) framhållit att en självklar utgångspunkt för riksdagens ställningstaganden under detta och kommande riksmöten bör vara, att kommuner och landstingskommuner inte annat än undantagsvis åsamkas nya utgifter till följd av statliga beslut.

Mot bakgrund av det statsfinansiella läget är det uppenbart att något utrymme inte finns för kostnadskrävande förslag. Jag finner det emellertid angeläget att regeringen nu med jämställdhetskommitténs förslag som bakgrund ger sin principiella syn på det fortsatta jämställdhetsarbetet. Jag

vill också understryka att inte alla åtgärder som leder mot jämställdhet medför ökade samhällsutgifter.

3 Jämställdhetsarbetets organisation

Av Steg på väg framgår hur jämställdhetsarbetet på olika nivåer i samhället är organiserat. Det samordnande ansvaret för jämställdhetsarbetet i regeringskansliet kommer även i fortsättningen att ligga på arbetsmarknadsdepartementet. Vissa personella resurser avdelas för detta arbete. Eftersom jämställdhetsarbetet berör alla departement och mitt ansvar som statsråd framför allt är av samordnande och pådrivande karaktär i förhållande till andra departement har jag bedömt att det är nödvändigt med en interdepartemental beredningsgrupp i regeringskansliet. Denna bör bidra till att ge jämställdhetsfrågorna en starkare ställning och en mer framskjuten plats i regeringsarbetet. En jämställdhetsberedning under min ledning kommer därför att inrättas.

Lagen (1979: 1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet träder i kraft den 1 juli 1980. I anslutning härtil inrättas i enlighet med lagen en jämställdhetsombudsman och dennes kansli samt en jämställdhetsnämnd. En särskild kommitté (A 1980: 01) har tillsatts med uppdrag att förbereda inrättandet av jämställdhetsombudsmannen och jämställdhetsnämnden. En delrapport (Ds A 1980: 03) med förslag till instruktioner, organisation m. m. överlämnades till regeringen den 11 april 1980. Beslut med anledning av förslaget tas av regeringen senare idag samt i regeringsbrevet för budgetåret 1980/81. Jämställdhetsombudsmannen har till uppgift att se till att lagen efterlevs och skall även i övrigt medverka i strävandena att åstadkomma jämställdhet i arbetslivet.

För det fortsatta jämställdhetsarbetet har den parlamentariska jämställdhetskommittén en central roll. De övergripande uppgifterna för kommittén kommer att beröra alla de områden som behandlas i Steg på väg. Kommittén skall dessutom arbeta med mera långsiktiga projekt inom jämställdhetsområdet och med frågor av större principiell räckvidd. En av kommitténs viktigaste uppgifter är det opinionsbildande arbetet i syfte att förändra invanda attityder till vad som anses åligga kvinnor resp. män.

Vissa av de samordningsfrågor som hittills legat på jämställdhetskommittén kommer med de av mig tidigare nämnda förändringarna inom regeringskansliet att övertas av arbetsmarknadsdepartementet. Jämställdhetskommitténs direktiv kommer att anpassas till detta. Direktiven kommer även att anpassas till den samordning som kan behöva ske till jämställdhetsombudsmannen. Jag avser också att lägga vissa nya uppgifter på kommittén. Till dessa återkommer jag i det följande.

Jämställdhetsarbetet inom statsförvaltningen

I början av 1970-talet påbörjades jämställdhetsarbetet på allvar i statsförvaltningen. År 1972 tillsattes en utredning för att kartlägga kvinnornas situation inom den statliga förvaltningen. Utredningens betänkande (SOU 1975: 43) "Kvinnor i statlig tjänst" innehöll en rad förslag till jämställdhetsåtgärder. Efter riksdagsbehandling år 1976 fastställde regeringen mål och riktlinjer för myndigheternas jämställdhetsarbete i en förordning (1976: 686) om jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst och ett cirkulär (1976: 687) om arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst. Myndigheterna ålades att verka för jämställdhet mellan sina kvinnliga och manliga anställda och att årligen redovisa planerade och vidtagna åtgärder för regeringen.

Ett särskilt handlingsprogram utarbetades inom regeringskansliet för jämställdhetsarbetet inom den statliga sektorn för åren fram till 1980. Handlingsprogrammet omfattade metoder för att bryta rådande könsdominans inom vissa befattningar, yrken och personalkategorier.

Ett antal s. k. BRYT-försök startades, vilket innebar försök att få in kvinnor på mansdominerade tjänster och män på kvinnodominerade tjänster. Försöken har rört tjänster på alla lönenivåer, t. ex. fler kvinnor i tjänster över lönegrad F 18 och fler män som sekreterare och biträdespersonal. En del av dessa försök har nyligen utvärderats i en rapport till regeringen från statens arbetsmarknadsnämnd (SAMN). Resultatet har på flera sätt varit mycket positivt.

Regeringen utfärdade år 1978 en förordning (1978: 61) om tillgodoräkande av tid för föräldraledighet vid tillsättning av statligt reglerad tjänst.

Regeringen tog initiativ till barnpassning vid den statliga kursgården Sjudarhöjden och medgav ersättning för merkostnader för barntillsyn i samband med internatutbildning. Vidare startades en vidareutbildning av anställda i lägre lönegrader, det s. k. Garnisonsprojektet. Härutöver initierades studiecirkels-, konferens- och annan informationsverksamhet om jämställdhet på betald arbetstid.

Budgetåret 1978/79 erbjöd regeringen det s. k. miljonanslaget för jämställdhetsåtgärder inom statsförvaltningen. Myndigheterna får söka medel från anslaget för projekt som kan tjäna som modeller för andra myndigheter. Från den 1 juli 1980 kommer SAMN att fördela medlen.

Regeringen lät vidare utreda hur faktorer som t. ex. personalens sammansättning, arbetsuppgifternas karaktär, arbetsorganisationernas utformning och utnyttjande av tekniska hjälpmedel kan ha hindrat eller främjat myndigheternas jämställdhetsarbete. Resultatet av dessa studier finns presenterade i ett antal rapporter som överlämnats till regeringen. Av dessa rapporter framgår bl. a. att organisationsstrukturen i en myndighet påverkar individens utveckling. Vissa organisationsformer anses hämmande medan andra ger utrymme för utveckling och kreativitet. Den arbetsorga-

nisation och de arbetsmetoder som anses bäst från jämställdhetssynpunkt är rörliga arbetsformer, projektgrupper, samarbete över personalgränserna och små arbetsenheter. Detta framgår bl. a. av betänkandet Kvinnor i statlig tjänst.

Inom regeringskansliet görs nu en samlad bedömning av de olika åtgärderna som vidtagits inom ramen för myndigheternas jämställdhetsarbete under den senaste treårsperioden. En särskild redovisning och riktlinjer för jämställdhetsarbetet inom statsförvaltningen under 1980-talet kommer att presenteras senare.

Den 1 juli 1979 inrättades SAMN som genom sin instruktion bl. a. skall svara centralt för verksamheter med syfte att främja jämställdhet mellan kvinnor och män. En särskild enhet för jämställdhetsfrågor har organiserats inom nämnden. I uppgifterna ingår att överföra erfarenheter, sprida ideer, stimulera till nya åtgärder och följa de statliga myndigheternas jämställdhetsarbete genom deras årliga redovisningar och planer. Jämställdhetsarbetet inom statsförvaltningen bör kunna tjäna som modell för jämställdhetsarbetet inom andra sektorer av arbetsmarknaden.

4 Utbildning

Från jämställdhetssynpunkt är det viktigt att var och en kan utveckla och ta till vara sina personliga resurser utan att vara bunden av traditionella värderingar. I dag väljer kvinnor och män i regel utbildningsvägar som är traditionellt könsbundna. Detta gäller i såväl ungdomsskolan som vuxenutbildningen. Skillnader i utbildningen får givetvis också konsekvenser i arbetslivet. Ett fritt val av yrke och utbildning utan bindning till traditionella värderingar om vad som är manligt och kvinnligt ökar den enskildes valmöjligheter. Den enskildes arbetsmarknad vidgas. Därmed ökar också förutsättningarna att förverkliga allas rätt till arbete. Från samhällets synpunkt är det otillfredsställande om inte varje människas förmåga och personliga resurser kan tas till vara på bästa sätt. Ett könsbundet utbildningsval är ofta ett hinder och kan medföra att den personliga förmågan inte utvecklas och kommer till sin rätt. I flera av de frågor som jag tar upp i det följande och som berör utbildningsområdet har jag samrått med statsrådet Mogård.

F. n. pågår ett omfattande reformarbete inom utbildningsområdet. Jag förutsätter att man i alla delar av detta arbete beaktar vikten av att jämställdhetsfrågorna får en framskjuten plats. Jag noterar med tillfredställelse att grundskolans nya läroplan särskilt betonar jämställdhetsfrågornas betydelse.

När det gäller utbildningsområdet anser jag vidare att de traditionella könsrollerna bör motverkas genom att jämställdhetsfrågorna på ett naturligt sätt förs in i all utbildning. Jämställdhetskommitten understryker också detta i betänkandet Steg på väg liksom flertalet av remissinstanserna. Genom

utbildningen skall eleverna förberedas för ett delat ansvar och arbete i familj, yrkesliv och samhällsliv. Alla elever, oavsett kön, social eller kulturell bakgrund, ges därvid samma reella möjligheter till utveckling. Eleverna skall stimuleras att välja utbildning och sysselsättning efter intresse och förutsättningar och uppmuntras aktivt att ifrågasätta traditionellt könsbundna värderingar.

All utbildning såväl i förskola och ungdomsskola som i högskola och vuxenutbildning spelar en nyckelroll när det gäller att förändra de traditionella könsrollsmönstren. Även i de återkommande utbildningarna för vuxna bör könsrollsfrågor tas upp.

Värderingar och uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt formas redan i tidig ålder. Åtgärder i förskola och grundskola måste därför prioriteras. Exempelvis bör jämställdhetsfrågorna betonas i all lärarutbildning, inte minst förskollärarytbildningen.

Enligt den nya läroplanen för grundskolan, som riksdagen godkände riktlinjerna för år 1979, skall eleverna under högstadietiden genom arbetslivsorientering få erfarenhet från tre olika områden nämligen

- teknik och tillverkning
- handel, kommunikation, service, jord- och skogsbruk
- kontor och förvaltning, vård och undervisning.

Skolan skall därvid verka för att eleverna kombinerar valen inom de tre sektorerna på ett sådant sätt att de ger flickor inblick i mansdominerade yrken och pojkar i kvinnodominerade.

Ämnet teknik blir obligatoriskt för att motverka att som hittills huvudsakligen pojkar studerar detta ämne. Hemkunskap får bl. a. i enlighet med jämställdhetskommitténs önskemål ökad tid genom att det blir ett moment i orienteringsämnena redan på lågstadiet. Jag anser att detta ger ökade möjligheter att bättre än nu knyta an undervisningen på lågstadiet till det praktiska arbete som bedrivs i förskolan. Det är angeläget att så tidigt som möjligt ge eleverna den inställningen att hemarbete utförs av både flickor och pojkar. Jag menar att det är av största vikt att hitta otraditionella metoder för att föra in detta synsätt, eftersom delat ansvar för det praktiska arbetet i hemmet är en förutsättning för jämställdhet. Erfarenheterna från jämställdhetskommitténs projekt "Jämställd skola" i Härryda kommun kan i detta avseende bli vägledande för hur jämställdhetsfrågor kan ingå som en naturlig del i skolarbetet. Även andra praktiska exempel på könsrollsbyttande eller könsneutral undervisning måste uppmuntras och erfarenheter därav spridas.

Genom satsning på jämställdhet i grundskolan kan bättre förutsättningar skapas för ett mindre könsbundet linjeval i gymnasieskolan än vad som i dag är fallet. Trots informationsinsatser är gymnasielinjerna alltför mycket könsuppdelade. I steg på väg redovisas att endast inom ett mindre antal linjer är könsfördelningen relativt jämn med 40-60 % av vardera könet. Det gäller jordbrukslinje, livsmedelsteknisk linje, treårig ekonomisk linje och

naturvetenskaplig linje. Inom de övriga linjerna är könsfördelningen mycket sned. Behovet av aktiva jämställdhetsåtgärder inom såväl förskola som grundskola är således stort.

Jämställdhetskommittén har tagit upp frågan om läromedlens betydelse som underlag för jämställdhetsdiskussioner i skolan. Det är viktigt att läromedlen är fria från könsdiskriminerande inslag och är utformade så att de positivt stimulerar till en förändrad syn på den traditionella kvinno- och mansrollen. Kommittén (U 1976: 04) om läromedelsmarknaden kommer med sitt slutbetänkande under år 1980. Kommitténs förslag och beredningen av förslaget inom utbildningsdepartementet bör därför avvaktas innan ställning tas till behovet av eventuella åtgärder. Jag vill dock - i samråd med statsrådet Mogård - betona värdet av att skolöverstyrelsens (SÖ) arbete fortlopande omfattar en samlad temagranskning från könsrollssynpunkt av olika typer av läromedel.

SSA-råden, samverkansorgan skola - arbetsliv i kommunerna, har till uppgift att biträda skolstyrelserna i frågor som rör utbildningens anknytning till arbetslivet. Ledamöterna i SSA-råden representerar skolan, arbetsmarknadens parter och arbetsmarknadsmyndigheterna. SSA-råden har enligt sina direktiv att verka för jämställdhet. De bör enligt instruktionen också kunna ta initiativ till och medverka i fortbildning av skolans personal och arbetslivets representanter. Med deltagande av bland andra jämställdhetskommittén och SÖ pågår en försöksverksamhet med SSA-råden i Blekinge län. SSA-råden har gjort upp lokala åtgärdsprogram för att bryta det könsbundna yrkesvalet. En rapport om projektet som planeras komma till hösten 1980 bör kunna utgöra en del av underlaget för en tipskatalog som kan spridas till alla SSA-råd. Det är också angeläget att andra konkreta handlingsinriktade åtgärder prövas.

Behovet av utbildnings- och jämställdhetsinsatser finns inte enbart i ungdomsskolan utan i lika hög grad inom vuxenutbildningen. Där kan åtgärderna särskilt riktas mot de utbildningssvaga grupperna, bl. a. kvinnor som länge varit hemarbetande, äldre kvinnor och invandrarkvinnor. Det gäller såväl inom den kommunala vuxenutbildningen som inom arbetsmarknadsutbildningen. Även studieförbunden som ger vuxna möjligheter till studier och kulturaktiviteter har viktiga uppgifter i jämställdhetsarbetet. Några av de större studieförbunden fick våren 1978 medel från jämställdhetskommittén för att ta fram studiecirkelmateriel att bl. a. användas för utbildning inom ramen för statligt stödd utbildning åt permitteringshotad personal.

Även i den högre utbildningen finns skillnader mellan kvinnors och mäns val. Detta får i sin tur återverkningar på rekryteringen till forskarutbildningen. Könsfördelningen på forskarnivå tyder även på svårigheter att förena forskning och ett aktivt familjeansvar. Genom att det praktiska hemansvaret fortfarande främst åvilar kvinnorna blir följden att ytterst få kvinnor forskar och därmed begränsas forskningens inriktning och utfall. Universitets- och

högskoleämbetets (UIIÄ) rapport 1979: 16 om jämställdhetsforskning aktualiserar de brister som i dag finns när det gäller dels forskning som berör jämställdhet, dels den sneda könsfördelningen inom forskarkåren. Rapporten innehåller förslag till åtgärder och remissbehandlas f. n.

Flera av de remissinstanser, som yttrat sig över Steg på väg, påtalar problemen med makeprövning vid beviljande av studiemedel samt att kostnaderna för arbetsgivarinträdet belastar forskaranslagen bl. a. vid föräldraledighet. Jag vill i detta sammanhang erinra om att makeprövning i samband med beviljande av studiemedel helt slopas fr. o. m. den 1 juli 1980 (prop. 1979/80: 100, bil. 12, rskr 1979/80: 300).

Vad gäller utbildning i företag och annan personalutbildning i arbetslivet instämmer jag i jämställdhetskommitténs uppfattning om betydelsen av fortbildning i jämställdhet för olika personalgrupper, t. ex. den arbetsledande personalen. Det är också viktigt att lyfta fram jämställdhetsfrågorna i grundutbildningen av vissa grupper, t. ex. arbetsförmedlare. Jag anser att arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) tillsammans med berörda personalorganisationer bör överväga möjligheterna att inom ramen för grundutbildningen ge arbetsförmedlarna praktik på otraditionella arbeten. Det skulle vara en värdefull erfarenhet för deras kommande arbete i platsförmedlingen. I denna fråga har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

Jag övergår här efter till att kommentera några av de åtgärder som jämställdhetskommittén föreslagit inom utbildningsområdet.

Grundskolan

I de mål och riktlinjer för grundskolans läroplan som regeringen nyligen fastställt sägs att alla oberoende av kön, geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden skall ha lika tillgång till utbildning i grundskolan. I skollagen har också fr. o. m. den 1 januari 1980 förts in bestämmelser varigenom skolstyrelserna och landstingskommunernas utbildningsnämnder åläggs att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män. Det är angeläget att denna komplettering uppmärksammas och kommer till uttryck i konkret handlande.

I regeringens mål och riktlinjer för grundskolan anges vidare att varje rektorsområde skall göra upp en arbetsplan. Denna skyldighet markerar den lokala skolans ansvar för att de av riksdagen fastställda målen uppnås. Exempel på områden som bör finnas med i arbetsplanen är könsrollsfrågor, frågor om sexualitet och samlevnad samt det fria studievalet. I detta sammanhang nämns vikten av att motverka könsbundna val.

SÖ har i en broschyr kommit med förslag till hur skolans arbete för jämställdhet kan bedrivas och med exempel på lämplig litteratur. Det är viktigt att sådant material fortlöpande tas fram eller aktualiseras. Jag utgår från att SÖ kommer att informera om varje rektorsområdes ansvar för jämställdhetsarbetet.

Jag vill i detta sammanhang betona vikten av det fortbildningsprogram i det lokala fortbildnings- och utvecklingsarbetet om jämställdhet som skall bedrivas inom ramen för personallagsutbildningen i grundskolan.

SYO-funktionärerna spelar en avgörande roll när det gäller information och vägledning för ungdomar i syfte att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden. Därför måste jämställdhetsfrågorna ges en framträdande plats inte bara i grundutbildningen utan även i fortbildningen av SYO-konsulenter. Till exempel vore det önskvärt att SYO-funktionärerna praktiserade i arbetslivet inom ett för resp. kön otraditionellt yrkesområde.

Gymnasieskolan

SÖ framhåller i sitt remissvar över Steg på väg att man avser att stimulera intagningsnämnderna att mera aktivt tillämpa gällande föreskrifter och anvisningar som ger möjlighet att på den s. k. fria kvoten stödja en sökandes önskan att göra ett val som leder till jämnare könsfördelning. Jag finner det angeläget att SÖ stimulerar intagningsnämnderna på detta sätt. Men det är viktigt att man också stöder och uppmuntrar de elever som väljer otraditionellt, så att de orkar stå emot omgivningens tryck och fullföljer utbildningen. Detta är en betydelsefull uppgift för skolans personal och inte minst för SYO-funktionärerna.

Högskolan

Jämställdhetskommittén har i Steg på väg sagt att jämställdhet måste ingå som ett obligatoriskt ämne och inte som nu ett frivilligt tillvalsämne i lärarnas och förskollärarnas grundutbildning. Remissinstanserna har delade uppfattningar om detta förslag. Bl. a. SÖ anser att jämställdhet inte bör betraktas som ett ämne utan som en grundläggande värdering vilken i mycket högre grad än nu bör genomsyra alla former av utbildning. Andra remissinstanser är dock positiva till jämställdhet som ämne.

Jag anser i likhet med SÖ att jämställdhetstanken bör ingå i alla former av utbildning. Men detta är inte tillräckligt. Jämställdhetsfrågorna måste behandlas i lärarutbildningen utifrån åtminstone tre aspekter, nämligen kunskaper om kvinnors och mäns förhållanden i samhället, attityder och värderingar till kvinnors och mäns roller på olika områden samt metodiken för hur jämställdhetsfrågorna skall kunna integreras i alla ämnen.

Frågor om den framtida lärarutbildningen bereds f. n. inom utbildningsdepartementet. Jag har tagit upp behandlingen av jämställdhetsfrågorna i lärarutbildningen med statsrådet Mogård.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att UHÄ – som framgått tidigare – har gjort omfattande utredningsarbete vad gäller jämställdhet i högskolan där man bl. a. ger förslag på åtgärder för ökad jämställdhetsforskning.

Den 1 juli 1980 kommer nya regler om behörighet för forskarutbildning.

Den medger att stora yrkesgrupper, där kvinnor är dominerande, får möjlighet till forskarutbildning, bland andra sjuksköterskor, förskollärare och fritidspedagoger. I proposition 1979/80: 100 föreslås med hänsyn härtill ett ökat antal utbildningsbidrag till doktorander.

Insatser för att stimulera kvinnor och män till otraditionella utbildningar

I jämställdhetsarbetet strävar man efter att kvinnor och män skall välja utbildning efter personliga förutsättningar och intressen oberoende av kön. I dag väljer fortfarande flertalet kvinnor och män utbildningar som är traditionellt könsbundna. Åtgärder bör därför övervägas för att bättre främja ett könsobundet val. Könskvotering är ett exempel på en sådan åtgärd. Flera remissinstanser är dock tveksamma till en könskvoterad antagning till utbildning. Bl. a. högskolan i Luleå anför som skäl att på många linjer med manlig dominans är det inte platser som saknas utan intresserade och behöriga flickor. Vidare anser högskolan att en kvotering eller extra poäng till minoritetskönet kan leda till att elever med svagt intresse för utbildningen tas in för att sedan hoppa av. Högskolan föreslår i stället att man snarast röjer undan sådana inslag i antagningssystemet som visat sig ha negativa effekter på jämställdheten, t. ex. föreningsmeriterna vid antagning till spärrad utbildning och vissa krav på förpraktik som kan göra en linje mindre attraktiv för det ena könet. Jag vill erinra om att regeringen nyligen har föreslagit riksdagen att systemet med föreningsmeriter slopas fr. o. m. höstterminen 1981.

Könskvotering har prövats i förskollärarytbildningen som en väg att få in män i förskolan. Motiven till detta har bl. a. varit små barns behov av även manliga förebilder. Det har också ansetts viktigt att kvinnor och män arbetar tillsammans med samma sorts arbetsuppgifter.

Den utvärdering av könskvotering som regeringen uppdrog åt jämställdhetskommittén att göra visade att kvotering har relativt stor betydelse i början men att dess effekter successivt minskar. Detta redovisas i rapporten "Män och kvinnor i barnomsorgen". Mot den bakgrunden föreslog kommittén att könskvoteringen av män till förskollärarytbildningen upphör, vilket också regeringen har beslutat fr. o. m. läsåret 1980/81. Utvärderingen visar således att kvotering kan vara ett effektivt medel i ett initialskede är det gäller att bryta traditionella könsgränser i en utbildning.

För att bryta det könsmässigt sneda utbildningsvalet föreslog jämställdhetskommittén i stället andra aktiva rekryteringsåtgärder. En sådan aktiv rekryteringsåtgärd kan vara att man i yrkesvägledningen utnyttjar s. k. otraditionella yrkesinformatörer, dvs. män från traditionella kvinnojobb eller kvinnor från traditionella mansjobb. Det är angeläget att man i all utbildning använder otraditionella yrkesinformatörer i undervisningen.

Regeringen har i anslutning till jämställdhetskommitténs förslag uppdragit åt UHÄ att komma in med förslag beträffande kvinno- resp. mansdomine-

rade utbildningar för vilka en ordning med s. k. positiv särbehandling är lämplig samt belysa förutsättningarna för att i antagningssystemet foga in en sådan ordning.

Till arbetsmarknadsutbildningen återkommer jag senare i avsnittet om arbetslivet.

Invandrarkvinnorna

Bland de utomnordiska kvinnor som invandrade till Sverige år 1977 hade ca 750 eller 14 % ingen utbildning alls eller en utbildning som var kortare än tre år. Mer än hälften av de omkring 4 000 deltagarna i grundutbildningen för vuxna (grundvux) läsåret 1978/79 var invandrarkvinnor. Jämställdhetskommittén har mot den bakgrunden tagit upp invandrarkvinnornas behov av utbildning. Statens invandrarverk (SIV) har också i sitt remissvar ingående beskrivit invandrarkvinnornas situation i Sverige och behovet av utbildning för de invandrarkvinnor som är lågutbildade.

Regeringen har särskilt uppmärksammat invandrarkvinnornas utbildningsbehov, bl. a. i direktiven (1979: 100) till svenskundervisningskommittén (SFI-kommittén, A 1978: 07). Kommittén har till uppgift att överväga frågan om den allmänna inriktningen av en grundläggande introduktion i svenska språket och svenskt samhälls- och arbetsliv för vuxna invandrare.

Erfarenheterna visar att det är mycket svårt att nå invandrarkvinnorna med information. Nya metoder för information och uppsökande verksamhet kan därför behöva prövas. SFI-kommittén har beviljats medel för medverkan i en försöksverksamhet med alternativ pedagogik för hemarbetande invandrarkvinnor. Försöksverksamheten bedrivs innevarande budgetår 1979/80 i Stockholm i samarbete mellan SFI-kommittén, SÖ, Invandrarkvinnornas förening i Stockholm och Studieförbundet. Försöket syftar till att genom uppsökande verksamhet, hembesök, social rådgivning samt arbetsmarknadsinformation och barnomsorg i anslutning till kurser i svenska med samhällsorientering ge invandrarkvinnorna sådana kunskaper att deras självförtroende stärks och deras möjligheter till kontakter i det svenska samhället underlättas. Undervisningen är hela tiden anpassad till kvinnornas behov på så sätt att varje deltagare så långt det är möjligt ges de kunskaper m. m. som behövs för att forma deltagarens egen identitet. Försöksverksamheten kommer att redovisas i samband med SFI-kommitténs slutbetänkande våren 1981 och skall ligga till grund för kommitténs överväganden om utformningen av den framtida svensk- och samhällsundervisningen.

Jag vill i sammanhanget nämna att jag nyligen givit jämställdhetskommittén i uppdrag att göra en studie av invandrarkvinnornas situation. Studien skall utgöra underlag för det fortsatta arbetet med att förbättra invandrarkvinnornas möjligheter att bygga upp en identitet baserad såväl på det egna kulturarvet som på normer och värderingar i det svenska samhället.

5 Arbetslivet

Rätten till ett eget förvärvsarbete är enligt min mening grundläggande för jämställdhet mellan kvinnor och män. Grundläggande för jämställdhet är också att kvinnor och män ges möjligheter att kombinera förvärvsarbete med det praktiska ansvaret för barnen. Eftersom kvinnor av tradition har haft det praktiska ansvaret för hem och barn har jämställdhetsarbetet i hög grad kommit att inriktas på att undanröja de förvärvshinder som idag finns för framför allt kvinnor. Men jämställdhetsarbetet har också inriktats på arbetsmarknaden och förhållandena där. Förvärvsarbete är inte bara en förutsättning för egen försörjning. Det är också en väg till sociala kontakter och gemenskap samt till utveckling. I flera av de frågor som jag tar upp i det följande och som berör arbetsmarknaden har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

I Steg på väg redovisas hur andelen kvinnor i arbetskraften stadigt har stigit under 1970-talet. Genomsnittligt var ca 74 % av kvinnorna i åldern 16–64 år i arbetskraften under år 1979 mot 88 % av männen. Den största ökningen har kvinnor med barn under sju år svarat för. Det finns emellertid betydande skillnader mellan kvinnors och mäns villkor i arbetslivet. Det gäller framför allt yrkesval, lön och arbetstider. Kvinnornas inträde på arbetsmarknaden har sammanfallit med den offentliga sektorns expansion. Kvinnorna har på de kommunala och landstingskommunala sektorerna gått till de traditionellt kvinnliga yrkesområdena. Det är i stor utsträckning yrken som kan ses som en förlängning av arbetet i hemmet. Det är kvinnor som sköter barna- och äldreomsorg, sjukvård och en rad servicefunktioner. Få kvinnor återfinns på traditionellt manliga yrkesområden och få kvinnor har högre befattningar inom näringsliv och förvaltning. Många kvinnor är självförsörjande genom sitt förvärvsarbete men långtifrån alla.

Arbetslösheten för kvinnorna har varit och är större än arbetslösheten för männen. Internrekryteringen på arbetsplatserna har fått en ökad betydelse i jämförelse med externrekryteringen. Särskilt under perioder med begränsad nyanställning har det varit svårt för dem som har stått utanför arbetsmarknaden. I denna grupp är kvinnorna i majoritet.

För att öka kvinnors möjligheter till arbete och utbildning och för att uppnå jämställdhet på arbetsmarknaden måste även attityder och värderingar påverkas. Detta är uppgifter som faller på såväl arbetsgivarna som de fackliga organisationerna. Det är därför angeläget att det arbete som arbetsmarknadens parter redan påbörjat i denna riktning fortsätter och att nya former utvecklas och provas.

Den nya lagen om jämställdhet i arbetslivet, som träder i kraft inom kort, utgör ytterligare ett instrument för jämställdheten på arbetsmarknaden. Lagen förbjuder diskriminering på grund av kön vid anställning, befordran och vid utbildning till befordran. Lagen påbjuder också att arbetsgivarna aktivt skall verka för jämställdhet. Arbetsmarknadens organisationer har

betydande uppgifter när lagen skall föras ut i den praktiska tillämpningen. Lagreglerna om aktiva jämställdhetsåtgärder kommer bl. a. att kunna ersättas eller kompletteras genom jämställdhetsavtal på förbunds nivå. Samtidigt som lagen träder i kraft inrättas som tidigare nämnts en jämställdhetsombudsman som skall komplettera parternas tillsyn över lagens efterlevnad. Jämställdhetsombudsmannen har till uppgift bl. a. att göra undersökningar av det aktiva jämställdhetsarbetet. Resultatet av dessa undersökningar, som förutsätts ske i samband med berörda myndigheter och organisationer, kan också användas i arbetet att påverka fördomar och förändra attityder.

1980-talet kommer att innebära förändringar i arbetslivet såväl inom industrin som inom den enskilda och offentliga tjänstesektorn. Den snabba tekniska utvecklingen medför genomgripande förändringar som ställer stora krav på både arbetstagare och arbetsgivare. De områden som står inför tekniska förändringar i form av automation och datorisering är bl. a. kontorsområdet, handeln och bankerna. Där arbetar idag huvudsakligen kvinnor.

Regeringen har uppmärksammat den tekniska utvecklingen i bl. a. sina direktiv (1978: 76) till dataeffektutredningen (A 1978: 05). Denna utredning har i uppdrag att analysera datateknikens effekter på såväl den totala sysselsättningen som utvecklingen för olika yrkesgrupper, i olika näringsgrenar och i olika delar av landet. Det är väsentligt att utredningen uppmärksammar effekterna på kvinnornas sysselsättning av den ökande användningen av datateknik. Datatekniken ger möjligheter att ta bort en mängd rutinbetonade arbetsuppgifter. Men datoriseringen i sig skapar samtidigt ofta nya rutinartade arbetsuppgifter som troligen kommer att innehas av kvinnor. Det är viktigt att vid utvecklingen av datatekniken särskilt uppmärksamma de för- och efterarbeten som skapas.

Åtgärderna i det kommande jämställdhetsarbetet måste inriktas mot att kvinnor i traditionella kvinnoyrken ges utbildning och utvecklingsmöjligheter så att de får tillfälle till bredare eller mer kvalificerade arbetsuppgifter. Det är angelägna uppgifter för såväl jämställdhetsombudsmannen och AMS som parterna på arbetsmarknaden att initiera och bevaka att sådana åtgärder vidtas.

Försök i denna riktning med fortbildningskurser inom kontorssektorn har påbörjats på initiativ av den nämnd för jämställdhet i arbetslivet som Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och Privattjänstemannakartellen har inrättat samt av Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) i samarbete med AMS och SÖ. Utbildningen avser att stärka resurserna hos redan kontorsanställda som skall kunna få bredare eller mer avancerade arbetsuppgifter på sina arbetsplatser. Hittills har 80 kvinnor tagits ut under budgetåret 1979/80. Försöksverksamheten bedrivs som arbetsmarknadsutbildning inom den särskilda kvot på 2 000 utbildningsveckor som regeringen har avsatt budgetåret 1979/80 för kvinnor och män som inte är arbetslösa och som deltar

i kurser till yrken som domineras av motsatt kön.

Jag finner det angeläget att AMS och SÖ tillsammans med arbetsmarknadens parter snarast prövar förutsättningar för liknande insatser på andra kvinnodominerade områden, exempelvis handeln. Detta kan göras genom en fortsatt omprioritering inom givna anslag.

Den ökade efterfrågan på arbetskraft under den senaste tiden har främst gällt industrin och då särskilt verkstadsindustrin. Inom verkstadsindustrin räknar man med att behöva nyanställa ca 15 000 personer per år de närmaste åren – varav 5 000 yrkesarbetare – enbart för att ersätta den naturliga avgången. Kvinnorna har av olika skäl inte i samma utsträckning som männen sökt de lediga platserna inom verkstadsindustrin. Bland de arbetssökande kvinnorna som arbetsförmedlingen inte har kunnat placera vill mindre än 10 % av kvinnorna ha tillverkningsarbete inom industrin mot 25 % av männen. Detta kan delvis bero på arbetsmiljön. Ökade insatser på arbetsmiljöområdet kan göra industriarbete mera attraktivt för kvinnorna. Kvinnor saknar också ofta lämplig yrkesutbildning. Samtidigt finns inom arbetsmarknadsutbildningen ledig utbildningskapacitet inom de aktuella områdena. AMS bör därför inom ramen för givna resurser intensifiera sina åtgärder för att intressera fler kvinnor för industriarbete och utbildning härför. Just nu pågår en informationsinsats för jämställdhetsbidraget, vilket är ett bidrag till arbetsgivare som anställer och utbildar kvinnor respektive män till arbetsuppgifter som traditionellt dominerats av det motsatta könet. Jämställdhetsbidraget har fr. o. m. den 1 juli 1979 höjts till 20 kr. per timme och villkoren för att erhålla det har förbättrats (prop. 1978/79: 175). Det är betydelsefullt för att få in kvinnor på otraditionella arbeten. Men det är också väsentligt att arbetsförmedlingen i samarbete med de fackliga organisationerna och arbetsgivarna finner former för att stödja dem som valt otraditionella arbeten när de väl kommit in på arbetsplatsen. Ett sätt är att ta in fler kvinnor samtidigt. Risker för isolering eller utstötning blir då mindre.

Könskvotering brukar föreskrivas vid vissa former av regionalpolitiskt stöd. Jämställdhetskommittén föreslår att detta system utvidgas till att gälla även andra former av statliga bidrag och beställningar. Remissinstanserna har delade meningar om förslaget.

Inom arbetsmarknadsdepartementet pågår arbetet med en sysselsättningspolitisk proposition. Frågorna om arbetsgivarnas rekrytering kommer därvid att behandlas. Jag vill därför inte i detta läge ta upp frågan om en utvidgning av kvoteringsreglerna till andra stödformer. Jag vill dock redan nu från jämställdhetssynpunkt betona vikten av att berörda lokala myndigheter i de regioner som är aktuella för regionalpolitiskt stöd i sin utbildningsplanering ser till att både kvinnor och män får möjligheter till utbildning för de yrkesområden som kan komma ifråga i samband med regionalpolitiska insatser.

Dessutom bör det bli en uppgift för jämställdhetsombudsmannen att

särskilt följa de företag som får någon form av statligt stöd så att de aktivt arbetar för att främja en jämn fördelning av kvinnor och män i skilda typer av arbeten och inom olika kategorier av arbetstagare.

Om sysselsättningsutvecklingen för kvinnorna under 1980-talet skall kunna fortsätta i samma takt som under 1970-talet krävs samordnade åtgärder inom den ekonomiska politiken, näringspolitiken och arbetsmarknadspolitiken. För att utjämna de stora skillnaderna i tillgången på arbete mellan olika delar av landet krävs också en aktiv regionalpolitik.

Jag vill erinra om att riksdagen har beslutat, att den offentliga sektorn i ökad utsträckning bör planeras från regionalpolitiska utgångspunkter. För att nå de regionalpolitiska målen krävs en aktiv medverkan från kommuner och landstingskommuner.

Det är också viktigt att utbildning, såväl arbetsmarknadsutbildning som all annan utbildning, inriktas på den lokala arbetsmarknadens behov. För nyfödda kvinnor och ungdom på arbetsmarknaden måste informationsinsatser göras om vilka utbildningar och yrkesval som kan leda till ett arbete på orten eller inom regionen. AMS bör liksom hittills inom ramen för sina ekonomiska resurser kontinuerligt följa upp detta.

En av huvudfrågorna i den regionalpolitiska planeringen gäller ansträngningarna att få till stånd en utjämning av sysselsättningsgraden och också sysselsättningsmöjligheterna i övrigt mellan landets olika delar. I den nu pågående länsplanering 1980 gör länsstyrelserna analyser av sysselsättningsförhållandena i skilda regioner och på basis av detta redovisas förslag till åtgärder för att nå den eftersträlvade regionala utjämningen.

I länsplaneringen skall man nu se över stödområdesindelningen för det regionalpolitiska stödet till näringslivet med utgångspunkt i sysselsättningsförhållandena i skilda regioner. Man skall också studera möjligheterna att få till stånd en decentralisering och därmed jämnare fördelning av den offentliga och privata service- och tjänstesektorn – detta såväl mellan som inom länen. Det är en mycket viktig fråga sett från behovet av en allsidigt sammansatt arbetsmarknad i olika regioner med möjlighet för enskilda människor och för flera förvärvsarbetande i en och samma familj att finna arbeten som svarar mot deras intresseinriktning och utbildning.

I detta sammanhang bör också nämnas det arbete som pågår inom ramen för länsplanering 1980 med att ta fram regionala yrkesprognoser för arbetsmarknaden i länen och delar av länen. Dessa analyser och bedömningar bör kunna utgöra en viktig vägledning såväl för utbildningsväsendets planering som för enskilda människors bedömning av möjligheterna att på skilda orter få arbete inom olika yrkesområden.

Även de analyser och kartläggningar som görs av de lokala arbetsmarknaderna inom länen är av betydelse. Här studeras vilka möjligheterna är att från olika bostadsområden nå arbetstillfällena inom den kringliggande regionen. Materialet är tänkt som ett underlag för den kommunala planeringen, t. ex. trafikplaneringen.

I länsplaneringsarbetet ingår också att kartlägga de olika förvärvshinder som finns för ett inträde på arbetsmarknaden och på basis därav se vad som kan behöva göras på olika områden för att undanröja dessa hinder. Det kan gälla olika typer av samhällsservice, barnomsorg, äldreomsorg, utbildning och resemöjligheter mellan bostad och arbetsplats.

Länsplaneringen 1980 skall redovisas till regeringen före utgången av oktober månad 1980 och skall därefter beredas i regeringskansliet.

I den tidigare nämnda sysselsättningspolitiska propositionen kommer jämställdheten i arbetslivet att uppmärksammas.

5.1 Kommuner och landstingskommuner

Jämställdhetskommittén har påpekat att kommuner och landsting i sysselsättningsplanering och annan samhällsplanering måste utgå från kvinnornas ökade förvärvsfrekvens. Kommittén har också föreslagit att kommuner och landstingskommuner skall göra upp planer för hur jämställdhetsarbetet skall bedrivas externt och internt. Svenska kommunförbundet har i sitt remissvar varit tveksamt till förslaget. Man anser att formerna för arbetet måste avgöras av kommunerna själva och att det är angeläget att arbetet för en ökad jämställdhet bedrivs inom alla kommunala sektorer samt att insatserna sker samordnat.

Omkring 50 kommuner har nu egna jämställdhetskommittéer. Dessa arbetar bl. a. med jämställdhet från kommunens roll som arbetsgivare. Det kan t. ex. gälla utbildningssatsningar för kvinnor med rutinartade arbetsuppgifter eller att få fler män i förskolan.

En jämnare könsfördelning av den personal som arbetar i förskolan är angelägen så att barnen får både kvinnor och män i olika åldrar som förebilder. Detta har i sin tur betydelse för barnens attityder. Det är viktigt att de män som kommer in i förskoleverksamheten får stöd så att de stannar i förskolan. Ett sätt att stödja männen är att t. ex. försöka rekrytera så att flera än en man samtidigt nyanställs på samma arbetsplats. Erfarenheter visar att det är lättare att bryta traditionella könsgränser om man är fler än en. All personal bör tillsammans diskutera hur arbetet skall fördelas så att inte arbetsuppgifterna fördelas traditionellt könsmässigt. Det material som socialstyrelsen håller på att utarbeta, "Könsroller i förskolan", liksom jämställdhetskommitténs film, "Redan som barn", kan spridas till kommunerna och utgöra lämpliga underlag för diskussioner i könsrollsfrågor.

Jag anser det angeläget att de kommunala jämställdhetskommittéerna söker former för hur jämställdhetskraven skall kunna komma in i all kommunal verksamhet. De kan t. ex. bevaka daghemsfrågorna. En av de viktigaste uppgifterna är också att bevaka jämställdhetsaspekten i boende- och samhällsplaneringen. Jag återkommer till denna fråga längre fram. Jag vill emellertid redan nu säga att jag avser att i jämställdhetskommitténs nya direktiv ge kommittén ett ansvar för att i kontakt med kommunförbundet

följa, stimulera och stödja kommunerna i deras jämställdhetsarbete.

Jag är medveten om att en arbetstidsförkortning kan innebära vissa risker för att den regionala obalansen förstärks enligt det resonemang som förs i delegationenens (A 1974: 09) för arbetstidsfrågor, DELFA:s betänkande (SOU 1979: 48) "Arbetstider inför 80-talet". Det är därför viktigt, inte minst med hänsyn till kvinnors möjligheter till sysselsättning, att en aktiv regionalpolitik förs parallellt med en generell arbetstidsförkortning.

5.2 Kortare arbetsdag

Flera remissinstanser, som yttrat sig över Steg på väg, tar upp frågor som rör deltidarbete och kravet på en generell arbetstidsförkortning mot sex timmars arbetsdag.

Ett allt större antal kvinnor arbetar deltid. Av alla sysselsatta kvinnor arbetar i dag 45 % mindre än 35 timmar/vecka mot 6 % av männen. Brist på arbete och allmänna kommunikationer, otillräcklig tillgång på barnomsorg och service samt dålig utbildning är bl. a. orsaker till att kvinnor arbetar deltid. Men den ojämna arbetsfördelningen i hemmet är ofta den grundläggande orsaken. Av jämställdhetskommittens utredning (SOU 1979: 89) "Kvinnors arbete" framgår, att trots att kvinnorna i betydande utsträckning sökt sig in på arbetsmarknaden vilar alltså merparten av arbetet med hem och barn på dem. Även i hushåll där båda förvärvsarbetar på heltid sköter kvinnorna huvuddelen av hemarbetet. Så länge som deltidarbete till övervägande delen utnyttjas endast av kvinnor kommer således deltidarbete å ena sidan att förstärka den traditionella arbetsfördelningen i hemmen. Å andra sidan kan det ses som positivt från jämställdhetssynpunkt att kvinnorna inte längre lämnar arbetslivet helt och gör en lång paus i sitt yrkesarbete när de bildar familj. Deltidsarbetet gör det möjligt att ha en anknytning till arbetsmarknaden hela livet, upprätthålla sina yrkeskunskaper och skaffa sig arbetslivserfarenhet. Även för dem som har gjort ett långt förvärvsuppehåll kan deltid vara en möjlighet att återinträda i arbetslivet.

Deltidsarbete har emellertid också kommit att innebära att flera kvinno- och omindomiserade sektorer på arbetsmarknaden har börjat anpassa sig till att kvinnor önskar deltid. På vissa håll inom sjukvården är det t. ex. svårt att idag få ett heltidsarbete för den som önskar. Deltidsarbete medför således en förstärkning av den redan mycket könsuppdelade arbetsmarknaden. Detta kan leda till en irrationell användning av arbetskraften vilket i sin tur begränsar den enskilda människans möjligheter att utvecklas och få ett förvärvsarbete utifrån sina förutsättningar. Jag anser det därför angeläget att noga följa utvecklingen av deltidarbete och dess konsekvenser för jämställdheten.

Eftersom deltidarbete utgör en betydande andel av det totala antalet förvärvsarbetande har de sociala förmånerna för deltidarbete fortlöpande förbättrats. Med anledning av utredningen (SOU 1976: 6) om de deltidsan-

ställdas villkor föreslog jämställdhetskommittén en rad åtgärder för att förbättra de deltidssysselsätts villkor. Anställningsskyddskommittén (A 1977:01) fick därför bl. a. i uppgift att pröva om arbetsgivare skall bli skyldiga att före nyanställningar erbjuda anställda med deltidssysselsättning mer arbete. Vidare skulle kommittén pröva om en anställd som har lön endast för arbetad tid garanteras rätt till permitteringslön om han/hon inte bereds arbete i den utsträckning som tidigare varit normalt i anställningen.

Under budgetåret 1978/79 avsatte regeringen medel för en informationskampanj i hela landet om deltidssysselsättning och dess konsekvenser. Förutom AMS och jämställdhetskommittén medverkade representanter för de lokala arbetsmarknadsparterna.

Jämställdhetskommittén anför att det är angeläget att snarast påbörja en arbetstidsförkortning mot sex timmars arbetsdag bl. a. mot bakgrund av det allt mer ökande antalet kvinnor som arbetar deltid. Jag vill också betona att en generell arbetstidsförkortning är angelägen för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män, för att ge ökad tid för kontakt mellan barn och vuxna och för att förbättra möjligheterna för arbetstagare att i ökad utsträckning delta i samhällsarbetet. Jag anser alltså i likhet med de flesta remissinstanser att en generell arbetstidsförkortning bör ske – men den bör ske i den takt som de ekonomiska förutsättningarna medger. Jag vill i detta sammanhang erinra om att småbarnsföräldrar fr. o. m. år 1979 har fått en lagfäst rätt att förkorta sin arbetsdag till tre fjärdedelar av normal arbetstid till dess barnet är åtta år. Föräldrarna har rätt att när som helst med viss varseltid återgå till heltidssysselsättning. Statligt anställda har redan denna rättighet som gäller till dess barnet fyllt tolv år.

5.3 Arbetslivets organisation

Jämställdhet innebär bl. a. att kvinnor och män skall kunna förvärvsarbeta på lika villkor. Det betyder inte bara att de skall ha samma möjlighet att förena yrkesliv med vård av barn utan också samma lönevillkor och möjligheter till utveckling och befordran i arbetet samt till deltagande i föreningsliv, fackligt eller politiskt arbete.

Arbetslivet måste organiseras så att hänsyn tas till att både kvinnor och män har familj och barn. Barnen är grunden till ett samhälles möjlighet att överleva och utvecklas. Det måste därför vara möjligt för kvinnor och män att kombinera omsorgen om barnen med ett förvärvsarbete och ett aktivt samhällsliv. Idag är det kvinnorna som får ta den "kostnad" som omvårdnad av barnen innebär genom att helt eller delvis tvingas avstå från förvärvsarbete under en kortare eller längre period. Småbarnsfäder däremot arbetar ofta mer än heltid vilket framgår av utredningen Steg på väg. Detta gör att skillnaderna mellan kvinnors och mäns liv och arbete består. Männerna måste ta ett större praktiskt ansvar för hem och barn. Småbarnsföräldrar måste ses

som en grupp av både kvinnor och män och inte som idag av enbart kvinnor.

Sedan den 1 januari 1979 har som tidigare nämnts småbarnsföräldrar laglig rätt till nedsatt arbetstid så länge barnen är under åtta år. Rätten utnyttjas till största delen av kvinnor. Arbetets uppläggning, planering och organisation måste utgå från att alla småbarnsföräldrar har denna rätt. Till följd av att många yrkesområden helt domineras av kvinnor har den *kvinnliga* delen av arbetsmarknaden till stor del organiserats med utgångspunkt från att kvinnorna arbetar deltid. Samtidigt fortsätter de yrkesområden som domineras av män att organiseras som om gruppen män var en homogen grupp. Detta gör det mycket svårt för småbarnsfäderna att utnyttja sin rätt att få del av omsorgen om sina barn.

Kommitténs förslag om att småbarnsföräldrar som arbetar nattskeft bör få förtur hos arbetsgivaren till arbete på dagtid har kommenterats i flera remissyttranden. De flesta remissinstanser instämmer i att det vore önskvärt medan några är mer tveksamma. Jag utgår från arbetsmarknadens parter nog kommer att följa denna fråga.

Det är min övertygelse att arbetslivet måste göras mer flexibelt och att arbetslivets organisation måste anpassas i högre grad till barns och förvärvsarbetande småbarnsföräldrars behov.

5.4 Ny arbetsvärdering

Kvinnorna på arbetsmarknaden har lägre genomsnittslön än männen. En del av löneskillnaderna mellan kvinnor och män beror på att kvinnornas traditionella yrkesområden är låglöneområden. Det finns även andra orsaker till löneskillnader mellan kvinnor och män, t. ex. olika utbildning, ålder och erfarenhet och arbetstidens olika längd. Men det finns också löneskillnader som inte kan förklaras med något annat än könstillhörighet. Lönesättningen är ett uttryck för den värdering man av tradition gör av en arbetsuppgift.

Av remissinstanserna stöder bl. a. SACO/SR jämställdhetskommitténs uppfattning att en ny arbetsvärdering är önskvärd och att detta är en av de kärnfrågor som måste lösas för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden. SACO/SR menar vidare att man inte bara skall utgå från arbetets direkta ekonomiska betydelse utan även beakta mänskliga och sociala aspekter. TCO är inne på samma tankegång och hänvisar i sitt remissvar till en lägesrapport "Familjepolitik - jämställdhet" som lämnades vid TCO-kongressen år 1979. Där sägs att det behövs utveckling av system för arbetsvärdering som ger stor vikt åt den betydelse arbetet har humant och socialt.

Kriminalvårdsstyrelsen framhåller att en arbetsorganisation som präglas av *gemensamma insatser* mer än individuella prestationer är en viktig förutsättning för att nå jämställdhet i arbetslivet och att detta också skulle kunna bidra till en förändrad arbetsvärdering. SAF däremot anser att bästa

sättet att genomföra jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet är att kvinnor och män erbjuds likvärdiga anställnings- och utbildningsmöjligheter och därmed samma möjligheter till ansvarsfulla arbetsuppgifter. SAF påpekar också att arbetsmarknadens parter fortlöpande arbetar med arbetsvärderingssystem för att försöka få bort eventuella brister.

Det är min förhoppning att en av utgångspunkterna i detta arbete är att genom förändringar i arbetsvärderingssystemen främja jämställdheten i arbetslivet. Detta ligger också helt i linje med jämställdhetslagen.

Jämställdhetsombudsmannen och arbetsmarknadens parter bör vara observanta på utformningen av platsannonser. Högt ställda krav i en platsannons som inte är relevanta för arbetet som sådant kan avskräcka kvinnor att söka traditionellt manliga arbeten som de i och för sig skulle vara klart kompetenta att utföra.

Jämställdhetskommittén anser att vård av barn bör kunna vara meritgrundande inte bara vid tillträde till utbildningar utan också inom arbetslivet. Som tidigare nämnts har staten som arbetsgivare infört regler som medger att tjänstledighet för vård av barn räknas som merit vid tillsättning av tjänst inom den statliga förvaltningen.

5.5 Stöd till hemarbetande

Delade meningar råder bland remissinstanserna om jämställdhetskommitténs förslag att arbetsförmedlingen bör bedriva uppsökande verksamhet bland hemarbetande. Positiva är bl. a. Umeå universitets jämställdhetskommitté och Folkpartiets kvinnoförbund. Andra är mer reserverade eller negativa till förslaget. AMS t. ex. menar att orsaken till att många kvinnor inte tar kontakt med arbetsförmedlingen inte nödvändigtvis är okunnighet om förmedlingen och förmedlingens sätt att arbeta. Det är säkert i många fall en realistisk bedömning av de hinder som föreligger för deras inträde på arbetsmarknaden, t. ex. i form av brist på barnomsorg, kommunikationer eller arbetstillfällen.

Jag är medveten om att arbetsförmedlingarna med nuvarande resurser kan ha svårt att starta en uppsökande verksamhet hos framför allt de kvinnor som är hemarbetande. Inom ramen för sina resurser kan förmedlingarna aktivt informera tänkbara ny- och återinträdande arbetssökande genom annonser i dagspress, informationsträffar m. m. Detta skulle ge de hemarbetande mer kunskap om vilka möjligheter arbetsförmedlingarna har att erbjuda dem arbete eller utbildning.

Jämställdhetskommittén arbetar f. n. med förslag till åtgärder i anslutning till utredningen Kvinnors arbete. Förslaget kommer senare att lämnas till regeringen.

5.6 Positiv särbehandling vid arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbete

AMS och SÖ fastställde år 1979 ett gemensamt jämställdhetsprogram inom arbetsmarknadsutbildningen. I programmet har båda myndigheternas regionala och lokala organ uppmanats att agera i följande sammanhang.

Vid uttagning av kursdeltagare skall sökande från underrepresenterat kön prioriteras. Arbetsmarknadsutbildning skall i vissa fall lokaliseras till flera orter, bl. a. för att undvika långa resor. Ökade möjligheter till deltidstudier bör ges. Komplettering och/eller förlängning av undervisning bör ges generöst till dem som tvingats vara frånvarande t. ex. på grund av barnomsorgsproblem. Invandrare bör ges särskilt stöd bl. a. genom sven-skundervisning och undervisning i facksvenska i yrkesutbildningen. Reaktiveringskurser bör ordnas för personer som varit frånvarande från arbetslivet en längre tid.

AMS har meddelat att man kommer att göra en uppföljning av programmet våren 1980. Jag kommer med intresse att ta del av denna uppföljning och får därvid i samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet överväga om ytterligare jämställdhetsinsatser kan föreslås inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen.

Jag anser att AMS även då det gäller beredskapsarbeten bör pröva att inom ramen för gällande bestämmelser mer systematiskt använda dem i jämställdhetssyfte. I ökad utsträckning skulle man t. ex. vid anvisning till beredskapsarbete kunna sträva efter att erbjuda kvinnor och män arbeten inom typiskt manliga resp. kvinnliga yrkesområden.

6. Familjepolitik och familjerätt

Reformarbetet på det familjepolitiska området har varit omfattande under 1970-talet. Det framgår bl. a. av jämställdhetskommitténs redovisning i Steg på väg.

Barnen identifierar sig särskilt under de första åren med sina föräldrar. Jämställdhet och delat ansvar mellan föräldrarna kan tidigt skapa medvetenhet om värdet av samarbete och solidaritet. Därför måste jämställdhetssträvandena inom familjen ses om en viktig del av jämställdhetsarbetet.

Min uppfattning är att familjepolitiken måste utgå från att båda föräldrarna har samma rätt och skyldighet till såväl försörjaransvar som praktiskt ansvar för hem och barn. Jämställdhetskommittén uttrycker samma mening. Samtidigt vill jag betona, liksom Rädde Barnens Rikförbund i sitt remissvar, att en annan utgångspunkt måste vara alla vuxnas medansvar för barns uppväxt och utveckling.

Barnfamiljerna måste så långt möjligt ges valmöjlighet att fördela sin tid mellan förvärvsarbete och vård av barn på det sätt som bäst passar familjen. Förutsättningen för detta är tillgång till arbete och tillgång till barnomsorg.

Det innebär att utbyggnaden av samhällets barnomsorg kommer att fortsätta.

Rätten till förkortad arbetstid för föräldrar med barn under åtta år är ett steg i riktningen att ge föräldrarna mer tid tillsammans med barnen. Arbetslivet måste som jag tidigare framhållit så långt möjligt anpassas till att båda föräldrarna har ett förvärvsarbete.

Endast ca 11 % av fäderna utnyttjar möjligheten till föräldraledighet. Flera orsaker kan tänkas ligga bakom detta förhållande. Det tar självfallet lång tid att bekämpa fördomar och att förändra attityder och mönster kring vård av de minsta barnen men det är grundläggande för jämställdheten att kvinnor och män har ett *delat* ansvar för barnen.

Riksförsäkringsverket framhåller att det fr. o. m. den 1 januari 1980 väsentligt ökade dagantalet per år för rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av sjukt barn inte bör få medföra att kommunerna minskar sin service när det gäller dagbarnvårdare. Jag anser att det är viktigt att man i kommunerna var för sig inom de givna ramarna diskuterar hur resurserna bör fördelas bl. a. med hänsyn till behoven av dagbarnvårdare.

Chefen för socialdepartementet, som jag har samrått med om jämställdhetsfrågor rörande familjepolitiken, har nyligen fått regeringens bemyndigande att tillsätta en kommitté som skall göra en översyn av ersättningsreglerna inom föräldraförsäkringen och föreslå administrativa förenklingar. Huvudsyftet är härvid att förenkla regelsystemet och därmed uppnå administrativa besparingar. Denna kommitté har också fått i uppdrag att studera hur föräldraförsäkringen har fungerat från jämställdhetssynpunkt.

Under riksmötet 1978/79 beslöt riksdagen om riktlinjer för en allmän föräldrautbildning för tiden kring barns födelse. Riktlinjer bygger på en överenskommelse med Landstingsförbundet. Rätten till särskild föräldrapenning kan utnyttjas för deltagande i föräldrautbildningen.

För min del ser jag föräldrautbildningen som ett viktigt led i samhällets stöd till de unga barnfamiljerna. Den ger en möjlighet för föräldrarna att diskutera och bearbeta olika värderings- och attitydfrågor som hör samman med familjebildning och könsroller. Socialstyrelsen har som stöd för diskussionen utarbetat ett material som berör jämställdhetsfrågorna.

Under år 1980 kommer Barnomsorgsgruppen att avlämna sitt slutbetänkande med förslag till föräldrautbildning som gäller även för föräldrar med barn i förskolan och grundskolan.

De villkor under vilka barn lever sina första år präglar deras värderingar i framtiden. Barns värderingar blir en spegling av vuxnas attityder. Jämställdhetskommittén har med stöd av medel från socialdepartementet, och som ett led i det internationella barnåret vilket tidigare nämnts, producerat filmen "Redan som barn". Filmen skall användas som underlag i diskussioner mellan framför allt föräldrar och personal i barnomsorgen.

Inom socialstyrelsen pågår nu ett arbete på att ta fram ett informations- och utbildningsmaterial med sikte på förskolan.

Vad gäller forskningen i familjeplanering så bör den utgå från att familjeplanering är en angelägenhet lika mycket för mannen som för kvinnan. Ansvaret för familjeplanering skall inte kvinnan ensam behöva bära.

Målet för jämställdhet innebär att kvinnor och män skall kunna leva som ekonomiskt oberoende och självständiga individer. Genom att ansvaret för barn och hem traditionellt huvudsakligen har vilat på kvinnorna har de inte kunnat förvärvsarbeta i den utsträckning som behövs för att bygga upp ett tillräckligt pensionsskydd inom ATP. Detta framgår bl. a. av jämställdhetskommitténs undersökning Kvinnors arbete. Chefen för socialdepartementet kommer att tillsätta en arbetsgrupp inom departementet för att utreda frågan om ATP-grundande år för vård i hemmet av små barn.

Jämställdhetskommittén har i Steg på väg påtalat att efterlevandepensionen är utformad på ett icke könsneutralt sätt. I likhet med kommittén anser jag att detta strider mot principen att var och en skall svara för sin egen försörjning. Pensionskommittén (S 1970: 40) har fått i uppdrag att i samband med övriga uppgifter utreda frågan om hur ett efterlevandeskydd som är neutralt i förhållande till kön bör utformas.

Jag övergår nu till frågan om den information som belyser ekonomiska och juridiska villkor för gifta resp. sammanboende som jämställdhetskommittén föreslagit. Kommittén föreslår att sådan information skall finnas tillgänglig hos t. ex. försäkringskassan. Riksförsäkringsverket påpekar emellertid i sitt remissyttrande att i den mån informationen berör kassornas ämnesområde finns den redan. Att sprida information som omfattar frågor utöver försäkringskassornas ansvarsområde och där försäkringskassa vid förfrågan inte kan stå till tjänst med upplysningar strider mot den informationspolicy som kassan har.

Jag anser att det är viktigt att kvinnor och män är medvetna om de juridiska och ekonomiska konsekvenser som följer av att man gifter sig eller är sammanboende. Information av den typ som jämställdhetskommittén föreslår bör därför utarbetas.

7 Boende- och samhällsplanering

Jämställdhetskommittén anför i Steg på väg att jämställdhet mellan kvinnor och män måste vara en av utgångspunkterna för samhällsplanering på alla nivåer och stadier. Jag instämmer med kommittén i detta avseende. Därför är det också nödvändigt att kvinnor i större utsträckning måste medverka i det praktiska arbetet för boende- och samhällsplanering. I avsnittet om representation i beslutande församlingar återkommer jag till denna fråga. I jämställdhetsfrågor som rör boende- och samhällsplanering har jag samrått med chefen för bostadsdepartementet och statsrådet Danell.

Den fysiska planeringen kan inte tidigare sägas ha beaktat utgångspunk-

terna om jämställdhet mellan kvinnor och män. Utvecklingen gick mot ett ökat avstånd mellan bostad och arbete också i tätbefolkade områden. Boendet glesades ut och arbetsplatserna koncentrerades till särskilda områden. Det ledde till längre arbetsresor, sämre service i bostadsområdena, sämre boendegemenskap etc. Boendeplaneringen bör utgå från att både kvinnor och män är förvärvsarbetande vilket innebär att kommunikationer i form av en väl fungerande kollektivtrafik och bra barnomsorg med barnstugor i direkt anslutning till bostadsområdena måste finnas. Detta är också regeringens intentioner.

Regeringens bostadspolitik grundar sig på en helhetssyn. De statliga bostadspolitiska instrumenten är utformade med sikte på att göra det möjligt att skapa boendemiljöer som fungerar väl för alla hushållskategorier och alla boende. Sålunda medges statliga bostadslån till såväl bostäder som servicelokaler. På kommunerna ligger uppgiften att ge boendemiljön den fysiska utformning som krävs för att den skall tillgodose de boendes behov.

För att komma till rätta med segregationsproblem och brister i bostadsområdena genomför många kommuner i dag s. k. bostadssociala inventeringar. Genom dem kartläggs hur områdena fungerar för de boende. Där beskrivs bl. a. vilken boendeservice som finns och vilka kompletteringar som behöver göras. Ett arbete med att utveckla metoder för sådana inventeringar pågår inom Svenska kommunförbundet i nära samarbete med såväl statens planverk som bostadsstyrelsen. Jag anser det självklart att en av utgångspunkterna för de bostadssociala inventeringarna måste vara att boendemiljön skall underlätta för både kvinnor och män att förena yrkesarbete och politiskt arbete m. m. med barnomsorg och hushållsarbete.

Jag anser i likhet med jämställdhetskommittén att nya former av boende kan ge nya utgångspunkter för jämställdhet och nya förebilder för barnen. Detta instämmer flera remissinstanser i. Exempelvis ger bostadsrätten förutsättningar för gemensamma beslut och möjligheter att utveckla gemenskapen i boendet. Men liknande möjligheter bör också utvecklas för dem som hyr sin lägenhet. Ett reellt boinflytande ger ökade möjligheter att beakta framför allt kvinnors synpunkter på närmiljön.

Jämställdhetskommittén framhåller att den lokala bundenheten kommer att öka även bland män i samband med att deras ansvar för barn och hem ökar. Både kvinnor och män kommer således att i ökad utsträckning vara beroende av närheten till arbetsplatser, närservice och goda kommunikationer. En mångfald av valmöjligheter är nödvändigt för att få en anpassning till den enskildes situation och behov. Den lokala boendeservicen har stor betydelse för hur vardagen med förvärvs- och hushållsarbete skall flyta. I direktiven till länsplaneringen anges att dessa frågor skall beaktas. Frågorna tas upp också i direktiven för stadsförnyelsekommittén (Bo 1979:04), där det framhålls som angeläget att man nu tar itu med att förbättra den samlade miljön i våra tätorter i syfte att göra dem mer ändamålsenliga som livsmiljöer

och mer funktionsdugliga i fråga om arbete, boende och rekreation. Därvid kommer bl. a. jämställdhetsaspekterna in i bilden.

De nu berörda förhållandena blir en naturlig utgångspunkt för den kommunala planeringen och kan komma till uttryck t. ex. genom att offentliga arbetstillfällen men också ej störande småindustri och hantverk-sarbetsplatser förläggs i bostadsområdena. Detta skulle ge ökade möjligheter för såväl kvinnor som män att förena förvärvsarbete med familjeliv och fritidsaktiviteter.

Statistiska centralbyrån (SCB) har fått medel för att göra en vidare studie av SCB:s statistik från jämställdhetssynpunkt. Studien skall kunna visa i vilken utsträckning statistikens definitioner och begrepp präglas av ett förlegat könsrollstänkande. Vidare skall studien visa om det är möjligt att belysa kvinnors och mäns olika möjligheter, olika situationer etc. med den statistik som för närvarande samlas in och redovisas. Det är angeläget att statistiken kan ge en rättvisande bild av kvinnors och mäns situation och villkor så att den kan tjäna som underlag för förslag till åtgärder på olika samhällsområden.

8 Hälsa och sociala problem

Jämställdhetskommittén har utifrån världshälsoorganisationens definition av hälsa – ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom och skräpplighet – gjort en genomgång av ett flertal av de områden där jämställdhet mellan kvinnor och män kommer in.

Förändringar i samhället påverkar människors hälsa och kan också skapa sociala problem. Det är därför viktigt att på alla samhällsnivåer observera och ta itu med de problem som uppstår för att förhindra en social utslagning. Risker för social utslagning finns i alla samhällsgrupper men vi vet redan i dag att riskerna är störst för de redan utsatta, arbetslösa, lågavlönade, dåligt utbildade, sjuka, socialt isolerade m. fl. Även om åtgärder för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män på sikt kan bidra till att motverka den sociala utslagningen måste vi redan nu inrikta arbetet mot att förhindra fortsatt utslagning. De faktorer som påverkar social utslagning är dock många och komplexa och berör ett flertal områden. I de jämställdhetsfrågor som berör socialpolitiken m. m. har jag samrått med chefen för socialdepartementet och statsrådet Holm.

Jag anser att jämställdhetskommitténs förslag är väl ensidigt inriktade på specifikt kvinnliga medicinska problem. Kommitténs förslag är i och för sig viktiga och angelägna. Men minst lika viktigt är att uppmärksamma männens hälsorisker. Behov av åtgärder för att förebygga männens hälsorisker som hjärtinfarkt, yrkesskador, lungcancer, olycksfall etc. är minst lika angelägna. I steg på väg påvisas hur skillnaderna i uppfostran mellan flickor och pojkar och en annorlunda inställning till risktagande avspeglar sig i statistiken över

olycksfall i trafiken, där betydligt fler pojkar än flickor skadas. Männens utsätts också för större livshotande risker i arbetsmiljön och på fritiden och antalet yrkesskador är betydligt högre för män än för kvinnor.

Jämställdhetskommittén har i sitt arbete för jämställdhet i stor utsträckning utgått från kvinnornas situation och också lagt ned ett värdefullt arbete på utredningar om detta. Betänkandet Steg på väg liksom betänkandet Kvinnors arbete speglar det. Jag anser att det nu är dags att få en bild av männens arbetssituation och livsvillkor ur ett jämställdhetsperspektiv.

Jag anser därför att jämställdhetskommittén bör göra en kartläggning av mäns situation motsvarande den som gjorts av kvinnors i Kvinnors arbete. Detta kommer jag att ge uttryck för i kommitténs nya direktiv. Enligt vad jag erfarit har kommittén själv också diskuterat denna fråga.

Jag anser vidare att problemen med kvinnors ökade alkoholmissbruk måste få ökad uppmärksamhet. Behandlingsresursernas utnyttjande måste anpassas också till kvinnornas behov. Under de senaste årstiondena har alkoholkonsumtionen ökat framför allt bland de yngre kvinnorna. Kvinnorna har tagit efter männen. Men att överta dåliga vanor från det motsatta könet innebär inte jämställdhet.

Regeringen har på initiativ av chefen för socialdepartementet tillkallat ett samordningsorgan för alkoholfrågor för att bredda och intensifiera insatser på alkoholområdet. Samordningsorganet har bl.a. fått i uppdrag att beakta kvinnors situation och uppmärksamma behovet av särskilda insatser beträffande information, förebyggande åtgärder och behandling.

Jag vill här något kommentera frågan om missbruk, kvinnomisshandel och våldtäkt. IOGT-NTO-Rörelsen påtalar i sitt remissyttrande att misshandel av kvinnor och barn samt våldtäkt ofta har alkoholkonsumtion som bakgrund. Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU) påpekar även att kvinnomisshandel, pornografi och våldtäkt är områden där särskilt kvinnoförtryck och kvinnoförakt kommer till uttryck.

Detta visar att dessa företeelser har flera beröringspunkter. Jag anser att det är angeläget att dokumentera omfattningen av kvinnomisshandel. Det anser också jämställdhetskommittén. SCB är i sitt remissvar tveksam till möjligheterna att redovisa officiell statistik med acceptabel kvalitet över kvinnomisshandeln. Jag räknar dock med att i samråd med chefen för socialdepartementet, inom ramen för befintliga forskningsresurser, pröva möjligheterna att förbättra statistiken.

Jag vill också påpeka att ett samarbete inletts mellan Sveriges riksidirottsförbund och jämställdhetskommittén om åtgärder för jämställdhet inom idrotten. Kvinnor och män skall ha samma rätt att utöva idrott. Detta samarbete är värdefullt och det är min förhoppning att det skall ge ökade förutsättningar för kvinnorna att delta i olika idrottsliga aktiviteter.

Prostitutionen

Frågan om prostitution har tagits upp av jämställdhetskommittén. De prostituerade och deras kunder kan ses som exempel på de traditionella könsrollerna i en extrem förlängning. Kommittén kommer in på några av orsakerna till prostitutionen. Missbruksproblem i kombination med arbetslöshet och avsaknad av bostad är några orsaker. Prostitutionsutredningen (S 1977: 01), som beräknas lägga fram sitt betänkande under år 1980, har som uppgift att göra en kartläggning av prostitutionens omfattning, orsaker och karaktär, liksom sambandet mellan missbruk och prostitution.

I vissa större kommuner har olika projekt och åtgärder påbörjats. Det är väsentligt att man just på det lokala planet tar sådana initiativ både i förebyggande syfte och mer konkret åtgärdar problemen. Lokala aktionsgrupper mot pornografi och prostitution har bildats på många håll. Jämställdhetskommittén har redovisat de omfattande åtgärder som har vidtagits i Malmö kommun i samarbete mellan främst socialvården och polisen för att bekämpa prostitutionen. Fredrika-Bremer-Förbundet framhåller i sitt remissvar att kommunerna bör åläggas att aktivt arbeta för att minska prostitutionen och hjälpa prostituerade.

I avvaktan på prostitutionsutredningens förslag till åtgärder anser jag i likhet med RFSU och jämställdhetskommittén att det projekt som bedrivs i Malmö med en uppsökande social jourverksamhet är ett intressant exempel som är lämpligt att pröva för andra kommuner. På det lokala planet är det viktigt att olika myndigheter och arbetsförmedlingen arbetar för att stödja de prostituerade kvinnorna och skapa ekonomiska möjligheter för dem att komma bort från prostitutionen och få en normal förankring i samhället.

Invandrarkvinnorna

Jämställdhetskommittén har särskilt beaktat invandrarkvinnornas språksvårigheter och kulturella bakgrund vid deras kontakter med sjukvårdspersonal. Några remissinstanser däribland statens invandrarverk (SIV), Moderata Samlingspartiets kvinnoförbund och Svenska FN-Förbundet tar också upp invandrarkvinnornas behov av kontakt med olika personalgrupper inom vårdsektorn. Det finns flera problemområden när det gäller invandrarkvinnornas kontakter med både den öppna och slutna sjukvården. Flera behov behöver enligt kommittén tillgodoses såsom tolkar eller tvåspråkig personal på mödra- och barnavårdscentraler och gynekologmottagningar samt tillgång till kvinnliga läkare och annan kvinnlig personal för kvinnor från vissa länder.

Socialstyrelsen har givit ut en förteckning med uppgifter om läkare som kan ge vård på andra språk än svenska. På vissa håll finns möjlighet för invandrarkvinnor att vända sig till de mödra- och barnavårdscentraler utanför det egna upptagningsområdet, där det finns personal som talar deras

språk. En samordning av tolkservice lokalt och regionalt är också enligt kommittén angelägen så att de kvinnliga tolkar som finns kan utnyttjas av fler invandrarkvinnor.

Psykiatrisk vård för invandrare erbjuder särskilda problem. För de mest utsatta invandrapatienterna, dvs. de som ej lärt sig svenska tillräckligt för en vårddialog, är behandlingen på eget modersmål den enda adekvata. Dessutom måste kännedom om bakomliggande kulturella faktorer finnas med i terapiprocessen. Sådan invandranpassad psykiatrisk vård förekommer endast i mycket begränsad omfattning, t. ex. inom ramen för det s. k. Invandrarprojektet i Huddinge som leds av Stockholms läns landsting. Verksamheten har påvisat ett stort behov, inte minst hos de invandrarkvinnor som har bristande kunskaper i svenska.

Socialstyrelsen menar i sitt remissvar att jämställdhetskommittén alltför ensidigt betonat invandrarkvinnors behov. Det är naturligtvis riktigt att alla tillhörande språkliga minoriteter i sina kontakter med bl. a. sjukvården har behov av att få möta personal som talar deras språk eller av att få tillgång till tolkservice.

Erfarenheterna från den upplysningsverksamhet i sex- och samlevnadsfrågor som socialstyrelsen bedriver i samarbete med invandrarorganisationerna och som riktar sig till både kvinnor och män bör spridas så att den kan användas på flera håll.

En möjlighet för att öka andelen tvåspråkig personal inom barnomsorg och sjukvård är att vid antagning till utbildning prioritera dem som har något av de språk som talas av invandrare som modersmål. Exempel på detta är utbildningen till barnskötare och sjukvårdsbiträde inom arbetsmarknadsutbildningen. Särskilt viktigt kan det vara att också i första hand prioritera män då det åtminstone i vissa invandrarländer är ännu mer ovanligt med män inom dessa yrken än i Sverige. Inom arbetsmarknadsutbildningen kan redan nu en sådan prioritering prövas inom befintliga resurser.

Jag vill erinra om att jag gett den nyligen tillsatta utredningen rörande invandringen och invandrarernas situation i Sverige i uppdrag att bedöma frågan om samhällets möjligheter på längre sikt att erbjuda språkliga minoriteter i Sverige utbildning, vård och service på deras språk.

9 Representation i beslutande församlingar

I det fortsatta jämställdhetsarbetet kommer frågan om representation att få en framträdande plats. Det är viktigt att kvinnorna får samma representation som männen i beslutande församlingar av alla slag på olika nivåer. Kvinnor och män har olika erfarenheter att utgå från och bidra med i samhällsarbetet. En ökning av kvinnorepresentationen i samhällsarbetet är mot den bakgrunden nödvändig.

Flera remissinstanser betonar att arbetsformerna i facket och politiken måste utformas med tanke på att både kvinnor och män har ansvar för hem

och barn. Sammanträden på tider som passar barnfamiljer, tidsbegränsade möten och möjlighet till barnpassning är grundläggande krav om kvinnor och män skall få samma möjlighet att delta i samhällslivet på lika villkor.

Hittills är kvinnorna underrepresenterade i församlingar som styr vårt samhälle, vilket också jämställdhetskommittén har belyst i Steg på väg. Här är det väsentligt att arbetsformerna ses över så att även män och kvinnor med ansvar för barn och hem har möjlighet att engagera sig både på det lokala och centrala planet. På det lokala planet är det viktigt att få med fler kvinnor i kommunernas tunga beslutande organ och i de organ som har ansvar för boende- och samhällsplanering. Det är emellertid en fråga för de politiska partierna.

Arbete med att aktivera fler kvinnor pågår i politiska, fackliga och andra organisationer. Jag anser att detta är ett angeläget arbete som bör intensifieras. Några partier, organisationer och fackförbund har angett mål för hur mycket den kvinnliga representationen skall öka under en viss tidsperiod. Detta är ett medel för andra att pröva. Det är då viktigt att man vid periodens slut utvärderar resultatet och i de fall man inte nått målet kartlägger orsakerna och vidtar åtgärder för att komma till rätta med dem.

I Norge har regeringen utfärdat bestämmelser om att alla organisationer och myndigheter skall föreslå två namn, en kvinna och en man, till alla uppdrag som tillsätts av regeringen (statliga utredningar, styrelser, nämnder). Föreskrifterna i förordningen (1976:686) om jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst, cirkuläret (1976:687) om arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst och kungörelsen (1973:279) om förbud mot köns- och åldersdiskriminering vid tillsättning av tjänst, m. m. avses delvis bli ersatta av nya föreskrifter fr.o.m. den 1 juli 1980. Dessa avses bl. a. betona att statsmyndigheterna genomgående särskilt skall försöka se till, att uppdrag ges till person av det kön som är underrepresenterat i fråga om liknande uppdrag inom verksamhetsområdet. Men givetvis skall myndigheterna också ta hänsyn till sedvanliga urvalsgrunder.

10 Opinionsbildning

Jag anser att arbetet med att ändra attityder och bearbeta fördomar är ett arbete som måste pågå parallellt med allt annat jämställdhetsarbete. Detta anser också jämställdhetskommittén.

Flera remissinstanser bl. a. konsumentverket, Arbetarnas Bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Vuxenskolan och IOGT-NTO-Rörelsen betonar studieförbundens roll i det opinionsbildande arbetet. Också jag vill understryka att studieförbunden har mycket betydelsefulla uppgifter i detta arbete. Studieförbunden har varit en av de opinionsbildande målgrupper som jämställdhetskommittén har arbetat med. De har stora möjligheter att

stimulera diskussioner i jämställdhetsfrågor inom ramen för de allmänna studiecirklar, s. k. priocirklar, till vilka särskilda statliga bidrag ges.

Enligt min mening är det betydelsefullt att de insatser som görs i opinionsbildande syfte nog förbereds och följs upp i större utsträckning än tidigare. Uppföljningarna kan ge goda erfarenheter för planeringen och genomförandet av det fortsatta arbetet.

Det opinionsbildande arbetet måste i högre grad riktas mot vissa nyckelgrupper såsom arbetsledare, lärare och journalister och andra opinionsledare. Olika vägar att nå ut till dessa grupper måste prövas. Jämställdhetsdebatten måste genomsyra alla samhällsområden.

Jag avser att i de nya direktiven till jämställdhetskommittén ge den ansvar för utbildning av informatörer och opinionsbildare i könsrollsfrågor.

Massmedia har en dominerande roll i opinionsbildningen. Jämställdhetskommitténs förslag att journalister i grundutbildning och fortbildning måste få in jämställdhetsfrågor som särskilt moment bör uppmärksammas av UHÄ i utbildningsplanerna för journalisthögskolan. Det är min förhoppning att också publicistorganisationerna vid revideringar av de etiska reglerna för massmedia uppmärksammar jämställdhetsfrågorna.

I myndigheternas informationsmaterial är det viktigt att det inte förekommer könsdiskriminerande inslag. I stället bör informationen utformas så att den kan verka i positivt könsrollsförändrande riktning. En granskning av informationsmaterialet ur denna synvinkel bör vara en naturlig uppgift för dem som är informationsansvariga på myndigheterna. Det är därför väsentligt att könsrollsfrågor ingår i deras fortbildning.

11 Internationellt samarbete

Omfattningen av Sveriges internationella samarbete på jämställdhetsområdet har redovisats i Steg på väg. Sedan betänkandet lades fram har FN bl. a. antagit konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Riksdagen har nyligen godkänt konventionen (prop. 1979/80:147, AU 1979/80:30, rskr 1979/80:327). Regeringen kommer senare idag att ratificera konventionen.

Jämställdhetskommittén föreslår att svenska delegationer till FN-möten och andra internationella möten skall ha en könsmässigt jämnare sammansättning. Jag instämmer i att det är mycket angeläget att Sverige också konkret i internationella sammanhang ger uttryck åt sin strävan att låta både kvinnor och män delta i samhällsarbetet.

ILO-kommittén påpekar att enligt internationella arbetsorganisationens (ILO:s) stadga (artikel 3:2) bör åtminstone en av rådgivarna i delegationen till arbetskonferensen vara kvinna "om frågor som särskilt berör kvinnor är föremål för överläggning på konferensen". I likhet med ILO-kommittén anser jag att regeringen bör verka för en ändring av ILO:s stadga på denna punkt så att medlemsländerna också genom stadgans formulering rekom-

menderas att i delegationer till arbetskonferensen (och till andra ILO-möten) inkludera både kvinnor och män. Ett förslag till resolution härom har av det svenska regeringsombudet m. fl. förelagts den nu pågående arbetskonferensen. Även när det gäller FN och andra internationella organisationer bör man på lämpligt sätt verka för en könsmässigt jämnare sammansättning av nationella delegationer i internationella möten.

Jämställdhetskommittén understryker att i alla biståndspåverkansprojekt bör effekterna för kvinnor speciellt uppmärksammas och särskilda insatser göras så att den tekniska utvecklingen i u-länderna gynnar jämställdheten mellan könen. Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) framhåller i anslutning till detta förslag att man försöker få ett starkare gehör i mottagarländerna för att vid all planering av utvecklingsprojekt beakta följderna för kvinnorna.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att Sveriges biståndspolitik syftar till att förbättra situationen för de fattigaste och mest eftersatta folkgrupperna. I flertalet u-länder är huvuddelen av kvinnorna en sådan eftersatt grupp. Det finns en stående instruktion till de svenska delegationerna vid de förhandlingar som förs varje år med mottagarländerna om det svenska biståndet att framföra Sveriges intresse att stödja kvinnoinsatser. Det ingår i Sveriges politik att föra en aktiv dialog med mottagarländerna i syfte att förbättra kvinnans situation.

Jag delar SIDA:s uppfattning att det på sikt är angeläget att biståndet till kvinnor inte koncentreras till rena kvinnoinsatser utan att kvinnornas situation beaktas inom ramen för alla biståndspåverkansprojekt. Detta gäller såväl SIDA:s som enskilda organisationers biståndsarbete i alla u-länder. I ett kortsiktigt perspektiv kan det dock vara nödvändigt med särskilda kvinnoinsatser för att motverka de för kvinnor ofta negativa effekterna som industrialisering och urbanisering kan medföra.

SIDA bör få i uppdrag att följa upp och studera effekterna av de insatser som gjorts hittills och göra ett förslag till en plan för hur insatser för kvinnor systematiskt skall kunna föras in i olika typer av biståndspåverkansprojekt i framtiden. I dessa frågor har jag samrått med chefen för utrikesdepartementet.

12 Avslutande synpunkter

Det åtgärdsprogram som jag nu ha beskrivit innehåller inte några konkreta förslag som bör föreläggas riksdagen i detta sammanhang. Förklaringen härtil är, som jag förut har nämnt, att mina förslag framför allt utgör *riktlinjer* för regeringens fortsatta jämställdhetsarbete samt att det rör sig om åtgärder inom regeringens eget kompetensområde.

Jämställdheten mellan kvinnor och män är inte någon enstaka eller isolerad fråga, som det en gång för alla kan fattas beslut om. Som har framgått av den tidigare redogörelsen kommer jämställdhetsaspekterna med i blickfältet vid snart sagt varje tillfälle, då statsmakterna skall fatta beslut om den framtida utvecklingen i vårt land. Det är därför i första hand då som

konkreta förslag bör föras fram och diskuteras.

Bakom jämställdhetskommitténs förslag till nationell handlingsplan står också företrädare för samtliga riksdagspartier. Mot den bakgrunden är det viktigt att riktlinjerna för regeringens fortsatta jämställdhetsarbete anmäls för riksdagen genom en regeringsskrivelse. Genom utskottsbehandlingen och debatten i kammaren blir det då möjligt för riksdagspartierna och enskilda riksdagsledamöter att ge sin syn på hithörande frågor.

13 Hemställan

Jag hemställer

att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört i det föregående om riktlinjerna och organisationsformerna för regeringens fortsatta jämställdhetsarbete.

14 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar i enlighet med hennes hemställan.

Bilaga 1

Sammanfattning

Utbildning

Mycket jämställdhetsarbete återstår ännu på utbildningsområdet. Fortfarande är elevernas studie- och yrkesval starkt könsbundet. Attityder och förväntningar från föräldrar och kamrater påverkar eleverna, liksom den ojämna könsfördelningen i skola, arbetsliv och samhälle. Utbildningsstruktur, läromedel och kursplaner är inte utformade med avsikt att främja otraditionella val. Under 70-talet har emellertid ett aktivt jämställdhetsarbete kommit igång och konkreta handlingsplaner tagits fram. Fortfarande återstår dock hinder att avlägsna innan en medveten jämställdhetssträvan blir en naturlig del av skolarbetet.

Åtgärderna för ökad jämställdhet på utbildningsområdet måste under den närmaste tiden inriktas på följande.

- ☐ En förbättrad kommunikation mellan föräldrar och skola/förskola om könsroller och jämställdhetsarbete måste eftersträvas.
- ☐ De centrala handlingsprogrammen bör omsättas till lokala jämställdhetsprogram i alla skolor och förskolor och en lokal planering av denna verksamhet bör komma igång. Jämställdhet bör ingå i de studie- och planeringsdagar för all skolpersonal som inleder varje verksamhetsår.
- ☐ Större utrymme för jämställdhetsfrågorna i lärarnas/förskollärarnas grundutbildning och fortbildning bör skapas samt en jämnare könsfördelning bland skol- och förskolepersonal åstadkommas.
- ☐ Läromedel och kursplaner bör utformas så att jämställdhetsfrågor naturligt tas upp inom varje ämne.
- ☐ Elevernas studie- och yrkesval måste göras mindre könsbundet, till exempel genom förlängd och delvis styrd arbetslivsorientering, praktisk hemkunskap från lågstadiet till gymnasial nivå, aktiv rekrytering till vissa gymnasie- och högskoleutbildningar, bland annat översyn av antagningsregler och försök med könskvotering, större anknytning mellan längre och kortare utbildningar.
- ☐ Utökad jämställdhetsforskning och fler kvinnliga forskare.
- ☐ Motsvarande jämställdhetsarbete på vuxenutbildningsområdet måste komma till stånd.
- ☐ Satsning på invandrarkvinnornas utbildning måste komma till stånd.

Arbetslivet

Kvinnorna har fortsatt att strömma in på arbetsmarknaden under 70-talet, framför allt kvinnor med barn under sju år. Fortfarande förvärvsarbetar kvinnor dock i mindre utsträckning än män och skillnaderna i arbetstid mellan könen kvarstår. Nära hälften av kvinnorna arbetar deltid medan i princip samtliga män arbetar heltid.

I stället för att som tidigare stanna hemma medan barnen är små, väljer kvinnorna nu att behålla arbetet med förkortad arbetstid. Män med barn har i stället längre arbetstid än män utan barn. Den fördelning av hemarbetet som då grundläggs försvårar för kvinnorna att senare återgå till heltid.

Kvinnorna står alltså för merparten av hemarbetet och har därför en längre total arbetstid än männen. Det är oftast kvinnorna som stannar hemma när barnen är sjuka och kvinnor med barn är mer tjänstlediga än andra.

Arbetsmarknaden är fortfarande delad i manliga och kvinnliga yrken. Skillnaderna i lön mellan könen har dock minskat under 70-talet.

Ett brett jämställdhetsarbete har kommit igång på arbetsmarknaden under 70-talet, framförallt inom den statliga sektorn. Den statliga jämställdhetsförordningen, det kommunala cirkuläret och avtalen på den privata sektorn har påskyndat utvecklingen. Den lag om jämställdhet i arbetslivet som riksdagen antog våren 1979 kan komma att ytterligare aktivera jämställdhetsarbetet. En föreslagen höjning och utökning av jämställdhetsbidraget har samma syfte. Från år 1979 har småbarnsföräldrar rätt att förkorta sin arbetstid.

Jämställdhetsarbetet måste under den närmaste tiden eftersträva:

- ☐ att öka kvinnornas faktiska möjligheter till förvärvsarbete
- ☐ att minska könsskillnaderna i arbetstid och lön
- ☐ att bryta uppdelningen på manliga och kvinnliga yrken
- ☐ att avskaffa all könsdiskriminering

Särskilda initiativ bör kunna tas beträffande följande:

- ☐ Kommuner och landsting måste utgå från kvinnornas ökade förvärvsfrekvens i sysselsättningsplanering och annan samhällsplanering samt göra upp planer för hur jämställdhetsarbetet ska bedrivas internt och externt.
- ☐ Det är angeläget att snarast påbörja en generell arbetstidsförkortning mot sex timmars arbetsdag. Under tiden är det viktigt att de deltidsarbetandes villkor förbättras.
- ☐ En ny arbetsvärdering är önskvärd. Erfarenheter av vård av egna barn bör också kunna tillvaratas som en merit vid anställning och utbildning.
- ☐ Småbarnsföräldrar med nattarbete bör erbjudas förtur till dagarbete. Arbetsgivare måste informera om och underlätta för småbarnsfäder att utnyttja sina rättigheter till föräldraledighet och förkortad arbetstid.
- ☐ Hemarbetande som vill yrkesarbeta måste få ett aktivt stöd för att anmäla sig till arbetsförmedlingen. Uppsökande verksamhet måste bedrivas och vid behov yrkesutbildning eller motsvarande erbjudas i avvaktan på regulerad anställning.

- ☐ SSA-områden bör genomföra åtgärder för att bryta det könsbundna yrkesvalet och sträva efter att tillgodose behovet av otraditionell praktik och förberedda handledare.
- ☐ Vid urval till arbetsmarknadsutbildning bör underrepresenterat kön ges företräde. Vid beredskapsarbete bör kvinnorna få en andel platser som motsvarar deras andel av arbetslösheten.
- ☐ Könskvotering vid regionalpolitiskt företagsstöd bör kunna utvidgas till andra statliga bidrag och beställningar för att förbättra företagens jämställdhetsplanering.
- ☐ Arbetsmarknadsverkets och arbetarskyddsstyrelsens personal bör genomgå fortbildning i jämställdhetsfrågor.

Familjepolitik och familjerätt

Familjepolitiken har under 70-talet främst inriktats på att underlätta för föräldrar att förena förvärvsarbete med hem och familj. Kommunal barnomsorg och föräldraförsäkring har byggts ut. Även familjelagstiftningen har reformerats utifrån en ny syn på makar som självständiga individer samt likställdhet mellan olika samlevnadsformer. Pappornas ansvar för hem och barn har alltmer fokuserats. Beslut om föräldrautbildning och utbyggd föräldraförsäkring har nyligen fattats av riksdagen. Förslag till reglerad egendomsdelning för samboende, nya regler för släktnamnsövertagande m. m. är för närvarande aktuella.

Fortfarande kvarstår dock eftersläpningar i lagstiftningen på skatte- och försäkringsområdet samt allvarliga problem när det gäller barnomsorgen. Den kommunala barnomsorgen täcker idag en tredjedel av förskolebarn till förvärvsarbetande föräldrar och beräknas täcka två tredjedelar 1982. Jämställdhetsarbetet måste även i fortsättningen inriktas mot att underlätta för föräldrar att förena arbete och familj. Barnomsorgsbehovet måste täckas och i nästa steg bör målsättningen höjas till att alla barn till föräldrar som så önskar ska kunna erbjudas en förskoleplats, vilket kräver en ändring av barnomsorgslagen. På sikt måste förskolan bli betraktad som samma självklara förmån som skolan är idag. Arbetstiderna måste stegvis förkortas till sex timmar per dag. Papporna måste göras medvetna om sitt ansvar för barn och hemarbete.

Följande åtgärder bör vidtas inom den närmaste tiden:

- ☐ Kommunerna måste hålla överenskommelsen om 100 000 nya daghemsplatser till 1981. Därutöver krävs ytterligare utbyggnad. Åldersintegrerade syskongrupper bör införas på alla daghem. Deltidsförskola och öppen förskola bör erbjudas barn som vårdas i hemmet eller i familjedaghem. Kommunala dagbarnvårdare bör erhålla bättre utbildning och knytas till en förskola.
- ☐ Föräldrar får rätt att samtidigt vara lediga med föräldrapenning den första månaden efter födseln, för att gemensamt vårda barnet.
- ☐ Tvillingföräldrar får rätt att samtidigt vara lediga med föräldrapenning de första fyra månaderna efter födseln, för att gemensamt vårda barnen.

De som utnyttjar den gemensamma vårdnadsmöjligheten kompenseras med extra föräldrapenning för samma tid (högst fyra månader). Motsvarande lättnader bör erbjudas ensamstående tvillingföräldrar.

- Änkepension, liksom livränta till efterlevande maka i arbetsskadeförsäkringen (som enbart utgår till kvinnor) bör avskaffas och ersättas med förmånligare ersättningar till barn. Övergångsbestämmelser för äldre kommer att behövas under viss tid.
- Skattereduktion för gift förvärvsarbetande vars make saknar inkomst bör stegvis avskaffas. Frigjorda medel bör överföras till barnfamiljerna.

Boende och samhällsplanering

Hur vi bor påverkar våra möjligheter till aktivitet i arbets- och samhällsliv. Många bostadsområden är ensidigt sammansatta till lägenhetsstorlek och upplåtelseformer, vilket skapar svårigheter att i samma område finna lämplig bostad för olika stadier i livscykeln. Alternativa boendeformer saknas. Andelen småhushåll fortsätter att öka samtidigt som smålägenheterna minskar. Småhusbyggandet utgör två tredjedelar av nyproduktionen samtidigt som andelen barnfamiljer minskar.

Koncentrationen av service har tillsammans med spridningen av bebyggelsen på många håll lett till orimligt långa gångavstånd för konsumenterna. Idag krävs fysisk styrka och tillgång till bil av inköparna, som till övervägande del består av kvinnor. Kvinnor har emellertid inte tillgång till bil i samma utsträckning som män och många kvinnor saknar körkort. Dubbelt så många kvinnor som män färdas kollektivt till arbetet. Långa avstånd och dåliga kollektiva kommunikationer mellan bostad, arbete och service skapar tidspress och inkräktar på vardagsfritiden.

Det fortsatta jämställdhetsarbetet bör inriktas mot följande områden:

- Kommunernas planering av bostäder, trafik, service, sysselsättning, fritid m. m. måste utgå från det övergripande målet jämställdhet mellan könen.
- Jämställdhetskommittéer bör inrättas i alla kommuner och landsting, med uppgift även bevaka samhällsplaneringen. Kommittéerna måste få riktlinjer och utbildning för sitt arbete.
- Statistiken som för närvarande bygger på hushållet som boendekonsument bör ersättas av statistik över individen. Studier över boendeönskemål bör göras, i första hand bland dem som står i bostadskön.
- Olika lägenhetsstorlekar och upplåtelseformer bör blandas i ett bostadsområde. Genom gemensam förvaltning och gemensamma lokaler med olika aktiviteter bör alla åldrar ges möjlighet att delta och ta ansvar i boendet.
- Försök med varierande grad av kollektiv service ska prövas i vanliga bostadsområden vid nybyggnation och sanering.
- Den kommunala sysselsättningsplaneringen ska utgå från kvinnornas ökade förvärvsfrekvens och större lokala bundenhet. På sikt kan ökad lokal bundenhet förväntas också bland män, när de tar ökat ansvar för hem och barn. Kommunerna bör styra framförallt offentliga arbets-

tillfällen liksom ej störande småindustri till bostadsområdena.

- ☐ Kommunal och kommersiell service måste finnas inom rimligt avstånd i bostadsområdet och vara tillgänglig när innevånarna vistas där. Varuförsörjningsplaner bör upprättas i alla kommuner för att säkra innevånarnas tillgång till rimlig kommersiell service.
- ☐ Den fysiska miljön bör planeras med tanke på att en stor del av fritiden tillbringas i bostadsområdet. Sådana verksamheter som kan bedrivas nära bostaden ska prioriteras.
- ☐ Planering av bostäder och arbetsplatser bör göras så att arbetsresorna minimeras och underlättas. Kollektivtrafiken bör utökas och kompletteras med nya lösningar och kombinationer av färdssätt, t. ex. samåkning, företagsbussar m. m. Förhållandena för passagerare med barnvagn, gång-, cykel- och mopedtrafikanter måste förbättras, bl. a. genom inskränkningsåtgärder av biltrafiken i tätorterna.

Hälsa och sociala problem

Det finns klara skillnader mellan könen när det gäller hälsa och sociala problem. Kvinnor är enligt egen uppfattning mer sjuka än män, besöker oftare läkare och får mer medicin. Män vårdas däremot i högre grad på sjukhus och har högre dödlighet i alla åldrar. Fler män än kvinnor dör av olyckor i trafiken och i arbetet. Män i medelåldern dör främst av hjärt- och kärl-sjukdomar medan kvinnor i samma ålder främst dör av bröstcancer. Män drabbas i högre grad av lungcancer men denna skillnad förväntas minska eftersom kvinnornas tobakskonsumtion har ökat. Trots att var 14:e kvinna drabbas av bröstcancer ingår inte bröstundersökning i den allmänna gynekologiska hälsokontrollen för kvinnor, och för lång väntetid till bröstströmtgen förekommer. Enbart 13 procent av kvinnorna erhåller effektiv smärtlindring vid förlossning.

Många kvinnor misshandlas i hemmen. Omfattningen är dock svår att bedöma eftersom forskning på området saknas. Social jourverksamhet för misshandlade kvinnor är ovanlig i Sverige, liksom akut hjälp till våldtagna kvinnor. Försök med uppsökande verksamhet och jour för att hjälpa prostituerade att ändra sin livssituation förekommer i Malmö.

Riktlinjer för fortsatt jämställdhetsarbete på detta område:

- ☐ Det förebyggande arbetet med hälso- och friskvård som bedrivs på arbetsplatser, i skolan och på fritid, av stat, kommun, landsting, företag och folkrörelser måste fortsätta att utvecklas och tilldelas nödvändiga resurser. Ökad uppmärksamhet bör därvid ägnas åt könsrollernas betydelse och de skilda villkor som råder för kvinnor och män, när det gäller hälsa och sociala problem. Även när det gäller rehabilitering av alkohol- och narkotikamissbrukare måste könsrollernas betydelse beaktas och påverka utformningen av behandlingsmodeller.
- ☐ Smärtlindring vid förlossning byggs ut så att det motsvarar behovet.
- ☐ Opinionsbildning mot det ökade missbruket av tobak och alkohol bland kvinnor. Att överta dåliga vanor från det motsatta könet innebär inte jämställdhet.

- Bröströntgen inom sjukvården bör byggas ut så att väntetid undviks. Den allmänna gynekologiska hälsokontrollen av kvinnor bör kompletteras med bröstundersökning och möjlighet till mammografi. Självundersökning av bröst bör läras ut. Forskning kring sjukdomens uppkomst bör få ökade resurser.
- Det är nödvändigt att man särskilt beaktar invandrarkvinnornas språksvårigheter och kulturella bakgrund vid deras kontakter med sjukvårdspersonal när det gäller hälsa och sociala problem.
- Forskning om kvinnomisshandel bör stimuleras och den offentliga statistiken på området förbättras i syfte att vidta fler aktiva åtgärder. Försök med social jour för att hjälpa kvinnor i en akut situation bör prövas i fler kommuner. Samhälleligt stöd bör utgå till kvinnohus med frivillig verksamhet på detta område.
- Kvinnor som blivit våldtagna bör snabbt ges medicinsk och psykisk hjälp. Pressande förhör bör undvikas.
- Prostitution är förnedrande för såväl kvinnor som män och bör inte tolereras i vårt samhälle. Kvinnorna måste få stöd och hjälp att komma ifrån prostitutionen. Ett nätverk av åtgärder i nära samarbete mellan olika myndigheter behövs för att minska prostitutionen.

Representation

Den kvinnliga representationen i samhällslivet är låg. I förhållande till sin andel av befolkningen, väljarna och medlemmarna är kvinnorna starkt underrepresenterade. I riksdag, regering, kommunfullmäktige och landsting utgör kvinnorna numera en fjärdedel. Kvinnoandelen i dessa församlingar har nästan fördubblats under 1970-talet. Kvinnorna finns emellertid fortfarande koncentrerade till de traditionella områdena, t. ex. skola, kultur och sociala frågor. På det statliga området är kvinnorepresentationen lägre, trots jämställdhetsförordningen. I statliga myndigheters styrelser t. ex. utgör kvinnorna cirka åtta procent, i affärsverkens styrelser cirka två procent och i statliga utredningar cirka 15 procent. I organisationerna på arbetsmarknaden är den kvinnliga representationen lägre än i politiken, vilket även gäller vid organisationernas nomineringar till uppdrag i statliga styrelser, nämnder, utredningar med mera.

Hindren för kvinnor att arbeta fackligt och politiskt är många. Facklig och politisk verksamhet försiggår till stor del på kvällstid och helger, och barnpassning saknas vanligen. Uppdragen blir alltmer betungande och tidsmässigt krävande. Ett stelt och byråkratiskt språk, formell mötesteknik och mångsyssleri verkar avskräckande. Män nomineras i större utsträckning som kandidater till förtroendeposter.

Det är väsentligt att både kvinnor och män finns representerade i de församlingar som styr vårt samhälle eftersom de har olika erfarenheter att utgå från. En förutsättning för ett ökat samhällsengagemang bland kvinnor är att männen tar sin del av hemarbetet, att arbetstiden förkortas för alla och att samhällsservicen byggs ut. Kraven på förtroendevalda måste utgå från allas rätt till både arbete och familj. Uppdragen bör spridas så att fler kan ta del i samhällsarbetet.

Kommittén vill särskilt peka på några metoder som framgångsrikt använts inom fackliga organisationer och politiska partier för att öka kvinnorepresentationen:

- ☐ att ange mål för hur mycket den kvinnliga representationen ska öka under den närmaste perioden och konkreta planer för hur målet ska uppnås
- ☐ att utfärda riktlinjer för valberedningarnas arbete i vilka anges den eftersträlvade könsfördelningen och vilka metoder som ska användas för att nå målet, t. ex. att kvinnor nomineras på alla vakanta platser tills rättvis fördelning nåtts, att vardera könet ska ha minst en viss andel av de så kallade valbara platserna, att vartannat namn på listan ska vara manligt och vartannat kvinnligt, att omval begränsas till ett visst antal gånger, att samma namn bara får förekomma på en lista eller till en funktion.
- ☐ att markera jämställdhetsarbetets betydelse genom att i stadgarna skriva in att man strävar efter en rättvis könsfördelning av förtroendeuppdragen
- ☐ att lägga upp en namnbank på aktiva kvinnor
- ☐ att till alla uppdrag föreslå en kvinna och en man
- ☐ att utforma arbetsformerna i facket och politiken med tanke på att både män och kvinnor också har ansvar för hem och barn.

Opinionsbildning

Opinionsbildning kring jämställdhetsfrågor måste pågå parallellt med allt annat jämställdhetsarbete. Massmedierna har här en viktig uppgift. Men massmedierna speglar själva ofta ett traditionellt könsrollsmönster. Nyhetsförmedlare till exempel är för det mesta män och jämställdhetsfrågor ges liten tyngd i nyhetsurvalet. Underhållningsmedierna och reklamen befäster särskilt starkt det rådande könsrollsmönstret.

Även konsumtionen av massmedier speglar könsrollerna i samhället. Särskilt ungdomarnas medieval är ofta mycket könsuppdelat.

De senaste åren har debatten i medierna ofta varit intensiv kring könsrollsfrågor. Men opinionsbildning om jämställdhet är till stor del beroende av hur effektivt debatten kan tränga ner till den enskilda människan. I detta arbete har organisationer, myndigheter, Jämställdhetskommittén och andra engagerat sig och en mängd aktiviteter lokalt visar på en ökande bredd i arbetet.

Det fortsatta arbetet för jämställdhet måste nu få ett mer planlagt förlopp.

- ☐ Att stimulera diskussionen i små grupper, på arbetsplatser, i föreningar etc. är det viktigaste. Studieförbunden måste stimuleras att åta sig den uppgiften.
- ☐ Ett speciellt jämställdhetsanslag föreslås till organisationer och fria grupper – särskilt ungdomsorganisationer – för opinionsbildning.
- ☐ Opinionsledare och andra måste få bättre tillgång till information och någon kommunal institution föreslås få ansvaret för denna service.
- ☐ Opinionsledare måste få utbildning liksom journalister, i vars grundutbildning och fortbildning jämställdhet bör ingå.

- Stipendier bör inrättas för att ge journalister och informatörer möjlighet att fördjupa sina kunskaper i jämställdhetsfrågor.
- Den interna diskussionen bör stimuleras och publicistorganisationerna bör uppmuntras att ta upp frågan om hur jämställdhet kan inrymmas i de etiska reglerna.
- Ett mer könsneutralt språk bör eftersträvas och samhällsinformatörer noga granska sitt material ur jämställdhetssynpunkt. Pläderande inslag i viss samhällsinformation bör kunna förekomma i större utsträckning.

Internationellt samarbete

Sverige bedriver ett omfattande internationellt samarbete där jämställdhetsaspekten betonas inom många områden. Sverige brukar i internationella sammanhang hävda att det krävs åtgärder för båda könen, inte bara för kvinnor, för att uppnå jämställdhet, men att positiv särbehandling av det eftersatta könet på vissa områden är nödvändigt under en övergångstid.

I FN:s olika organ deltar Sverige aktivt i det normbildande arbetet. Den svenska inställningen är i regel att jämställdhetsaspekten ska beaktas i alla utvecklingsprogram och projekt medan man är mer tveksam till särskilda organ och projekt för kvinnor.

Det svenska biståndet ges dels via internationella organisationer till särskilda kvinnoprojekt, dels direkt till vissa mottagarländer, SIDA lämnar också stöd till svenska organisationer, bl. a. kvinnoorganisationer, för samarbete avseende kvinnors situation med motsvarande organisationer i u-länderna.

Liksom i det nationella jämställdhetsarbetet märks emellertid en skillnad mellan målsättning och konkret handling. Sverige måste intensifiera ansträngningarna att leva upp till de jämställdhetsprinciper som förs fram i internationella sammanhang. Några tänkbara områden för det fortsatta jämställdhetsarbetet är:

- Könsmässigt jämnare sammansättningar av svenska delegationer till FN-organen och andra internationella uppdrag bör eftersträvas. Härvid kan metoden att begära in två namn – en kvinna och en man – vid nomineringar med fördel användas. En utvärdering av nordiska ministerrådets försök bör göras.
- I alla biståndprojekt bör effekterna för kvinnorna speciellt uppmärksammas.
- I många u-länder missgynnas kvinnorna direkt av den tekniska utvecklingen. Särskilda insatser för kvinnorna är därför berättigade och bör ges ökade resurser.
- Det är viktigt att i FN arbeta för att FNs kvinnofond – till vilken Sverige bidragit – stöder jämställdhetsprojekt i u-länder i större omfattning än hittills.

Sammanställning av remissyttranden

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av domstolsverket, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, SIDA, överbefälhavaren (ÖB), civilförsvarsstyrelsen, socialstyrelsen, statens handikappråd, postverket, televerket, statens järnvägar (SJ), statens trafiksäkerhetsverk, statistiska centralbyrån (SCB), riksförsäkringsverket, nämnden för samhällsinformation (NSI), statens arbetsgivarverk (SAV), statens arbetsmarknadsnämnd (SAMN), statens institut för personaladministration och -utbildning (SIPU), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), centrala studiestödsnämnden (CSN), forskningsrådsnämnden, skolöverstyrelsen (SÖ), statens kulturråd, statens ungdomsråd, konsumentverket, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, statens invandrarverk (SIV), ILO-kommittén, bostadsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens planverk, länsstyrelsen i Hallands län, Sveriges advokatsamfund, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), IOGT-NTO-Rörelsen, Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF), Studieförbundet Vuxenskolan, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Riksutställningar, Sveriges Radio AB, Svenska tidningsutgivareföreningen, Tidningarnas telegrambyrå (TT), Rädda Barnens riksförbund, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Riksförbundet hem och skola, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges riksidrottsförbund, Svenska handelskammareförbundet, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, SHIO-familjeföretagen, Kooperativa förbundet (KF), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Hyresgästernas riksförbund, HSB:s riksförbund, Svenska arkitekters riksförbund (SAR), Standardiseringskommissionen i Sverige, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Sveriges frikyrkoråd, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Centerns kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag (SABO), Yrkeskvinnors klubbars riksförbund (YKR), Grupp 8 i Stockholm, Husmodersförbundet hem och samhälle, Ensamstående intresseorganisation och Pensionärernas riksförbund (PRO).

Yttranden har överlämnats av ÖB från försvarsgrenschefer och försvarets materielverk, av UHÄ från Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm, Rektorsämbetet och ledningsgruppen för jämställdhetsarbetet mellan kvinnor och män vid Lunds universitet, Göteborgs universitet från historiskfilo-

sofiska sektionsnämnden, universitets jämställdhetsgrupp, linjenämnden för psykologlinjen, linjenämnden för förskollärlinjen, linjenämnden för hemvårds-, hushålls- och textillärlinjerna samt speciallärlinjen och Högskolan i Luleå, av Statens handikappråd från Älvsborgs läns landsting och Synskadades Riksförbund samt av LO från Statsanställdas Förbund.

Yttrande över betänkandet har dessutom avgetts av Umeå universitets jämställdhetskommitté, ArkitektFörbundet och Svenska FN-förbundet.

Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges Industriförbund (SI), Svenska Handelskammareförbundet och SHIO-Familjeföretagen har avgett ett gemensamt yttrande.

Arbetslivscentrum, sekretariatet för framtidsstudier och delegationen för arbetstidsfrågor har avstått från att yttra sig över betänkandet.

1 Allmänt

De flesta remissinstanser finner det värdefullt att jämställdhetskommittén har arbetat fram en nationell handlingsplan för jämställdhet med ingående redovisningar över genomförda och pågående aktiviteter på en rad viktiga områden. Flertalet remissinstanser har också lämnat mycket omfattande remissvar och betonar betydelsen av att jämställdhetsarbetet måste bedrivas inom alla de områden som kommittén berört.

Flertalet myndigheter såsom ÖB, domstolsverket, SÖ, AMS, bostadsstyrelsen, NSI, SIPU, SAMN och Kulturrådet har begränsat yttrandena till resp. verksamhetsområde.

UHÄ anser dock bl.a. följande.

Samtidigt måste det konstateras att det ligger en stor fara i att - som nu skett genom Steg på väg - i stor politisk enighet utarbeta ett dokument som rör grundläggande värderingar om samhällets struktur och organisation. Genom att utesluta sådana frågor där det råder djupgående politiska motsättningar kommer man hela tiden att röra sig på ett ytligt plan och man frestas att trivialisera problemen. Det är därmed stor risk för att man inte på allvar tar upp de problem som egentligen är orsaken till den bristande jämställdheten. Redan tanken på en enhetlig nationell handlingsplan är f.ö. ett sätt att avpolitisera en fråga som i själva verket borde stå i den politiska debattens centrum.

LO tar i sitt remissvar upp samma fråga och anser det vara en brist att de ideologiska, ekonomiska och sociala skillnaderna som uppenbarligen finns inte på något sätt kommer till uttryck i handlingsplanen. Även Socialdemokratiska kvinnoförbundet framför liknande åsikter.

Kriminalvårdsstyrelsen anser att eftersom det råder ett nära samband mellan de olika samhällsområdena som behandlats i planen kan inget av dessa utvecklas separat.

Socialstyrelsen framhåller att många av förslagen på önskvärda insatser är summariska och avspeglar inte riktigt den djupgående och långsiktiga

förändring som krävs inom samhällslivets organisation, och i kvinnors och mäns attityder för att uppnå jämställdhet.

Flera remissinstanser saknar en tidplan för förslagets genomförande.

AMS framhåller särskilt att det är viktigt att såväl kortsiktiga som långsiktiga mål för jämställdhet preciseras. *Konsumentverket* saknar dessutom en belysning av de konsekvenser som genomförandet skulle få på såväl jämställdheten mellan könen som andra samhällseliga mål. *Fredrika-Bremer-Förbundet* och *YKR* anser att förslagen i handlingsplanen är alltför allmänt hållna.

Televerket ser de åtgärder som föreslås som en grundlig inventering av de möjligheter som nu framstår som tänkbara eller önskvärda för att förbättra jämställdheten i framtiden. Det återstår då att göra en närmare prövning av förutsättningarna att förverkliga förslagen. Därvid kommer bl. a. ekonomiska överväganden och inbördes prioritering av förslagen med i bilden liksom den sammanvägning gentemot andra angelägna samhällseliga mål som kommittén själv pekat på.

SCB anför liknande synpunkter och menar att de anförda åtgärder kan komma att stå i konflikt med andra samhällseliga mål. *Landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* och ett flertal andra remissinstanser såsom *KF*, *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* och *ABF* anmärker på att inga analyser har gjorts av kostnader eller resurskrav. *Landstingsförbundet* anmärker dessutom på att kommittén inte har tagit upp hur de föreslagna åtgärder skall finansieras. Förbundet säger dock även att flera av förslagen har på sina håll med framgång redan genomförts och andra kan utan större problem snart få genomslagskraft.

Synskadades Riksförbund har genom statens handikappråd framfört att bristerna i debattinlägget gäller främst att man inte i analyserna och förslagen tagit hänsyn till att också andra faktorer bidrar till ojämlikhet i vårt samhälle än könstillhörighet. Endast ungefär 15 % av de synskadade männen i förvärvsåldern har arbete på öppna arbetsmarknaden motsvarande siffra för kvinnorna är ca 5 %.

SIV saknar en analys av jämställdhetsfrågans betydelse och innebörd för invandrarbefolkningen samt förslag till åtgärder. Verket anser att kommittén inte tillräckligt har beaktat att många invandrarkvinnor dels tillhör en eftersatt grupp i samhället dels som kvinnor i denna grupp har speciella problem. Jämställdhet mellan könen är en fråga som kan komma i konflikt med den svenska invandrapolitikens valfrihetsmål.

LO hänvisar i inledningen av sitt remissvar till *LO:s* rapport "Fackföreningsrörelsen och familjepolitiken" vidare anför *LO* bl. a.

De formella hindren för att män och kvinnor skall kunna forma sitt liv efter egna önskemål och förutsättningar är få, men de praktiska är desto fler. Mycket återstår att göra innan kvinnor och män är verkligen jämställda. Idag är situationen den att många kvinnor går miste om den stimulans och tillfredsställelse ett arbete innebär och många män går miste om den glädje

och gemenskap det ger att vara tillsammans med barn och familj. Flera grundläggande problem måste därför lösas. Det gäller såväl praktiska hinder som kvardröjande fördomar och föreställningar om vad som är manligt resp. kvinnligt.

I LO:s familjepolitiska rapport framhålls vidare att en politik för jämställdhet måste vara en del av en allmän politik för jämlikhet mellan alla människor. Kvinnor i olika samhällsklasser är inte jämlika. Det är de sämst ställda kvinnorna - de sämst avlönade, de med kortast utbildning, de mest slitna och de med minst inflytande i samhället som drabbas hårdast. Arbetet för jämställdhet måste därför i första hand inriktas på de kvinnor som lever under de besvärligaste förhållandena. Nöjer man sig med liberala reformer, behåller de som från början hade det bäst ställt sitt försprång eller rent av ökar det. Välutbildade kvinnor från miljöer med goda sociala och ekonomiska förutsättningar kan kanske nå betydande framgångar, men det blir ingen förbättring för den majoritet av kvinnor som har sämre förutsättningar. LO anser att det finns en uppenbar risk i reformverksamheten idag att viktiga reformer inte når dem som bäst behöver förbättringar. LO motsätter sig bestämt nya reformer som inte kommer de bäst behövande till del vare sig inom familjepolitiken eller inom något annat område.

För att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män krävs åtgärder och reformer inom samhällets alla områden. Det behövs en sysselsättningsplanering för att klara de svaga grupperna, bl.a. medelålders och äldre kvinnor med låg utbildning, nytillträdande ungdomar och handikappade. Det krävs ett samlat grepp över sysselsättningen och en samordning av bl.a. regionalpolitik och sysselsättningspolitik. En rad arbetshinder måste undanröjas. Bristen på barnomsorg är ett av de största hindren för kvinnornas möjlighet att förvärvsarbeta. Den eftersläpning som skett när det gäller utbyggnaden av barnomsorgen är enligt LO mycket allvarlig och äventyrar de uppsatta målen från 1976. LO vill starkt understryka att den planerade utbyggnaden av barnomsorgen måste säkerställas.

TCO anser det viktigt att jämställdhetskommittén följer upp planen så att "Steg på väg" inte blir ytterligare ett verkningslöst dokument över vad som bör göras för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män.

SACO/SR efterlyser konkreta förslag till jämställdhet, förslag som går att pröva i praktiken och som går att utvärdera för att se om de tål vardagens påfrestningar. Organisationen anför bl.a.

Om man har den självklara ambitionen att förverkliga jämställdhet krävs en definition och analys av dess innehåll och innebörd. Det är därför med stor förvåning SACO/SR konstaterar att en sådan inte är att finna i kommitténs förslag. Avsaknad av en sådan definition har fått det olyckliga resultatet att kommittén blandar ihop begreppen jämställdhet - jämlikhet. Visserligen skriver kommittén jämställdhet men det faktiska resultatet av dess tankar och förslag syftar enligt centralorganisationens uppfattning till att förverkliga jämlikhet.

Flera remissinstanser diskuterar innebörden i begreppet jämställdhet.

SAF, SI, Svenska Handelskammareförbundet och SHIO inleder också sitt gemensamma remissvar med en diskussion om definition av jämställdhet enligt följande;

I förslaget anges åtgärder inom sju olika områden, varvid krav ställs på myndigheter, organisationer, företag osv. att svara för genomförandet. Däremot förs ingen diskussion om enskilda individers eget ansvar. Där redovisas inte heller någon undersökning av hur de anställda i allmänhet ser på sin situation. Vilka konkreta förändringar önskas? Vilka förslag finns en bred förankring för? Vad lägger människor in i begreppet "jämsköldhet"? Vi anser att förslaget till handlingsplan mer borde vara baserat på svar på sådana frågor. I stället tycks det i första hand utgå från en enkät om vad myndigheter och organisationer gjort eller tänker göra samt kommitténs egna ställnings-taganden.

I förslaget ser kommittén i olika sammanhang jämsköldhet som en jämn fördelning av kvinnor och män - varvid man ibland dock stannat vid minst 40 % som en godtagbar måttstock. I några fall talas också om en "rättvis fördelning", utan att kommittén anger vad den avser med detta uttryck.

Även historiska-filosofiska sektionsnämnden vid Göteborgs universitet frågar vad utredarna menar med jämsköldhet.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund betonar, att jämsköldhet innebär en förändring av både kvinnans och mannens "roller" i riktning mot större hänsyn till individen som sådan, mot större möjligheter för båda könen att i första hand se till individens egenskaper och behov, inte könstillhörighet.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund säger bl.a. att under 1970-talet har den syn på jämsköldhet som har sin utgångspunkt i kvinnors och mäns ekonomiska oberoende och det delade ansvaret för barn och hem slagit igenom som uttalad målsättning i breda kretsar. Åtminstone officiellt. Vi vet, skriver förbundet, att verkligheten ännu ser annorlunda ut. Det är långt kvar innan kvinnor och män har samma roller, tills dess att arbetsuppgifter inte fördelas efter kön.

Fredrika-Bremer-Förbundet framför inledningsvis bl.a.

Jämsköldhet innebär lika rättigheter, möjligheter och ansvar för kvinnor och män, så att de kan utveckla och ta tillvara sina anlag och sin förmåga på alla livets områden.

Med ett jämsköldt samhälle menar vi ett samhälle där människor bedöms som individer, inte efter kön. Vi menar också att verklig jämsköldhet kräver lika mycket en förändring av mannen och mansrollen som kvinnan och kvinnorollen.

En handlingsplan för jämsköldhet måste därför bygga på en undersökning av både kvinnors och mäns situation i samhället. Vi saknar mannen och mansrollen inom de flesta områden som handlingsplanen behandlar. Det är en stor brist.

Även i *RFSU:s* remissvar diskuteras kvinno- och mansrollen. Man anför bl.a. följande:

RFSU anser att precis som man måste ta hänsyn till olika klassers specifika villkor när man ska ta itu med ekonomiska orättvisor, måste man ifråga om jämsköldhet mellan könen ta itu med varje köns specifika villkor. Hur ser mansrollen och kvinnorollen ut i vårt samhälle? Ur vilka materiella förutsättningar har de vuxit fram? Hur värderas resp. köns förväntade egenskaper i samhället ekonomiskt och ideologiskt? Vilka privilegier resp.

förpliktelser är knutna till de olika könen? Hur ser det psykosociala maktförhållandet mellan dem ut?

Grovt generaliserat kan man särskilja två huvudlinjer i synen på jämställdhet. Enligt den ena innebär ett jämlikt samhälle att kvinnor får tillgång till allt fler av mansrollens privilegier. Ett mått på jämlikhet kan då vara att allt fler kvinnor innehar topp-positioner inom ramen för det nuvarande samhällets strukturer och värderingar.

Enligt den andra, som utgår från att vi idag lever i en manskultur, skulle ett jämlikt samhälle präglas mer - ja mycket mer av de värderingar och synsätt som kvinnor idag är bärare av, utifrån sina erfarenheter i kvinnokulturen.

Det är inte bara målen som är olika utan också vägen dit. Därför måste "stegen på väg..." och de handlingar man företar sig präglas av vilket mål man har i sikte.

RFSU finner det vara en allvarlig brist i betänkandet att det ingenstans redovisas ideologiska/analytiska riktlinjer eller ens redogörs för olika sätt att se på dessa frågor. Mansrollens förankring i produktion och löncarbete och kvinnorollens i reproduktion och olönat arbete utgör en ekonomisk/materialistisk bas för diskriminering av kvinnor. Genom att undvika frågan om hur samhället värderar de olika könen egenskaper och maktförhållandet mellan dem, framstår många av de föreslagna åtgärderna som välmenande men orealistiska. Varifrån ska resurserna tas? Vem ska avstå och vem ska få? Ojämlikheten mellan könen tycks som en ömsesidig orättvisa snarare än som resultat av vissa egenskapers och förhållningssätts (mansrollens) gynnande på bekostnad av andra (kvinnorollens).

2 Utbildning

Flertalet remissinstanser anser att de åtgärder på utbildningsområdet som jämställdhetskommittén redovisar och föreslår är betydelsefulla. Rikspolisstyrelsen framhåller bl.a;

Åtgärder på för- och grundskolenivå bör prioriteras då värderingar och uppfattningar från denna tid sannolikt påverkar yrkesval och allmän inställning till jämställdhetsfrågor i fortsättningen.

Flera remissinstanser bl.a. *konsumentverket*, *Svenska kommunförbundet* och *Statens ungdomsråd* har motsvarande synpunkter och framhåller även förskolans betydelse.

2.1 Lokala skolprogram - gemensam planering

Jämställdhetskommitténs förslag om att SÖ:s handlingsprogram måste förankras lokalt så att varje skola gör upp ett eget jämställdhetsprogram och har någon eller några jämställdhetsansvariga samt förslaget att jämställdhet bör ingå i de studie- och planeringsdagar för all skolpersonal har kommenterats på olika sätt av remissinstanserna.

SÖ anser att deras handlingsprogram har förankrats lokalt i viss utsträckning genom uppläggningsen av fortsättningskursen "Jämställdhet och internationell förståelse". SÖ hänvisar också till den nya läroplanen för

grundskolan där det ges tillfälle att fastställa lokala jämställdhetsprogram. SÖ betonar SSA-rådens roll i planeringsarbetet för att bryta könsbundna yrkesval.

Kommunförbundet ifrågasätter om de lokala skolprogrammen som jämställdhetskommittén föreslår blir verkningsfulla. Det finns en uppenbar risk att de får karaktären av isolerade handlingsprogram utan tillräcklig förankring i det dagliga skolarbetet. Centerns ungdomsförbund är också tveksamt till om lokala jämställdhetsprogram kan ge någon positiv effekt.

LO däremot delar kommitténs uppfattning och menar att SÖ:s handlingsprogram måste förankras lokalt genom att varje skola gör upp ett eget jämställdhetsprogram och har någon eller några jämställdhetsansvariga. Men i det arbetet är det enligt LO av vikt att de lokala SSA-råden bereds tillfälle att delta redan vid planeringen. Det är också enligt LO angeläget att de lokala jämställdhetsprogrammen följs upp genom årliga utvärderingar. *Statsanställdas förbund* har samma uppfattning. *KF* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* tillstyrker också kommitténs förslag om lokala handlingsprogram. *UHÄ* anser också att det är viktigt att jämställdhetsarbetet förankras lokalt bland dem som arbetar i en verksamhet.

2.2 Förskoleverksamhet

Jämställdhetskommittén föreslår att jämställdhetsarbetet borde kunna läggas upp på samma sätt i förskolan som i grundskolan.

Flertalet remissinstanser däribland *SFS* och *högskolan i Luleå* anser att jämställdhetsarbetet måste börja i förskolan. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* tillstyrker att förskolepersonal skall kunna delta i fortbildningen kring jämställdhet och internationell förståelse. *Socialstyrelsen* framhåller att det är viktigt att personalen inom förskolan ges tillfälle att diskutera samlevnads- och könsrollsfrågor i introduktionsutbildning, på studiedagar och i en fortlöpande studiecirkelverksamhet på betald arbetstid. Socialstyrelsen håller på att utarbeta ett särskilt studiematerial om könsrollerna och barnomsorgen - "Könsroller i förskolan".

2.3 Hemkunskap från lägstadiet

Flera remissinstanser bl. a. *konsumentverket* och *folkpartiets kvinnoförbund* tar upp frågan om sex- och samlevnadsfrågor, jämställdhetsfrågor samt förberedande föräldrautbildning i grundskolan och anser att jämställdhetsfrågor skall komma in redan på lägstadiet. Det är enligt konsumentverket också angeläget att barnen får träna praktiska vardagsgöromål. *SAR* vill också framhålla vikten av att grundskolan ger ökad kunskap om boende- och samhällsplaneringsfrågor.

2.4 Lärarutbildning och fortbildning av skolans personal

SÖ anser inte att jämställdhet bör ingå som ett obligatoriskt ämne i lärarutbildningen. Jämställdhet bör ej betraktas som ett ämne, utan som en grundläggande värdering vilken i mycket högre grad än nu bör genomsyra alla former av utbildning. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* framför liknande synpunkter.

Riksförbundet hem och skola anser däremot att det är bra att jämställdhetskommittén kräver att jämställdhet skall ingå som ett obligatoriskt ämne i lärarnas grundutbildning och att ämnet prioriteras i fortbildningen betydligt mer. *Fredrika-Bremer-Förbundet* framför liknande synpunkter och tillägger att detta bör ske exempelvis fr.o.m. hösten 1982 samt att även syokonsulentutbildningen skall omfatta obligatoriska moment som behandlar könsrollsfrågor.

Folkpartiets kvinnoförbund skriver bl.a.

Skolan är central för jämställdheten. Här når man alla, både flickor och pojkar. Skolan kan förändra attityder. Därför är det fundamentalt att jämställdhet ingår i utbildningen för lärare på alla nivåer, även förskollärare och annan barnomsorgspersonal. Lika viktig är utbildningen för redan utbildade lärare och rektorer. Denna sker lämpligast vid obligatoriska studiedagar.

2.5 Läromedel

Flera remissinstanser däribland *SACO/SR*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *Riksförbundet hem och skola* tillstyrker i princip förslaget om att läromedel i varje ämne på alla stadier skall ge ett underlag för jämställdhetsdiskussioner och *SÖ:s* läromedelsnämnd bör göra en temagranskning ur könsrollssynpunkt av olika typer av läromedel.

LRF finner det däremot inte motiverat att läromedel och kursplaner utformas så att jämställdhetsfrågor naturligt tas upp inom varje ämne.

2.6 Aktiv rekrytering

Jämställdhetskommittén skriver att aktiv rekrytering till utbildningen med könsmässig slagsida är ett sätt att nå snabba resultat.

Flera remissinstanser bl.a. *SAMN*, *SACO/SR*, *KTH*, *högskolan i Luleå* är positiva till otraditionella yrkesinformatörer och olika former av aktiv rekrytering.

SÖ anmäler i sitt remissvar att man avser att stimulera intagningsnämnderna att mera aktivt tillämpa gällande föreskrifter om att via den s.k. fria kvoten stödja en sökandes önskan att göra ett val som leder till jämnare könsfördelning.

LO delar kommitténs uppfattning om att det är angeläget att pröva aktiv rekrytering och information, t.ex. äldresamverkan, otraditionella yrkesin-

formatörer, könskvotering i ett ingångsskede, förändring av antagnings- och kunskapsbestämmelser. LO vill dock betona vikten av att skolans isolering gentemot arbetslivet bryts. Eleverna måste under sin skoltid få möjlighet att ta del i arbetslivet inom och utom skolan. LO anser att ordentliga insatser på det området sannolikt på sikt kommer att påverka de ungas attityder till könsrollen.

Aktiv rekrytering är inte tillräckligt enligt *Fredrika-Bremer-Förbundet*. Elever som väljer traditionellt måste få stöd och uppmuntran för att orka stå emot kamrattryck. Det bör åligga syo-konsulenten eller annan lämplig skolfunktionär att hålla kontakt med dessa elever. Syo-konsulenternas roll betonas också bl.a. av *SÖ*, *Husmodersförbundet hem och samhälle*, *Fredrika-Bremer-Förbundet* och *SACO/SR*.

Landstingsförbundet anser att frågan om nytt urvalssystem till vårdutbildningarna bör utredas närmare.

Folkpartiets kvinnoförbund vänder sig emot jämställdhetskommitténs tidigare förslag om att avskaffa kvotering av män till förskolläraryrket och anser att kvotering måste till även inom den övriga lärarutbildningen. Även *länsstyrelsen i Hallands län* och *Rädda barnen* betonar vikten av att barnen möter både män och kvinnor i arbetet inom förskolan.

Flera remissinstanser bl.a. *högskolan i Luleå*, *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, och *Moderata samlingspartiets ungdomsförbund*, *Ensamstående intresseorganisation* och *Centerns ungdomsförbund* avvisar däremot könskvotering som urvalsmetod till studier.

TCO hänvisar till sitt familjepolitiska program där man framhållit att arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall gälla lika för alla. *TCO* skriver vidare bl.a.

Generella särbestämmelser för exempelvis kvinnor skall inte införas. Å andra sidan anføres att om principen om lika behandling skall fungera i verkligheten, kan en olik behandling av kvinnor och män vara nödvändig under en övergångsperiod. En viss prioritering - t.ex. i form av tilläggspoäng - av den som tillhör ett minoritetskön vid ansökan till viss utbildning kan t.ex. vara en lämplig åtgärd under en övergångstid.

ILO-kommittén har i sitt yttrande hänvisat till *ILO:s konvention* (nr 142) om yrkesvägledning och yrkesutbildning vid utveckling av mänskliga resurser, vilken även ratificerats av Sverige. Till konventionen finns en kompletterande rekommendation (nr 150) med ett särskilt avsnitt om främjande av jämställdhet i fråga om möjlighet för kvinnor och män i utbildning och sysselsättning där det slås fast att positiv särbehandling under en övergångstid i syfte att åstadkomma verklig jämställdhet mellan könen inte skall betraktas som diskriminerande.

2.7 Invandrarkvinnor

SV framhåller bl.a.

Vid grundutbildning och svenskundervisning för hemarbetande kvinnor vore det rimligt med ett studiestöd som kan användas till kostnader för barntillsyn och som är så pass högt att det ersätter inkomstbortfall för kvinnan. Vi vet att det är vanligt med avhopp från undervisningen om kvinnan får t.ex. ett städarbete som inte kräver några kunskaper i svenska. Detta är inte förvånande om kvinnans enda förhoppning i stort sett är att så fort som möjligt tjäna tillräckligt med pengar för att kunna återvända till hemlandet. Det är dessutom inte självklart att mannen tycker det är viktigare att kvinnan lär sig svenska än att hon bidrar till familjeekonomin, särskilt med tanke på att många invandrarfamiljer har gamla föräldrar i hemlandet som de måste försörja.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund betonar också vikten av utbildning av invandrarna om Sveriges syn på könsroller och yrkesval. YKR och Svenska FN-förbundet framför liknande synpunkter.

2.8 Högskolan och forskningen

Några remissinstanser har tagit upp åtgärder för jämställdhet inom högskolan och jämställdhetsforskningen.

UHÄ hänvisar till sin rapport som arbetsgruppen för jämställdhetsforskning inom UHÄ avlämnade i september 1979. Rapporten, som f.n. remissbehandlas, betonar vikten av jämställdhetsforskning.

Jämställdhetskommittén vid Umeå universitet påtalar två företeelser som bör ägnas speciellt intresse. Det är dels kvinnodominansen inom den kommunala högskolan, dels att få kvinnor avlägger högre examen och forskar inom högskolan.

ArkitektFörbundet har i sitt remissvar över rapporten föreslagit att UHÄ skall överväga hur rullande flerårsplaner kring centrala forskningsområden kan utarbetas. I dessa planer skulle jämställdheten beaktas ur olika aspekter.

Frågan om forskarnas ekonomiska situation och den dubbla ekonomiska belastningen som p. g. a. arbetsgivarinträdet drabbar forskningsanslagen då fast anställd personal är sjuk eller föräldraledig har tagits upp av några remissinstanser däribland *Umeå universitets jämställdhetskommitté*, *ledningsgruppen för jämställdhetsarbete vid Lunds universitet*, *högskolan i Luleå*, *KTH*, *forskningsrådsnämnden*, *SACO/SR*, *ArkitektFörbundet*, *SFS* och *Fredrika-Bremer-Förbundet*. Remissinstanserna anser att denna fråga måste lösas snarast eftersom detta system missgynnar rekryteringen av yngre kvinnliga forskare.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser också att de kvinnliga forskarnas villkor måste förbättras och att forskning om könsroller måste tilldelas ökade anslag. *SACO/SR* och *YKR* framför liknande synpunkter.

SACO/SR framhåller dessutom att en ökad andel kvinnor i forskningen skulle kunna medföra att forskningen ändrade inriktning och uppläggning.

SCB anser att jämställdhetskommittén endast flyktigt berört forskningen och att forskningen har så stor betydelse att det hade varit befogat med ett särskilt avsnitt. SCB tar bl.a. upp statistiken från jämställdhetssynpunkt och framhåller att det inte finns någon samlad bild över hur nuvarande statistikinsamling resp. redovisning tillgodoser jämställdhetsbehoven.

2.9 Övriga frågor inom utbildningsområdet

Flera remissinstanser tar upp frågan om styrd pryö. *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, *Moderata samlingspartiets ungdomsförbund*, *HSB*, *KTH* och *SFS* ser positivt på styrd pryö. *SAMN* föreslår att styrd pryö provas inom staten.

Konsumentverket framhåller att en stor grupp av den äldre generationen fortfarande har en kort utbildning. Detta gäller inte minst kvinnorna. Konsumentverket finner det därför viktigt också från jämställdhetssynpunkt att de kortutbildade och äldre får bättre möjligheter än f. n. till fortbildning inom olika områden. Detta är en viktig uppgift för bl.a. studieförbunden och folkhögskolan.

Studieförbund och ideellt verkande organisationer bör få konkret stöd för jämställdhetsarbete anser *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Kulturrådet* och *ABF* betonar också studieförbundens roll i jämställdhetsarbetet.

SÖ framhåller att man har lagt förslag om att en utökad syo-resurs inom vuxenutbildningen bl.a. skulle kunna användas för uppsökande verksamhet bland presumtiva vuxenstuderande i en kommun. *SÖ* anför även att ökad rekrytering av vuxenstuderande får som konsekvens ökade krav på resurser inom vuxenutbildningen. En begränsning av antalet grundskolekurser är ett hinder för kvinnor som önskar förbereda sig för inträde eller återinträde på arbetsmarknaden.

Flera remissinstanser bl.a. *SÖ*, *SACO/SR*, *ledningsgruppen för jämställdhetsarbete vid Lunds universitet*, *forskningsrådsnämnden* och *HSB* har tagit upp bristen på barnomsorg som ett allvarligt hinder i samband med vuxenutbildning.

SÖ anser även att åtgärder som avser deltidsarbetandes villkor i tillämpliga delar även bör gälla deltidsstuderande.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund framhåller

Det är emellertid synnerligen tveksamt om man skall kunna begära av kommunerna att de, i det verkligt ansträngda ekonomiska läge, som dessa befinner sig i idag - och kommer att befinna sig i - skall prioritera barntillsyn för vuxenstuderande. Alternativa åtgärder bör undersökas.

SACO/SR framhåller att man snarast bör ta bort studiemedelssystemets äktamakeprövning och den bestämmelse som säger att återbetalningsskyl-

digheten inom studiemedelsystemet är beroende av makes ekonomi slopas. CSN har liknande synpunkter angående äktamakeprövning vid återbetalning.

SACO/SR pekar på betydelsen av att tidigt väcka intresse för naturvetenskap i skola och förskola hos både flickor och pojkar. Lärare på lågstadiet och i förskolan måste därför få fördjupad utbildning om naturkunskap både i sin grundutbildning och sin fortbildning.

SACO/SR anser att föreningsmeriter missgynnar kvinnor vid antagning till högskolestudier. Föreningsmeriter bör därför inte räknas som en merit för högskolestudier. YKR och *Folkpartiets ungdomsförbund* framför liknande synpunkter. HSB har däremot en motsatt uppfattning och anser att föreningsmeriter är mycket värdefulla för de fortsatta studierna.

Riksförbundet hem och skola framhåller föräldrarnas stora betydelse som en resurs i skolan på alla nivåer.

Sveriges riksidsrottsförbund föreslår ökad satsning på rekrytering och utbildning av fler kvinnliga ledare inom idrotten.

3 Arbetsliv

3.1 Kommunal planer

Förslaget om kommunala planer för sysselsättningsplanering och annan samhällsplanering kommenteras av AMS som anser.

Kommitténs förslag om en samlad sysselsättningspolitik och en förbättrad samhällsservice är enligt styrelsens bedömning av väsentlig betydelse. Bl.a. är åtgärder av detta slag en förutsättning för att föräldrarnas krav att förena förvärvsarbete med omsorger om hem och familj skall kunna tillgodoses.

Kommunerna är representerade i de till arbetsförmedlingen knutna distriktsarbetsnämnderna. Därigenom har förutsättningarna ökat för att få de lokala sysselsättnings- och serviceproblemen belysta och framförda till de beslutande instanserna.

Svenska kommunförbundet är något skeptiskt till generella krav på en viss organisation eller speciella planer och anför följande:

För att nå ökad jämställdhet krävs en anpassning av samhällsplaneringen och en ökad medvetenhet om att jämställdhetsaspekter måste vägas in i all sådan planering. Brister förekommer utan tvekan många gånger i detta avseende och särskilda insatser kan krävas för att åstadkomma en förbättring. Det kan emellertid enligt styrelsens mening ifrågasättas om kommittén inte delvis överbetonat värdet av sektoriella planer och separata organisationslösningar för jämställdhetsarbetet.

Det är angeläget att arbete för en ökad jämställdhet bedrivs inom alla kommunala sektorer och att insatserna sker samordnat. Många kommuner har inrättat jämställdhetskommittéer som svarar för samordningen av arbetet. Sådana kommittéer kan enligt styrelsens mening i ett inledningskede ha en viktig uppgift. I varje fall på sikt bör det vara naturligt att jämställdhetsfrågorna inordnas i nämndernas och förvaltningarnas ordinarie verksamhet.

Formerna för arbetet måste emellertid avgöras av kommunerna själva. Att generellt kräva en viss organisation eller speciella planer är enligt styrelsens mening inte meningsfullt eller önskvärt. Arbetet för en ökad jämställdhet måste i stället anpassas till den lokala situationen i varje kommun.

Statens planverk anför beträffande förläggningen av arbetstillfällena till bostadsområdena och bristerna i samordningen av fysisk planering och sysselsättningsplanering.

Enligt planverkets uppfattning är kommitténs beskrivning i huvudsak riktig. Kommunerna har svårt att utveckla den mark- och planberedskap som behövs för att möta omställningar i den lokala sysselsättningen. Såväl sysselsättningsplaneringen som den fysiska planeringen behöver inriktas på att förbättra kommunernas handlingsberedskap och handlingsfrihet inför kontakter med huvudmän för bl.a. offentliga arbetstillfällen samt småindustri- och hantverksföretag. En sådan handlingsberedskap kan innefatta egenskapsredovisningar för olika markområden som kan användas av kommunen vid överläggningar med olika huvudmän om arbetstillfällenas lokalisering.

3.2 Kortare arbetsdag

Flera remissinstanser är positiva till en generell arbetstidsförkortning mot sex timmars arbetsdag och 30 timmars arbetsvecka. De flesta av dem ser det emellertid som en målsättning på sikt. *LO* menar att det skall ske etappvis och planeras i den takt de ekonomiska förutsättningarna tillåter. *LO* anser också att arbetsmarknadens parter bör avgöra tidpunkten för och omfattningen av framtida arbetstidsförkortningar. Också *KF* tycker att det bör ankomma på arbetsmarknadens parter att ta ställning till de konkreta stegen i en strävan mot en generell arbetstidsförkortning. *SACO/SR* är positivt till en arbetstidsförkortning men vill att den enskilda arbetstagaren skall ha största möjliga frihet att välja på vilket sätt arbetstiden skall förkortas.

Några remissinstanser betraktar en generell arbetstidsförkortning som angelägen. Till dem hör *SAR* som vill att kravet framhävs mer än i betänkandet och Arkitekt Förbundet som menar att det är angeläget även om det skulle inkräkta på den ekonomiska standardutvecklingen. Arkitekt Förbundet bedömer att det bör gå att införa på kortare tid än två decennier och med en början av en halv timme om dagen. Även *Fredrika-Bremer-Förbundet* - som förelär att riksdagen fastställer en tidsgräns då sextimmars dagen skall vara genomförd förslagsvis 1990 och *länsstyrelsen i Hallands län*, *SAMN*, *Sveriges Socialdemokratiska kvinnoförbund och ungdomsförbund*, *Husmodersförbundet hem och samhälle*, *IOGT/NTO* ser en generell arbetstidsförkortning som angelägen samt *högskolan i Luleå* som ser det som det mest verksamma medlet på arbetslivsområdet för att uppnå jämställdhet. *Svenska kommunförbundet* finner det sannolikt att en generell arbetstidsförkortning medverkar till ökad jämställdhet.

ABF är tveksamma till om sextimmars arbetsdag är den mest angelägna

reformen. Den bör vägas mot andra reformer som en ytterligare förbättring av föräldraförsäkringen, ökat utrymme för fackligt arbete och studier på arbetstid. *Televerket* är också tveksamma till förslaget om sextimmars arbetsdag och framhåller att en ytterligare prövning är nödvändig.

SAF, SI, SHO och *Svenska Handelskammareförbundet* anser inte att det inom överskådlig framtid är samhällsekonomiskt möjligt att genomföra en generell arbetstidsförkortning med bibehållen reallön och påpekar att alla inte har behov av kortare arbetstid t.ex. är det bara en mindre del av arbetstagarna som har små barn. Organisationerna menar att övriga kan genom en större arbetsinsats dels göra det samhällsekonomiskt möjligt att ge ekonomiskt stöd till barnfamiljer och bekosta utbyggnaden av dag- och familjedaghem, dels visa solidaritet med barnfamiljer och andra med berättigade behov av kortare arbetstid. Organisationerna framhåller också de svårigheter som kan uppstå vid en allmän sextimmarsdag när det gäller brister på speciellt långtidsutbildad arbetskraft inom olika yrken. Organisationerna understryker även att arbetstidsfrågorna i första hand skall behandlas av arbetsmarknadens parter.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund tror inte heller att en generell arbetstidsförkortning är genomförbar inom överskådlig tid. Målsättningen bör i stället vara att kunna bereda de svaga grupperna i samhället denna förmån. *Centerns ungdomsförbund* avvisar en generell arbetstidsförkortning och tycker att en viktigare åtgärd är att förbättra arbetsmiljön. Däremot vill man att småbarnsföräldrar ska få korta av sin arbetstid men på ett sådant sätt att ersättning för förlorad arbetsförtjänst utgår och att den är lika för alla. *SAV* påpekar att de offentliga arbetsgivarna gemensamt är eniga om att något utrymme inte bör disponeras för arbetstidsförkortning. *Landstingsförbundets styrelse* anser att en arbetstidsförkortning är en förhandlingsfråga mellan arbetsmarknadens parter och att ett genomförande av en allmän arbetstidsförkortning kan försvåra för landstingen att leva upp till sina sjukvårdspolitiska mål och ambitioner.

Att förbättra deltidanställdas villkor är många remissinstanser positiva till. *LO* efterlyser dock i utredningen på vilket sätt de deltidanställdas villkor ska förbättras. *LO* har ställt krav i 1980 års lönerörelse om förbättringar av deltidanställdas villkor. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* vill ha en reformering av deltidstjänsternas utformning i syfte att ge rättvisa sociala förmåner i proportion till arbetstiden. Också kvalificerade tjänster skall kunna konstrueras för deltid samt att både män och kvinnor ska ha möjlighet till deltidarbete. Deltidstjänster ska ge motsvarande möjligheter till vidareutbildning och konstrueras så att de kan byggas ut till heltidstjänster.

TCO anser att en avkortning av arbetstiden av mer tillfällig karaktär bör ske genom en partiell avkortning av arbetstiden, dvs. att man har rätt att återgå till heltidsanställning den dag man önskar. Lagen om anställningsskydd bör ändras så att arbetsgivare skall vara skyldig att före nyanställning

erbjuda redan anställda med deltidсанställning mer arbete. I samband med detta förutsätts ett fackligt inflytande på tillsättningsordningen. Rätten till sociala förmåner i en anställning bör inte knytas till arbetstiden utan till anställning som sådan.

Landsingsförbundet framhåller att landstingen har tillmötesgått önskemålen om deltid för att kunna lösa rekryteringsproblemen.

Svenska kommunförbundet har i avtal infört en deltidsrekommendation som syftar till att höja sysselsättningsgraden till en nivå som medför att sociala förmåner utgår enligt lag och avtal. Frågor om deltidсарbetandes sociala förmåner behöver ytterligare analyseras med inriktning på konkretisering av vilka åtgärder som kan och bör genomföras.

Sveriges köpmannaförbund understryker att detaljhandeln är och kommer att vara beroende för sin konkurrenskraft och utveckling av möjligheter att anställa deltidspersonal.

Umeå universitets jämställdhetskommitté tycker att man bör underlätta övergången till successivt längre arbetstid genom att undvika att läsa vissa tjänster till t.ex. halvtidstjänster.

3.3 Arbetslivets organisation

I utredningen föreslås att småbarnsföräldrar som arbetar nattskift bör få förtur hos arbetsgivare till arbete på dagtid. Rikspolisstyrelsen menar att frågor om att erbjuda övergång från nattarbete till dagarbete måste prövas med beaktande av önskemål och motiveringar från berörda arbetstagare. Vård av egna minderåriga barn är ett skäl som skall beaktas dock utan att i alla lägen berättiga till förtur vid en prioritering.

LO anför.

I och med kvinnornas ökade inträde på arbetsmarknaden har de sociala problemen med avvikande arbetstider ytterligare betonats och främst då i fråga om barnomsorgen. Även om forskningen om arbetstidens effekter och socialt och medicinskt visar att det vore önskvärt att inskränka förekomsten av skiftarbete finns det stora områden på arbetsmarknaden där avvikande arbetstider är och kommer att förbli helt nödvändiga, t.ex. inom sjukvård och kommunikationer. Att utestänga småbarnsföräldrar från arbete inom just dessa områden är enligt *LO* inte realistiskt. Att ge småbarnsföräldrar förtur till dagarbetstid vore naturligtvis önskvärt, men knappast realistiskt, anser *LO*. Det finns också andra grupper, äldre och personer som är särskilt känsliga fysiologiskt eller på annat sätt för avvikande arbetstider. Dessa har också behov av förtur till de begränsade dagarbetstider som finns att tillgå på många arbetsplatser. Den bristande barnomsorgen i samhället bidrar också till att kvinnorna i stor utsträckning söker sig till t.ex. ständigt nattarbete inom sjukvården och kvällsarbete inom detaljhandeln eller s.k. motskift för att på så sätt få barnomsorgen ordnad.

Självklart bör strävan vara att anpassa arbetslivet efter barns och föräldrars behov. Men enligt *LO*s uppfattning handlar det om lösningar på kort och lång sikt. På kort sikt måste omsorgen om de barn som i dag har

förvärvsarbetande föräldrar med obekväma arbetstider lösas. Detta måste ske samtidigt som forskningen om hur barnen påverkas av föräldrarnas arbetssituation utökas. På lite längre sikt bör en successiv förändring av arbetslivets villkor föra med sig att både barn och föräldrar får det bättre. Vi kan emellertid inte förändra arbetslivet på en gång - och barnen får under tiden inte drabbas så hårt som de gör i dag. LO vill starkt understryka att samhällets barnomsorgsskyldighet måste omfatta också de här barnen.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund framför dock bl.a. följande.

Moderata Kvinnoförbundet stöder förslaget om småbarnsföräldrarnas förtur till arbete på dagtid. Moderata Kvinnoförbundet vill kraftigt understryka meningen, att det inte i något fall kan anses försvarsbart att inrätta nattöppna daghem, s.k. "natthem". Barn bör under alla förhållanden ges den trygghet det innebär att få sova i sin egen säng och i sitt eget hem. Där problem med barntillsyn nattetid uppstår, måste tjänster och arbetstider ändras med större flexibilitet än vad som sker i dag.

Folkpartiets kvinnoförbund anser att alla småbarnsföräldrar måste få rätt till dagarbete, möjligen med undantag för mycket små företag och i glesbygd.

Folkpartiets ungdomsförbund menar att småbarnsföräldrar som arbetar nattskift bör ha rätt till arbete på dagtid och att denna fråga är så viktig att det bör bli en lagstadgad rätt för småbarnsföräldrar att slippa nattarbete.

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* är positiva till tanken att småbarnsföräldrar i görligaste män bör erbjudas förtur till dagarbete men anser att det måste avgöras lokalt inom varje företag. Förutsättningarna torde variera med hänsyn till arbetsuppgifternas art och nödvändigheten av andra hänsynstaganden, varför t.ex. en generell lagstiftning ej är möjlig.

Flera remissinstanser betonar vikten av att arbetsgivare upplyser sina anställda med små barn om rätten till föräldraledighet och kortare arbetstid och då särskilt stimulerar männen att utnyttja sin lagliga rätt. *Folkpartiets kvinnoförbund* ser rätten till sextimmars arbetsdag för småbarnsföräldrar som ett välkommet bidrag till ett mjukare arbetsliv. Reformen bör kompletteras med en ersättning för inkomstbortfallet för att bl.a. stimulera småbarnsfäderna att också förkorta sin arbetsdag och fortsätter:

På arbetsmarknaden måste också männens rätt till deltidsarbete och barnledighet klart konkretiseras. En barnavårdande man har i dag svårt att få föreståelse hos arbetsgivaren för att avbryta sitt arbete av familjeskäl. Hittills har bara fjorton procent av männen valt att vara barnlediga. För att denna viktiga reform inte skall slå tillbaka som en bumerang är det brådskande att aktivt påverka arbetsgivarna fram mot en attitydförändring, som gör det naturligt för dem att en far stannar hemma och tar hand om sitt barn. Genom information och påverkan måste arbetsgivarna fås att se en barnavårdande parentes i de anställdas karriär som en självklar rätt och förmån, antingen det gäller man eller kvinna.

Kriminalvårdsstyrelsen har erfårit att rätten till förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar utnyttjas av många kvinnor men av få män inom kriminalvårdsverket. Informationsinsatser om rätten till föräldraledighet samt verkets positiva inställning har inte nämnvärt bidragit till någon förändring.

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* anser inte att det är arbetsgivarnas uppgift att informera småbarnsfäder om rätt till föräldraledighet. Däremot menar man att arbetsgivare skall ge upplysningar i samband med förfrågningar och också underlätta för både män och kvinnor att utnyttja de möjligheter till ledighet som ges enligt avtal och lag.

3.4 Ny arbetsvärdering

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* framhåller att arbetsmarknadens parter fortlöpande arbetar med arbetsvärderingssystem för att försöka eliminera eventuella brister.

SACO/SR stöder kommitténs uppfattning att en ny arbetsvärdering är önskvärd. Organisationen anser att värderingar av olika yrken är en av de kärnfrågor som måste lösas för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden. En arbetsvärdering i vilken man inte bara, som oftast fallet är i dag, utgår från arbetets direkta ekonomiska betydelse utan även beaktar mänskliga och sociala aspekter.

YKR anser att en förändrad arbetsvärdering är angelägen för kvinnorna, som oftast sysselsätts inom lågt värderade befattningar. Detta har konserverat de rådande könsrollerna.

Fredrika-Bremer-Förbundet föreslår att arbetsinsatser ska värderas med hänsyn till arbetets art och oberoende av om de brukar utföras av män eller kvinnor.

Studieförbundet Vuxenskolan vill speciellt betona önskemålet om en ny arbetsvärdering.

Kriminalvårdsstyrelsen anser att en arbetsorganisation som präglas av gemensamma insatser mer än individuella prestationer är en viktig förutsättning för att nå jämställdhet i arbetslivet. En sådan organisation skulle också bidra till en förändrad arbetsvärdering.

Bland de remissinstanser som stödjer förslaget att vård av barn bör räknas som merit vid anställning och utbildning återfinns *länsstyrelsen i Hallands län*, *Centerns ungdomsförbund*, *SACO/SR*, *KF*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *IOGT/NTO*, *ArkitektFörbundet*, *Fredrika-Bremer-Förbundet*.

Rikspolisstyrelsen i likhet med *SAF, SI, SHIO* och *Svenska Handelskammareförbundet* är tveksam till förslaget och ifrågasätter om vård av egna barn bör tillgodoräknas i andra fall än då arbetsuppgifterna i den aktuella tjänsten är likartade.

SAMN påpekar att enligt förordningen om tillgodoräknande av tid för föräldraledighet vid tillsättning av statligt reglerad tjänst (SFS 1978:61)

räknas tiden för vård av egna barn som merit vid befordran däremot ej vid inträde på arbetsmarknaden. Om hemarbete betraktades som yrkeserfarenhet skulle det gynna kvinnornas möjligheter till statlig anställning.

3.5 Stöd till hemarbetande

Några remissinstanser har kommenterat förslaget om uppsökande verksamhet och stöd till hemarbetande bl.a. *AMS* som anför:

Styrelsen anser att orsaken till att många av dessa kvinnor inte tar kontakt med förmedlingen inte nödvändigtvis är okunnighet om förmedlingen och förmedlingens sätt att arbeta. Det är säkert i många fall i stället en realistisk bedömning av de hinder som föreligger för deras inträde på arbetsmarknaden, t.ex. i form av brist på barnomsorg, kommunikationer eller arbetstillfällen.

Styrelsen har goda erfarenheter av uppsökande verksamhet, riktad mot grupper som står utanför arbetsmarknaden, och en sådan åtgärd skulle säkert också på många sätt kunna innebära ett stöd för dessa kvinnor. Uppsökande verksamhet är emellertid mycket resurskrävande och förmedlingen kan för sin del inom dagens givna resurser inte prioritera sådan framför service till de sökande på förmedlingskontoren. Förmedlingens s.k. alu-kurser och vägledningsgrupper har visat sig vara goda instrument för stöd till återvändande kvinnor. Styrelsen skall verka för att aktiviteter av det slaget inom ramen för de nya arbetsmarknadsinstituterna blir ett än effektivare stöd för återvändande kvinnor.

När det gäller invandrarkvinnorna borde kommunerna i samband med den uppsökande verksamhet, som regelmässigt sker beträffande alfabetiseringsundervisningen, även upplysa invandrarfamiljerna om betydelsen av att alla invandrare skaffar sig kunskaper i svenska språket och därvid hänvisa till de kurser och stödåtgärder (barnomsorg etc.), som står till buds.

SAF, *SI*, *SHO* och *Svenska Handelskammareförbundet* menar att jämställdhetskommittén inte klart definierat "hemarbetande" och anser att det kan vara svårt urskilja en grupp hemarbetande från övriga arbetssökande. Vidare fortsätter organisationerna:

Vi kan ej heller finna det motiverat att arbetsmarknadsverket arbetar på ett annat sätt med en viss grupp arbetssökande än andra. Avses emellertid med förslaget att inbjuda sådana som varit hemma ett visst antal år till information på arbetsförmedlingen eller studiebesök på ett företag är det sådana åtgärder som redan förekommer och som vi är positiva till.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund är tveksamma till uppsökande verksamhet hos hemarbetande och motiverar det på följande sätt.

Kraven på att småbarnsföräldrar så snabbt som möjligt återgår till yrkeslivet är redan i dag stora och många föräldrar får känslan av att de ligger samhället till last, alternativt gör sina barn en orättvisa, när de i stället vill ta hand om dem själva. En undersökande tjänsteman från arbetsförmedlingen blir därför ytterligare press på dessa föräldrar som säkert själva har förmåga att söka sig till arbetsförmedlingen när de finner det lämpligt. Dessutom

anser vi att förslaget ger en vision av ett bevakande förmyndarsambälle, som vi ställer oss starkt kritiska till - oavsett vilket syftet är.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund har liknande synpunkter och menar att uppsökande verksamhet bland hemarbetande kvinnor kan negativt påverka kvinnans egna val och anför bl. a.

Däremot kräver *Moderata Kvinnoförbundet* att man satsar på information i alla former om rättigheter och möjligheter för kvinnorna att arbeta utom hemmet: bidrag till omskolning, utbildningschanser etc. De medel, som föreslås användas till uppsökande verksamhet kan då användas till saklig och väl utarbetad information på olika nivåer och inom olika områden.

Umeå universitets jämställdhetskommitté anser att hemarbetande kvinnor vistas i en isolerande miljö. De utgör en dold arbetslöshetsgrupp och bör med hjälp av uppsökande verksamhet erbjudas yrkesarbete och/eller utbildning.

Folkpartiets kvinnoförbund är positivt till uppsökande verksamhet för att klarlägga dold arbetslöshet och speciellt bland glesbygdskvinnor. Åtgärder måste till för att arbetsmarknaden i glesbygd skall bli mer differentierad.

3.6 SSA-råden

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* instämmer i vad som sägs beträffande SSA-rådens verksamhet och de övriga åtgärder som jämställdhetskommittén framför om otraditionell praktik m. m. och påpekar att organisationerna redan medverkar i dessa sammanhang.

Kriminalvårdsstyrelsen understryker vikten av att det etableras ett samarbete mellan skola, arbetsmarknadsmyndigheter och enskilda myndigheter. Behovet av styrd pryo samt myndighetens förutsättningar att ställa upp med handledare etc. kan då på ett mer ändamålsenligt sätt komma till uttryck i varje myndighets praktikplanering.

3.7 Positiv särbehandling vid AMU och beredskapsarbete

I detta sammanhang framhåller *AMS*:

Arbetsförmedlingen tillämpar i enlighet med av arbetsmarknads- och skolöverstyrelserna utformat program för jämställdhet inom AMU en positiv särbehandling för underrepresenterat kön vid uttagning av kursdeltagare. En uppföljning av bl.a. denna del av verksamheten kommer att äga rum under våren 1980.

Som en följd av den nya lagen om jämställdhet i arbetslivet kommer det vidare att bli nödvändigt med överläggningar mellan arbetsförmedlingen och arbetsmarknadsparterna beträffande konsekvenser av lagen om arbetsmarknadsutbildningens inriktning och omfattning. Erfarenheterna har visat, bl. a. i samband med rekrytering av arbetskraft till företag, som beviljats regionalpolitiskt stöd, att det ofta ställs krav på att man måste vara utbildad "i förväg" för att få anställning.

Kommittén föreslår, att de speciella åtgärder som vidtas i samband med ökade insatser för jämställdhet i samhället, skall kunna utföras som beredskapsarbete. Sådana tillfälliga eller "tidigarelagda" uppgifter kan enligt styrelsens bedömning ingå i planeringen för beredskapsarbeten. Beredskapsarbetets syfte på detta liksom på andra områden måste dock vara att ge arbetslösa sysselsättning, då andra arbetsuppgifter saknas, och får inte bli en alternativ finansieringsform för ordinarie arbetsuppgifter.

Kommitténs övriga förslag till åtgärder beträffande beredskapsarbeten tillämpas redan till en del inom arbetsförmedlingen. I anvisningar för beredskapsarbeten anges att "..... vid anvisningen skall eftersträvas att en så jämn fördelning som möjligt mellan könen uppnås på arbetsplatserna". Könsfördelningen inom beredskapsarbetena har förbättrats, men motsvarar ännu inte förhållandena ifråga om arbetslöshetens fördelning. Styrelsen följer emellertid verksamheten kontinuerligt och kommer om det behövs att bygga ut bestämmelserna i de nu gällande anvisningarna.

Statsanställdas Förbund finner ingen anledning till att man kvoterar beredskapsarbetena så att kvinnor får den andel som motsvarar deras andel av arbetslösheten. Man delar emellertid kommitténs uppfattning att antalet yrkesområden för beredskapsarbetande bör utökas.

SACO/SR tillstyrker principen om företräde för underrepresenterat kön vid lika meriter men avvisar tanken på en kvotering efter kön till vissa beredskapsarbeten. I stället bör främjandelagens intentioner styra förmedlingsarbetet även beträffande beredskapsarbeten.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund är positivt till förslagen och vill betona vikten av att AMU-utbildningen breddas till att omfatta fler lämpliga utbildningar för flickor.

Centerns ungdomsförbund är i princip motståndare till könskvotering men kan tänka sig att ge underrepresenterat kön företräde till viss form av arbetsmarknadsutbildning för att bryta den ensidiga könssammansättningen.

3.8 Jämställdhetsplanering vid företag

Remissinstanserna uttrycker olika åsikter om könskvotering, några är positiva bl.a. *AMS* som tillstyrker att försök genomförs med utvidgade kvoteringsregler och förutsätter att de slutliga bestämmelserna om detta utarbetas i nära samarbete mellan berörda myndigheter och de centrala arbetsmarknadsmyndigheterna.

SAMN är positiv till att utvidga könskvoteringen till att gälla även andra statliga bidrag än det regional-politiska stödet för att påverka företagens jämställdhetsplanering och fortsätter.

Inom statsförvaltningen har ej könskvotering prövats för att öka kvinnornas del av arbetsmarknaden. Kvotering har dock förekommit när det gäller män men hos dessa myndigheter anses det nu besvärande med en kvotering som kommer att "drabba" männen.

Det står helt klart att ytterligare ansträngningar behövs hos arbetsgivare

och arbetsförmedlingsorgan för att rekrytera underrepresenterat kön till befattningar inom yrkesområden med ojämn könsfördelning.

Fredrika-Bremer-Förbundet anser att allt statligt stöd och bidrag som utgår i samband med att nya arbetstillfällen skapas bör könskvoterar.

Grupp 8 i Stockholm säger definitivt nej till kvotering av män in på traditionella kvinnliga arbetsområden och ja till könskvotering enbart för kvinnor in på traditionellt manliga jobb.

Andra remissinstanser är negativa till kvotering. *Televerket* anser att inom verkets arbetsområden framstår kvoteringsåtgärder som orealistiska och verket tar därför avstånd från denna form av särbehandling som princip.

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* anför:

Vi ifrågasätter starkt att en sådan kvotering skulle bidra till förbättringar. Erfarenheterna av hittillsvarande könskvotering samt utnyttjandegraden av jämställdhetsbidraget visar att liknande åtgärder ej får nämnvärd effekt. Däremot bidrar de till en icke önskvärd byråkrati. Vi vill därför bestämt avstyrka såväl en fortsatt tillämpning av könskvotering vid regionalpolitiskt stöd som varje utvidgning till andra områden.

Centerns ungdomsförbund vill avveckla könskvotering vid regionalpolitiskt företagsstöd eftersom det kan motverka målsättningen på regional balans. Därför accepterar man inte heller könskvoteringsvillkor vid övriga former av statligt stöd och beställningar.

Ensamstående intresseorganisation anser inte att kvotering bör förekomma vare sig vid tillsättning av tjänster eller beträffande intagning till läroanstalter.

3.9 Fortbildning i jämställdhet

Jämställdhetskommitténs förslag om fortbildning i jämställdhet för främst arbetsmarknadsverkets och arbetarskyddsstyrelsens personal samt andra statliga myndigheter kommenteras av en del remissinstanser.

AMS framhåller.

Den attitydpåverkande fortbildningen i samband med jämställdhetsarbetet, som bedrivs inom arbetsmarknadsverket, är inte, som kommittén hävdar, främst förbehållen förmedlarna. Den riktas även till biträdespersonalen och står öppen för länsarbetsnämndernas och distriktsarbetsnämndernas ledamöter. Verket kan dock av resursskäl inte öppna sin internutbildning för personer, som står utanför verket.

Arbetarskyddsstyrelsen redovisar.

Yrkesinspektionens uppgift vad gäller jämställdhetsproblem i arbetsmiljön är i huvudsak att fästa uppmärksamheten på dessa frågor och att lämna information. Styrelsen har därför startat en sådan fortbildning, som kommittén föreslår i betänkandet, för yrkesinspektörer beträffande psykosociala aspekter på arbetsmiljön. Av utbildningen, vilken omfattar en vecka och återkommer en till två gånger per år, ägnas en halv dag åt temat "arbetsmiljö, arbetsorganisation och jämställdhet".

SAMN instämmer i kommitténs förslag om fortbildning i jämställdhet liksom *SCB* som påpekar att för att en sådan åtgärd skall få någon genomslagskraft är det inte minst viktigt att utbildning i jämställdhet når den arbetsledande personalen.

SAF, *SI*, *SHIO* och *Svenska Handelskammareförbundet* anser att i samband med fortbildning i jämställdhet kan det vara lämpligt att i myndigheternas ordinarie utbildningsprogram lägga in avsnitt om t.ex. lagar och avtal på området samt den policy myndigheterna står för.

YKR konstaterar med tillfredsställelse att förslag till åtgärder omfattar vidgad fortbildning i jämställdhet men anser det angeläget att också personalchefer och företagsledare, som anställer och befordrar personal, får genomgå motsvarande utbildning. Vidare anser *YKR* att jämställdhetskommittén bör verka för att arbetsförmedlare och yrkesvägledare aktivt påverkar till ett icke könsbundet studie/yrkesval.

HSB anser att i kurser i ledarutveckling måste jämställdhetsfrågor, familjeliv och föräldrautbildning behandlas.

4 Familjepolitik och familjerätt

4.1 Mål för familjepolitiken

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att båda föräldrarna har samma rätt och skyldighet till såväl försörjaransvar som praktiskt ansvar för hem och barn - den principen måste vara vägledande för allt konkret och ideologiskt jämställdhetsarbete. Vidare anför moderata samlingspartiets kvinnoförbund.

Moderata Kvinnoförbundet delar utredningens principiella åsikt, nämligen att åtgärder inom familjepolitikens område skall leda till att underlätta för båda föräldrarna att bibehålla förvärvsarbete under barnens uppväxt - dock med ett viktigt tillägg: om de så önskar. Förslag, som innebär styrning i ena eller andra riktningen kan *Moderata Kvinnoförbundet* inte stödja - varje familj skall ha den fulla rätten och alla möjligheter att inrätta sitt liv så som det bäst passar dem.

SACO/SR:s familjepolitiska program sammanfaller i stort med jämställdhetskommitténs förslag.

Fredrika-Bremer-Förbundet anser att i jämställdhetsarbetet måste vi värna om varje familjemedlems värdighet, jämställdhet och trygghet och skapa förutsättningar för en harmonisk utveckling för barnet som individ och samhällsmedlem.

Socialstyrelsen menar att det är viktigt att de familjepolitiska reformerna och familjerättsreformerna följs upp och ses över med utgångspunkt i konsekvenser för familjen och dess olika medlemmar: mödrar, fäder och barn.

KF delar kommitténs uppfattning att det fortsatta jämställdhetsarbetet måste inriktas mot att underlätta för föräldrar att förena arbete med familjeliv.

4.2 Utbyggd barnomsorg

Jämställdhetskommittén anser att utbyggnaden av barnomsorgen går för långsamt i förhållande till behovet.

LO anför i detta sammanhang följande.

LO har vid åtskilliga tillfällen understrukt att den viktigaste familjepolitiska insatsen samhället idag kan göra är att klara barnomsorgen. En bra barnomsorg ger barnen rätt till en trygg uppväxtmiljö och ger kvinnor och män möjlighet att på lika villkor förena förvärvsarbete med familjeliv.

LO vill starkt understryka att den planerade utbyggnaden av barnomsorgen måste säkerställas. Den eftersläpning som skett är mycket allvarlig och äventyrar de uppsatta målen från 1976. Vidare anser LO att det är utomordentligt viktigt att planeringsarbetet för den andra etappen fram till full behovstäckning 1985 påbörjas. En liknande överenskommelse som slöts 1976 mellan regeringen och kommunförbundet bör enligt LO komma till stånd för den andra etappen. LO anser att olika styrmedel för att åstadkomma det erforderliga antalet platser därvid kan bli nödvändiga. Vidare anser LO att statsbidragen bör uppräknas så att de täcker 3/4 av kommunens kostnader för barnomsorgen. Detta innebär att kommunerna i princip får täckning för personalkostnaderna.

LO framhåller vidare att det är anmärkningsvärt att kommittén över huvud taget inte nämner omsorgen för barn till föräldrar med oregelbundna och obekväma arbetstider. Statsanställdas Förbund och KF anför liknande synpunkter.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund delar kommitténs uppfattning att barnomsorgsbehovet måste täckas. Det innebär att antalet daghemsplatser måste öka betydligt, men det innebär inte att den kommunala barndaghemsinstitutionen ensidigt skall favoriseras. Såväl föräldrar som barn har rätt att själva få bestämma vilken barnomsorg man föredrar och det är därför nödvändigt att den statliga styrningen på detta område minskas.

SAF, SI, SHIO och *Svenska Handelskammareförbundet* anser att barnomsorgsfrågorna från jämställdhetssynpunkt är de ojämförligt viktigaste och borde ägnats ännu större intresse än vad som är fallet i kommitténs förslag. Man saknar bl. a. i förslaget till handlingsplan en kartläggning av barnomsorgens betydelse från samhälls- och företagsekonomisk synpunkt - med hänsyn inte minst till barnens bästa.

Länsstyrelsen i Hallands län framför liknande synpunkter. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* uttalar bl. a.

Det utbyggnadsprogram av dag- och fritidshem, som riksdagen antog 1976, ställer stora ekonomiska krav på kommunerna. Många kommuner har dessutom i dag ett snabbt ökande antal äldre invånare att ta hand om - dessa

två områden är de enda prioriterade och det finns skäl att anta att man i ett flertal kommuner känner ett väl så starkt tryck att först ta hand om åldringarna.

Också i fortsättningen kommer många föräldrar att föredra att under en begränsad period avstå från yrkesverksamhet och ta hand om sina barn i hemmet. Det är då av stort värde att dessa barn som helt små kan erbjudas vistelse under en kortare tid av dagen i öppen förskola och, mot förskoleålderns slut, i deltidsförskola.

TCO anför att man under en följd av år har krävt lagstiftning för att uppnå målet fullt utbyggd barnomsorg. Även *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att kommunerna måste ha en lagstadgad skyldighet att bygga daghem så att behovet täcks.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle anser att barntillsynsfrågan är viktig och måste vara en kommunal angelägenhet.

SACO/SR anser att en kraftig utbyggnad av barnomsorgen är nödvändig för att båda föräldrarna eller ensamföräldrarna skall kunna förvärvsarbeta och en förutsättning för att valfriheten skall kunna bli en realitet.

Kulturrådet anser att en utbyggnad av barnomsorgen inte får ske på bekostnad av kvalitet och innehåll i verksamheten och att det är viktigt att kulturella inslag kommer in i verksamheten.

Lantbrukarnas riksförbund framhåller vikten av att även barn i glesbygd bereds möjlighet att genomgå förskola.

HSB uttalar följande.

En utbyggd barnomsorg bör i större utsträckning än f. n. kunna lokaliseras direkt till bostadshuset genom s.k. lägenhetsdaghem. Sådana mindre daghem kan ha många fördelar framför större enheter. En viktig fördel är samordningen i tiden mellan färdigställandet av bostadsområdet och daghem. Vidare ger denna typ av daghem kortare väg vid lämning och hämtning av barnet samt en bättre flexibilitet i utnyttjandet av lokaler. Lokalen kan lätt ställas om till lägenhet eller fritidslokal för de boende om behovet av daghemsplatser minskar.

4.3 Föräldraledighet

När det gäller föräldraledighet anser jämställdhetskommittén att papporna bör få rätt att utnyttja sin föräldrapenning samtidigt med mammorna under den första månaden efter födelsen.

LO framför,

Även om den möjligheten kan vara angelägen anser *LO* det betydligt viktigare att den särskilda föräldrapenningen som f. n. utgår under 90 dagar delas lika mellan föräldrarna utan möjlighet till överlåtelse annat än i undantagsfall. I det nuvarande systemet har förälder möjlighet att med en enkel anmälan till försäkringskassan överlåta sin tid eller del därav till den andra föräldern. Visserligen har andelen fäder, som utnyttjat försäkringen i samband med barns födelse successivt ökat, men fortfarande är det en minoritet av fäder som använt sig av rätten. *LO* anser att en obligatorisk

uppdelning av den särskilda föräldrapenningen är helt nödvändig både ur barnens synpunkt och ur jämställdhetssynpunkt.

LO motsätter sig också bestämt en förlängning av föräldraledigheten som inte ersätts för inkomstbortfallet genom föräldraförsäkringen. En sådan reform drabbar de ekonomiskt sämst ställda familjerna och i synnerhet ensamstående föräldrar.

TCO är inne på liknande synpunkter när det gäller fördelningen av föräldrapenningen och anför.

TCO anser att rätten till föräldrapenning bör byggas ut till tolv månader. Sex av de tolv månaderna bör utgå i form av särskild föräldrapenning. Tre av de tolv månaderna bör knytas till fadern medan de övriga månaderna fördelas som familjen finner lämpligast. Ensamstående föräldrar skall naturligtvis få hela tiden. TCO anser att denna reform skulle vara viktig både på kort och lång sikt för en förändrad ansvarsfördelning och arbetsfördelning samt synen på föräldraskap. Detta förslag antogs av TCO-kongressen 1979.

Också *Folkpartiets ungdomsförbund* tar upp fördelningen av föräldraledigheten och anför.

FPU anser att föräldraledigheten bör omfatta 12 månader med ersättning för inkomstbortfallet samt att ingen förälder ensam ska få utnyttja mer än 60 % av föräldraledigheten. Ensamstående föräldrar ska få utnyttja hela ledigheten. Män bör även i praktiken få samma möjligheter att få vårdnaden om barn vid separation.

Både Umeå universitets jämställdhetskommitté och Folkpartiets ungdomsförbund tillstyrker förslaget om gemensam föräldraledighet under den första månaden.

Umeå universitet och Fredrika-Bremer-Förbundet stöder jämställdhetskommitténs förslag om gemensam vårdnad med föräldrapenning av barnen vid tvillingfödelse.

Riksförsäkringsverket liksom *SAMN* och *CSN* tar i sitt yttrande upp effekter av åtgärder inom föräldraförsäkringens område och *Riksförsäkringsverket* framhåller.

Åtgärder inom föräldraförsäkringens område får inte leda till att föräldrarnas möjligheter att verka i yrkeslivet minskar. Det fr. o. m. 1980-01-01 väsentligt ökade dagantalet per år för rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn bör t. ex. inte få medföra att kommuner minskar sin service när det gäller dagbarnvård för tillfällig vård av sjukt barn.

Riksförsäkringsverket vill också erinra om att verket i sitt remissyttrande 1978-09-20 över familjestödsutredningens betänkande "Föräldraförsäkring" (SOU 1978:39) mot bakgrunden av föräldraförsäkringens komplexitet föreslagit en systematisk genomgång av föräldraförsäkringen i förenklande och förenhetligande syfte. Denna fråga bör enligt verkets mening ägnas stor uppmärksamhet i anslutning till den fortsatta utbyggnad, som förutsätts i handlingsplanen.

SAMN anser.

Statsrådsförvaltningens förhållandevis gynnsamma ledighetsregler vid vård av barn kan dock få effekten att det främst blir kvinnor som söker sig dit. SAMN föreslår att Socialstyrelsen undersöker effekter och skillnader för hela arbetsmarknaden när det dels gäller regler för ledighet, dels hur ledigheten uppfattas av omgivningen och vem som utnyttjar den.

4.4 Änkepension

Remissinstanserna har framfört olika synpunkter på frågan om änkepension bl. a. anför *SIV*.

Skatte- och familjelagstiftningen i Sverige bygger numera på principen om ekonomiskt självständiga makar i familjen. Jämställdhetskommittén anser att det skall vara utgångspunkten för den framtida familjepolitiken och att i linje därmed änkepensioner och livräntor som utgår enbart till kvinnor bör avskaffas. *SIV* instämmer i principen men vill erinra om att det i varje fall för många invandrarkvinnor är ett långt steg till att uppnå förutsättningarna för att leva efter en sådan princip. Verket anser att man över huvud taget vid lagstiftning inom det familjepolitiska och familjerättsliga området alltid behöver överväga vad det kan innebära för olika grupper av invandrarbefolkningen.

TCO framför bl. a. följande.

TCO har i olika frågor drivit att kvinnor och män ska vara ekonomiskt oberoende individer men när det gäller änkepensionen vill *TCO* understryka att skillnaderna mellan kvinnors och mäns förvärvsarbete fortfarande är så stora att en snar avveckling skulle drabba många kvinnor. Därtill kommer att denna fråga är komplicerad bl. a. med tanke på att änkepensionen på vissa områden är reglerad i avtal. Det finns alltså anledning att noga utreda denna fråga.

SACO/SR anför bl. a.

SACO/SR anser att förekomsten av bestämmelser inom den allmänna pensioneringen och försäkringsväsendet, som gör skillnad på män och kvinnor, snarast måste tas bort. Det förhållandet att barnlösa änkor har rätt till pension, medan däremot änklingar med minderåriga barn inte har samma rätt bygger på helt föråldrade värderingar och återspeglar attityder som tidigare varit förhärskande vad gäller kvinnans roll både i samhället i stort och i familjen. Samma pensionsregler bör därför tillämpas oberoende av kön och civilstånd. Förekomsten av barn bör därvid vara den utslagsgivande faktorn.

PRO tar också upp frågan om pension för fränskilda kvinnor och framhåller att dessa kvinnor saknar möjlighet att utnyttja makens intjänande pensionspoäng under samlevnadstiden då mot bakgrunden av att hon haft små eller inga egna inkomster.

YKR instämmer med förslaget om avvecklingen av änkepension utom för en mindre grupp äldre kvinnor.

4.5 Hemmamakeavdraget

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att avskaffande av det s.k. hemmamakeavdraget är ett steg i rätt riktning men att en sådan detaljförändring inte är tillräcklig utan att en mer genomgripande omläggning av skattesystemet måste genomföras.

Fredrika-Bremer-Förbundet och *SACO/SR* anser att all beskattning bör vara individuell.

Jämställdhetskommitten ifrågasätter skattereduktionen för hemmamakar och säger att ett alternativ vore att stegvis ta bort avdraget.

ÖB (Chefen för armén) *CA*) påpekar att detta kan få följande konsekvenser:

- Båda makarna måste förvärvsarbета.
- Personalerörligheten, möjligheten att byta tjänstgöringsort begränsas.
- *CA* möjligheter att påverka kompetensförnyelse inom olika områden reduceras.
- Möjligheter att stödja verksamhet i rekryteringssvaga områden minskas.

4.6 Information till sammanboende

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, *YKR* och *HSB* betonar behovet av lättillgänglig och utförlig information till sammanboende.

5 Boende och samhällsplanering

5.1 Planeringsmål

SAF, *SI*, *Svenska handelskammareförbundet* och *SHIO* har framfört följande synpunkter på jämställdhetskommitténs planeringsmål.

Varuförsörjningsplaner bör upprättas i alla kommuner för att säkra innevanarnas tillgång till rimlig kommersiell service. Vi vill framhålla att kommitténs förslag enligt vår uppfattning är ett utslag av planhushållningstänkande, som vi bestämt motsätter oss. Ett bättre sätt att åstadkomma ett rikt kommersiellt serviceutbud är enligt vår åsikt att ge serviceföretagen goda möjligheter att bedriva sin verksamhet.

ABF framför däremot.

Vi vill understryka nödvändigheten av att samhället planeras utifrån strävan till jämlikhet och solidaritet mellan människorna. I det arbetet kan jämställdhetsplaneringen spela en viktig roll. Särskilt bra tycker vi det är att jämställdhetskommittén har tagit upp kravet på varuförsörjningsplaner i kommunerna.

SAR instämmer i att jämställdhet måste bli ett övergripande planeringsändamål, bl. a. i plan- och byggnadslagstiftningen och i den kommunala planeringen. Enligt ArkitektFörbundets mening kommer den fysiska plane-

ringen bl. a. på grund av detta att behöva ges en ny inriktning jämfört med idag. Såväl sysselsättningsplaneringen som den fysiska planeringen behöver inriktas på att förbättra kommunernas handlingsberedskap och handlingsfrihet inför kontakter med olika huvudmän.

Länsstyrelsen i Hallands län och *statens institut för byggnadsforskning* anser i likhet med kommittén att den fysiska planeringen måste samordnas med och utgå från sysselsättningsplaneringen.

Länsstyrelsen i Hallands län anför vidare.

I mitten av 1970-talet infördes i länsplaneringen som ett av målen att undanröja förvärvshinder och därmed öka jämställdheten mellan män och kvinnor. Det är nu väsentligt att gå vidare och det bör övervägas att föra in detta mål också i den kommande plan- och byggnadslagstiftningen. Länsstyrelsens möjlighet att med utgångspunkt från länsplaneringen beakta sysselsättningsaspekten i den fysiska planeringen bör också skrivas in i den nya lagstiftningen.

Konsumentverket är enig med utredningen om att man hittills vid samhällsplaneringen har beaktat jämställdhetsfrågorna i alltför liten utsträckning. Det är angeläget att olika planeringsalternativ för och nackdelar från jämställdhetssynpunkter alltid övervägs. Liknande synpunkter framförs av *socialstyrelsen*, *Rädda Barnen*, *Hyresgästernas riksförbund*, *SABO*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *IOGT/NTO*, *KF*, *Folkpartiets ungdomsförbund*, *Umeå universitets jämställdhetskommitté* och *Bostadsstyrelsens jämställdhetskommitté*.

Statens institut för byggnadsforskning påpekar att planeringsprocessen inte berörs i betänkandet och anför bl. a.

Idag finns få kvinnor representerade i de politiska församlingar som fattar beslut i bostadsfrågor. Byggnadsbranschen är också starkt mansdominerad. Undersökningar visar på att kvinnor värdesätter sitt bostadsområde mot bakgrund av andra erfarenheter och värderingar än män. Det finns därför anledning att ifrågasätta om inte kvinnor har kunskaper om boendet som inte tas tillvara i dagens planering. Förslag till åtgärder bör framläggas om hur fler kvinnor skall kunna engageras att delta i planeringen.

5.2 Kommunala jämställdhetskommittéer

Enligt *SABO:s* uppfattning skulle samma resultat som inrättandet av jämställdhetskommittéer kunna uppnås med av statsmakterna fastlagda övergripande mål och enhetliga riktlinjer för kommunernas planeringsarbete.

Folkpartiets kvinnoförbund instämmer i jämställdhetskommitténs förslag om att i alla kommuner och landsting bör jämställdhetskommittéer inrättas.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund är negativa till att man skall rekommendera alla kommuner och landsting att bilda särskilda jämställdhetskommittéer.

Hyresgästernas riksförbund anser att förslaget om jämställdhetskommittéer måste konkretiseras och utvecklas betydligt innan det går att ta ställning till om detta är den bästa metoden att hävda jämställdhetsmålet i planeringen. En av de avgörande frågorna är vilken ställning en sådan kommitté skulle få i förhållande till andra kommunala organ.

5.3 Individuell boendestatistik

SCB anför bl. a.

En viktig källa för kunskap om boendeförhållanden är folk- och bostadsräkningarna. Redovisningen är knuten till hushållet som enhet. Folk- och bostadsräkningarnas primärmaterial ger dock goda möjligheter att även belysa boendeförhållanden för individer ev. kombinerat med uppgifter om hushållet.

Med större insatser av resurser skulle man också kunna studera hur boendeförhållandena har förändrats över tiden sedan 1960 både för individer och hushåll.

Såväl redovisningen i varje FoB för sig som beskrivning av förändringar kan kombineras med övriga uppgifter som finns om individer i FoB. t. ex.

- flyttning
- yrke, byte av yrke
- förvärvsarbete, ej förvärvsarbete
- giftermål, skilsmässor
- barnafödande
- inkomst
- utbildning år 1970.

Även i SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden ingår komponenten boende. I redovisningen av boendeförhållandena ingår viss individstatistik. Boende i småhus särredovisas efter kön, ålder och kommunstorlek. Boende i olika hustyper särredovisas för ensamstående efter kön. Boende i småhus särredovisas också efter hälsotillstånd och kön. I rapporten om boendeförhållandena finns ytterligare information som skulle kunna vara av intresse i detta sammanhang. Möjligheter finns att göra vidare bearbetningar av materialet efter kön.

Bostadsstyrelsen har liknande synpunkter som SCB och framför även att i bostadsbyggnadsplaneringen måste man åstadkomma en avvägning mellan den aktuella marknadssituationen och de långsiktiga målen.

Konsumentverket påpekar att till en stor del bygger boendestatistik redan i dag helt eller delvis på individuppgifter och redovisas också ofta så. I många sammanhang är det dock nödvändigt att få uppgifter om de hushåll som efterfrågar och brukar lägenheterna. Man kan och bör givetvis verka för att statistiken vid publicering också redovisas på individbasis uppdelad på män och kvinnor.

SABO anser det inte rimligt att ersätta den nuvarande statistiken med "statistik över individen". Däremot bör den nuvarande statistiken med

fördel kunna kompletteras med statistik och studier enligt kommitténs förslag. SAR vill också understryka behovet av att hushållsbaserad statistik kompletteras med invidbaserad.

Hyresgästernas riksförbund tycker bl. a.

Kommitténs förslag att boendestatistiken skall bygga på individer i stället för på hushåll är oklart. Förbundet vill emellertid understryka att statistiska uppgifter om hushållen och deras boendeförhållanden knappast kan undvaras som underlag för boendeplaneringen. Samma tveksamhet måste anmålas beträffande kommitténs åsikt att studier över boendeönskemål i första hand bör göras bland dem som står i bostadskön. Givetvis bör man ha en god bild av hur den aktuella bostadsefterfrågan ser ut men denna ger endast ett begränsat underlag för planeringen som måste ske på lång sikt. Förbundet menar att väsentligt ökade möjligheter till konsumentinflytande över planeringen är ett betydligt viktigare krav i detta sammanhang.

5.4 Gemenskap i boendet - alternativa boendeformer

Flera remissinstanser stöder jämställdhetskommitténs förslag om gemenskap i boendet och alternativa boendeformer.

Statens planverk har följande synpunkter.

Kommittén anger att fler bostäder bör utformas med tanke på andra gemenskaps- och serviceformer än kärnfamiljens så att t.ex. flergenerations-boende främjas. Kollektiv- och servicehus för alla åldrar bör prövas men framförallt behövs försök med varierande grad av kollektiv service i vanliga bostadsområden. Det anges att detta är speciellt värdefullt att beakta i de sanerings- och kompletteringsprojekt som många kommuner står inför.

Planverket anser det vara fullt möjligt att utveckla bestämmelserna i Svensk Byggnorm så att de passar även för kollektiv och servicehus. Verket har även föreslagit regeringen detta i skrivelse år 1976 och avvaktar därför regeringens ställningstagande. Verket avser att i samband med den s. k. stadsförnyelseutredningen föreslå revideringar av bestämmelserna för ombyggnad av bostäder i Svensk Byggnorm. Inom ramen för detta arbete kan verket även studera bestämmelser för bostäder med varierande grad av kollektiv service.

Bostadsstyrelsen hänvisar till sin publikation "Kommunala bostadsförsörjningsprogram", där man sagt att viktiga utgångspunkter för kommunens bostadspolitiska åtgärder bör vara att åstadkomma ett tillräckligt och varierat utbud av bostäder i olika delar av kommunen, att skapa en god bostadsmiljö för invånarna och att ge möjligheter till en allsidig hushållssammansättning i olika bostadsområden.

Statens institut för byggnadsforskning framhåller.

Frågan om den gemensamma förvaltningen bör klarare relateras till jämställdhetsperspektivet. Riskerar inte kvinnor att påläggas mer arbete i bostaden i stället för att befrias från en del av detta om brukarna tar över förvaltningen? Utgångspunkten ur jämställdhetsaspekt för organiseringen och fördelningen av arbetet i bostaden/bostadsområdet bör vara att underlätta det vardagliga hushållsarbetet samt att fördela detta jämnare på

män och kvinnor, inte att pålägga hushållen nya uppgifter utan att de gamla underlättas.

SIV anser att kommitténs förslag om samhällsplanering som syftar till gemenskap i boende och alternativa boendeformer givetvis skulle vara av största betydelse för invandrarbefolkningen. För invandrarkvinnorna skulle det kanske framförallt vara viktigt med gemensamhetslokaler.

Framtidens bostadsområden måste medvetet planeras för trygghet, gemenskap och jämställdhet anser *Folkpartiets kvinnoförbund*.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund pekar på vikten av att bostäder och bostadsområden planeras och byggs med största möjliga hänsyn till människornas vilja och att varje enskild individ kan ha önskan om och behov av olika boendeformer under skilda perioder av sitt liv.

Fredrika-Bremer-Förbundet framför att statligt stöd och statliga lån måste ges så att olika storlekar och typer av kollektivhus kan prövas. *Konsumentverket* vill också pröva nya former för samboende t.ex. kollektivhus. *SAR* anför liknande synpunkter.

HSB anser att en ökad användning av bostadsrätten som förvaltningsform ger bättre möjlighet att utveckla gemenskap i boendet, vilket är av särskild betydelse för ensamboende och äldre, dvs. de grupper av boende som domineras starkt av kvinnor.

5.5 Arbetsplatser och kommunikationer

Socialstyrelsen redovisar följande synpunkter.

En snabb, bekväm kollektivtrafik med täta turer skulle förmodligen vara en mycket viktig jämställdhetsfrämjande insats. Genom att så långt möjligt överföra trafik från bilsystemet till kollektivtrafiksystemet ökar kollektivtrafikens ekonomiska förutsättningar samtidigt som miljöstörningarna från biltrafiksystemet dämpas. Förutsättningar måste skapas för att nå en i linje härmed bättre fördelning av ekonomiska medel mellan biltrafik- och kollektivtrafiksystemet.

Målet bör vara att genom en välavvägd lokalisering av samhällets olika funktioner och ett rationellt utnyttjande av transportmedel tillse att *alla* människor ges god tillgänglighet till de funktioner de behöver nå. Kommunikationssystemet måste därför granskas med avseende på de möjligheter det ger barn, handikappade, billösa, skiftarbetande utan bil m. fl. att förflytta sig.

Det är av vikt att försöka få en helhetssyn på resandet, som utgår från människors behov av att kombinera exempelvis arbetsresor med att handla, hämta barn, besöka vänner etc. Detta framhålls mot bakgrund av tendensen att låta arbetsresorna i hög grad vara ensidigt styrande för kommunikationssystemets uppbyggnad.

Statens planverk menar att en inskränkning av biltrafikens åtkomlighet och framkomlighet är en fråga som inte kan avgöras enbart genom fysisk planering utan bör avgöras även i annan ordning av kommunala politiska instanser.

Enligt planverkets uppfattning bör nyttillkommande bostadsbebyggelse inom åtminstone landets urbaniserade regioner fördelas på ett mindre antal områden i varje kommun för att därmed sträva efter att ge alla människor en så likvärdig tillgång som möjligt till en differentierad arbetsmarknad och kommersiell och offentlig service. Det finns i allmänhet betydligt bättre förutsättningar för att åstadkomma rimlig serviceförsörjning och framtida sysselsättningsmöjligheter om bosättningen sker kring ett mindre antal centra än om bebyggelsen sprids på ett antal "pendlarsamhällen". Det finns således enligt planverkets mening starka skäl att i allmänhet söka hålla tillbaka bebyggelseexpansionen i sådana orter där inte näringslivets expansion, fortbeståndet av etablerade serviceanordningar eller särskilda markanvändnings- eller miljöskäl talar för en utbyggnad.

Statens institut för byggnadsforskning anser bl. a.

Kommunikations- och trafikfrågorna hör till de viktigaste jämställdhetsfrågorna. I betänkandet påtalas starkt att utbyggd kollektivtrafik är en åtgärd som kan medverka till att ge kvinnor större förutsättningar att förvärvsarbeta. Man bör även tydligare visa på kvinnornas intresse av bra trafiklösningar i närmiljön. Kvinnor har speciella erfarenheter av trafikproblem i närmiljön som bättre bör tas tillvara i planeringen av bostadsområden.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund delar utredningens uppfattning, att kollektivtrafiken måste förbättras avsevärt, både kvantitativt och kvalitativt. Att däremot ha som målsättning att inskränka biltrafiken i tätorterna kan knappast vara realistiskt: den effekten uppnås automatiskt, då kollektivtrafiken fungerar tillfredsställande, men att försvåra framkomligheten för av skilda skäl bilburna människor kan knappast varken gagna jämställdhetssträvandena eller visa omtanke om de boende.

Fredrika-Bremer-Förbundet framhåller.

- All framtida trafikplanering måste ta hänsyn till kvinnors och barns behov, vilket bl.a. innebär
 - Kollektivtrafik med bra förbindelser mellan arbetsplatser och boendeyråden måste finnas.
 - Trafikfria vägar, så att barn kan gå själva till skolor och fritidshem.

5.6 Närservice

Kravet på närservice delas av flera remissinstanser.

Socialstyrelsen ansluter sig till jämställdhetskommitténs förslag att varuförsörjningsplaner bör upprättas i alla kommuner för att säkra invånarna tillgång till en rimlig kommersiell service och framför vidare att i möjligaste mån bör någon form av miniminivåer (basbehov) för social, kommersiell och kulturell service preciseras för orter med olika befolkningsstruktur.

SABO delar grundtanken i förslaget om närservice men framhåller att ett förverkligande med stor säkerhet kommer att leda till ökade kostnader för såväl den kommunala som den kommersiella servicen.

KF:s uppfattning är att konsumenternas totala servicesituation beaktas vid planeringen. I *KF:s* yttrande över distributionsutredningens betänkande

”Samhället och distributionen” har också KF krävt återkommande kommunala varuförsörjningsplaner. Det är vidare viktigt att varuförsörjningen ses i samband med övriga servicefrågor i kommunerna t. ex. trafikförsörjningen anser KF.

5.7 Fritid

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund poängterar att ökade resurser till kvinnoidrott är mycket viktiga.

Statens planverk anser att jämställdhetskommitténs förslag att planera den fysiska miljön och prioritera verksamheter som kan bedrivas nära bostaden bör utvecklas mer.

Socialstyrelsen anför.

Rekreationsmiljöns tillgänglighet och användbarhet får i första hand inte bli en fråga om ekonomiska resurser och tillgång till egna transportmedel. Planering för rekreation bör därför innehålla en konkret analys av möjligheterna för människor utan bil/båt att utnyttja rekreationsområdena samt när så behövs - förslag för att förbättra dessa. Styrelsen anser - i likhet med jämställdhetskommittén - att satsningar på friluftsför- och rekreativitet i huvudsak bör göras i anslutning till människors närmiljö.

Rädda Barnen pekar på den ensidighet som idag finns när det gäller fritidsaktiviteter för barn och ungdom. Ideella föreningar såväl som kommuner måste på olika sätt stimuleras till att skapa aktiviteter där båda könen samtidigt kan delta och där helst också olika generationer kan vara med.

SABO anför bl. a.

Enligt SABO:s uppfattning är det mycket som tyder på att det sociala klimatet i bostadsområdena kan förbättras genom att ökade möjligheter för verksamheter och aktiviteter tillförs. Sådana ansträngningar från samhällets sida får emellertid inte leda till att samhället därmed accepterar att en del av befolkningen p.g.a. svag ekonomi skall vara mera låst till sina bostadsområden än vad andra befolkningsgrupper är.

Sveriges ridsidrottsförbund framför bl. a.

Närheten till idrottsanläggningar, motionsspår och aktivitetsområden är viktig för många kvinnor om de över huvud taget ska ha tid att utöva idrott. Ofta saknar kvinnor bil varför det tar längre tid att ta sig till anläggningarna.

Många kvinnor har också dubbelarbete varför fritiden blir reducerad. Det är därför angeläget att resorna till och från anläggningarna blir så korta och tidsbesparande som möjligt. Frågan om barnomsorgen är även i detta sammanhang viktig att lösa.

IOGT/NTO anser att det inom varje bostadsområde bör finnas möjligheter till fritidssysselsättningar och att det för en meningsfull fritid är nödvändigt med lokaler där bl. a. föreningsliv kan bedrivas.

6 Hälsa och sociala problem

6.1 Förebyggande insatser

Rikspolisstyrelsen, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Svenska FN-förbundet, Studieförbundet Vuxenskolan och KF tar upp förslagen om vikten av förebyggande insatser och att dessa tilldelas nödvändiga resurser.

Länsstyrelsen i Hallands län anser att de friskvårdsplaner som idag arbetas fram centralt och regionalt bör kompletteras med lokala planer på kommunal nivå.

6.2 Smärtlindring vid förlossning

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att vetenskapliga rön som rör smärtlindring vid förlossning måste komma alla till godo.

Fredrika-Bremer-Förbundet anser att de av riksdagen beslutade möjligheterna till smärtlindring vid förlossning måste bli en realitet.

RFSU stöder större resurser till smärtlindring vid förlossning och Husmodersförbundet hem och samhälle anser att denna fråga måste beaktas i det fortsatta jämställdhetsarbetet. Centerns ungdomsförbund framför liknande synpunkter.

6.3 Åtgärder mot missbruk

Folkpartiets kvinnoförbund anser att alkoholmissbruket, särskilt det utbredda dolda missbruket måste uppmärksammas.

Centerns ungdomsförbund kräver opinionsbildning bland kvinnor mot alkohol.

ABF anser bl. a.

Missbruk av olika slag förstärker könsrollerna och förtrycket av kvinnorna ökar starkt i samband med missbruk. Därför borde det finnas tydligare förslag till kraftfulla åtgärder i opinionsbildning och inom utbildningsområdet att motverka missbruk och dess starkt negativa inflytande på kvinnornas situation.

IOGT-NTO-rörelsen har när det gäller missbruksfrågorna anfört följande.

Hand i hand med strävandena för ökad jämställdhet kan man se en trend mot ökat alkoholbruk hos kvinnor. Kvinnor har mer och mer lagt sig till med männens levnadsmönster i olika avseenden och särskilt märkbart är detta när det gäller bruk av alkohol och tobak. Eftersom en mer utbredd konsumtion alltid medför ett ökat missbruk har det också visat sig att missbruket bland kvinnor ökat. Enligt vår mening bör man i de fortsatta jämlikhetssträvandena mer än som skett poängtera att kvinnor inte har något att vinna på att efterlikna männens dåliga sidor och seder. En utbredning av drogmissbruk bland kvinnor för tvärtom endast nackdelar med sig för kvinnorna själva

liksom för männen och barnen. Det är särskilt i den yngre kvinnogenerationen som drogkonsumtionen brer ut sig och detta innebär stora risker för framtiden.

6.4 Uthyggd mammografi

Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund och Husmodersförbundet hem och samhälle tillstyrker förslagen om utbyggd mammografi och att självundersökning av bröst lärs ut. *Centerns ungdomsförbund* framför liknande synpunkter. Även *RFSU* och *Umeå universitets jämställdhetskommitté* stöder en kraftig utbyggnad av mammografin.

Fredrika-Bremer-Förbundet anför beträffande utbyggd mammografi.

- Den tvärpolitiska bröstcancergruppens krav bör förverkligas, vilket innebär
 - utbyggande av mammografin i hela landet och utbildning av personal därför,
 - utökning av försöksverksamhet med riktade hälsokontroller till vissa riskgrupper varje år, och till alla kvinnor över 35 år vartannat år,
 - inrättande av bröstcentraler i landstingets regi i hela landet,
 - bättre psykologistöd vid bröstcancer och vid förekomst av dottertumör,
 - ökade resurser till bröstcancerforskning.

Socialstyrelsen anser att innan bröstströntgen som metod för allmän hälsokontroll byggs ut, bör resultaten av pågående försöksverksamheter inväntas. *Studieförbundet Vuxenskolan* understryker vikten av tidig diagnos och att strålningsrisken i samband med mammografi ytterligare måste prövas.

6.5 Invandrarkvinnornas språksvårigheter

SIV framhåller följande beträffande invandrarkvinnornas språksvårigheter.

SIV instämmer i att det är nödvändigt att särskilt beakta invandrarkvinnornas språksvårigheter och kulturella problem i kontakten med sjuk- och socialvård. Det är nödvändigt att få en väl fungerande tolkservice och att personer med invandrabakgrund anställs på alla nivåer och yrken inom sjuk- och socialvård. Det är också nödvändigt att svensk sjuk- och socialvårdspersonal får erforderliga kunskaper och kan utveckla nya arbetsformer och metoder som är anpassade till olika invandrargrupper. *SIV* vill understryka att det är värdefullt att socialstyrelsen ges tillfälle att fortsätta utveckla sin verksamhet i abortförebyggande syfte för olika invandrargrupper.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund betonar invandrarkvinnornas behov av tolkservice bl. a. vid gynekologundersökningar.

Svenska FN-förbundet tar också upp invandrarkvinnornas behov av kontakt med sjukvårdspersonal.

6.6 Kvinnomisshandel - våldtäkt

Fredrika-Bremer-Förbundet stöder jämställdhetskommitténs förslag och anför

- Nödvändiga lagändringar måste genomföras så att all kvinnomisshandel faller under allmänt åtal.
- Kvinnor som blivit våldtagna och/eller misshandlade bör snabbt ges medicinsk, psykisk och juridisk hjälp.
- Män som våldför sig på kvinnor bör så snabbt som möjligt ges psykisk hjälp.
- Samhälleligt stöd bör utgå till kvinnohus där hjälpverksamhet för kvinnor i krisituationer förekommer. Någon sorts jourverksamhet för misshandlade och/eller våldtagna kvinnor är nödvändig. Kommunerna bör åläggas att snarast ordna detta.

SCB tar upp frågan om statistik om kvinnomisshandel och anför bl. a.

SCB är mot bakgrund av de anförda täcknings-, definitions- och mätproblem synnerligen tveksam till möjligheten att redovisa officiell statistik över kvinnomisshandel med acceptabel kvalitet. SCB anser att det i stället bör övervägas att i forskningssammanhang närmare studera metoder för analyser av denna problemställning.

IOGT-NTO-rörelsen hänvisar till sambandet mellan misshandel och alkoholkonsumtion och skriver bl.a. att med en sänkning av alkoholkonsumtionen skulle automatiskt en minskning ske av dessa våldshändelser.

RFSU stöder kommitténs förslag om samhällsstöd till kvinnohus, och medicinsk och psykisk hjälp till våldtagna kvinnor samt påpekar bl. a.

På få områden kommer kvinnoföraktet och kvinnoförtrycket så klart fram som på dessa områden. Som bl.a. erfarenheter från *RFSU*:s våldtäktsmottagning visar är våldtäkt inte i första hand en sexuell handling utan en aggressionshandling som har beröringspunkter med övrig kvinnomisshandel. Våldtäkten måste ses mot bakgrund av djupt liggande sociala, kulturella och psykologiska omständigheter som formar mäns och kvinnors förhållande till varandra...

Så länge våldtäkten är en vanlig företeelse - och t.o.m. ökar - och kvinnomisshandel är ännu mycket vanligare, har vi tydliga bevis på en förhärskande kvinnosyn som går tvärs emot strävandena mot större jämställdhet.

RFSU kräver också ökade resurser för att ingripandet mot och forska kring gärningsmän i våldtäkt, prostitution och kvinnomisshandel.

Folkpartiets ungdomsförbund och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* diskuterar behovet av förändrad lagstiftning och förhörsmetod.

6.7 Prostitution

Fredrika-Bremer-Förbundet anser att kommuner bör åläggas att aktivt arbeta för att minska prostitutionen och hjälpa prostituerade.

RFSU vill ha nya projekt mot prostitution enligt Malmö-modellen och anför vidare bl. a.

Mycket av det som sägs om prostitution är överförbart till kvinnors situation över huvud taget. Myterna upprätthåller en maktstruktur som bygger på mäns överlägsenhet och kvinnors underkastelse. För att komma tillrätta med detta behövs en kombination av förändrade grundläggande ekonomiska villkor, socialt stöd och inte minst en attitydförändring hos kvinnor så att myterna detroniseras. Den insikten avspeglas också i hur viktigt det "medvetandehöjande" arbetet i t. ex. kvinnogrupper är. Det är anmärkningsvärt att detta synsätt enbart tas upp i samband med en sådan ytterlighetsföreteelse som prostitution trots allt är.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund stöder kommitténs förslag för att hjälpa kvinnor bort från prostitution.

6.8 Övriga frågor

Flera remissinstanser tar under avsnittet "Hälsa och sociala problem" upp frågan om preventivmedel.

RFSU skriver bl. a.

Alla som i likhet med *RFSU* arbetat med frågor kring preventivmedel och aborter vet att det inte räcker med information. Kunskapen måste sättas in i ett sammanhang om sexualitet och samlevnad i vid bemärkelse. Det behövs en djupgående attitydförändring så att flickor/kvinnor höjer sin självkänsla och känner ansvar för sitt eget liv. Det är i hög grad detta som motiverar till att ta vara på de kunskaper och möjligheter till födelsekontroll som finns. Det är basen för ett medvetet val om man vill ha barn just nu eller ej. Inte minst Socialstyrelsens Gotlandsprojekt bevisar detta. *RFSU* har samma erfarenhet från sin verksamhet. Vi saknar i betänkandet ett resonemang om denna dimension.

Fredrika-Bremer-Förbundet framför liknande synpunkter.

RFSU anser även att grundutbildningen och fortbildningen för lärare i sexual- och samhällskunskap måste förstärkas. *Fredrika-Bremer-Förbundet* vill också ha ytterligare insatser i skolorna i dessa frågor.

Centerns kvinnoförbund tar upp frågan om omskärkelse av kvinnor i Sverige. De anser att det klart bör framgå i lagstiftningen att detta inte får förekomma i Sverige.

7 Representation

7.1 Mål och planer

SAMN föreslår att statliga myndigheter bör rekommenderas att kartlägga vilka kunskaper och erfarenheter som bör finnas för olika uppdrag. Det skulle kunna innebära att man får en vidare krets att välja bland för olika uppdrag. Därmed ökar även möjligheterna att få med kvinnorna.

SACO/SR framhåller att det är inte tillräckligt att män och kvinnor är representerade i de församlingar och organ som styr vårt samhälle. Kvinnorna bör vara representerade till en rimlig andel i förhållande till sin andel av Sveriges befolkning. *SAR* framför liknande synpunkter.

Fredrika-Bremer-Förbundet anser att riksdagen bör fastställa att lika representation skall vara uppnådd i riksdag, landsting och kommunfullmäktige senast i och med 1985 års val.

7.2 Arbetsformer

Flera remissinstanser däribland *LO*, *Centerns kvinnoförbund*, *YKR* och *IOGT-NTO-rörelsen* delar jämställdhetskommitténs uppfattning om att arbetsformerna i facket och politiken måste utformas så att både kvinnor och män med familjeansvar kan delta.

LO framhåller också att fackliga möten på betald arbetstid är en viktig åtgärd för att bl. a. öka föräldrars möjlighet att aktivt delta i den fackliga verksamheten. *SACO/SR*, *Statsanställdas förbund* och *ABF* framför liknande synpunkter och framhåller även att ökade möjligheter till barnomsorg vid möten och kurser skulle bidra till en ökad kvinnorepresentation.

SACO/SR framhåller också att både män och kvinnor måste ha ett privatliv.

7.3 Direktiv till valberedningarna

SACO/SR, *Centerns ungdomsförbund* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* tar avstånd från att öka den kvinnliga representationen genom någon form av kvotering.

SAF, *SI*, *Svenska Handelskammareförbundet* och *SHIO* är positiva till en jämnare fördelning av kvinnor och män i kommittéer och styrelser men negativ till alla former av kvotering.

Sveriges riksidsrottsförbund instämmer inte i att kvinnor skall nomineras till alla vakanta platser till rättvis fördelning nåtts eller att vardera könet skall ha minst en viss andel av de s.k. valbara platserna.

KF framhåller bl. a.

I konsumentkooperationens arbete för att öka kvinnornas deltagande i folkrörelsernas beslutsfattande på alla nivåer har många av de förslag som

kommittén pekar på framgångsrikt använts. Andelen kvinnor med olika förtroendeuppgifter i konsumentkooperationen ökar år från år.

7.4 Två namnförslag (en man och en kvinna)

När det gäller att utse ledamöter i statliga utredningar och dylikt anser SAMN att man bör eftersträva att lämna förslag på både en man och en kvinna. *Folkpartiets kvinnoförbund* har liknande synpunkter.

SACO/IR, Svenska FN-förbundet, Moderata samlingspartiets ungdomsförbund är däremot tveksamma till att valberedningar skall föreslå två personer (en man och en kvinna).

8 Opinionsbildning

8.1 Allmänt

Flera remissinstanser betonar vikten av opinionsbildande arbete däribland *konsumentverket, SACO/IR, Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges Radio* och *KF* vilka är allmänt positiva till förslagen.

Centerns kvinnoförbund anser även att det är viktigt att såväl den nationella handlingsplanen för jämställdhet som världsaktionsplanen blir allmänt kända.

Under avsnittet opinionsbildning skriver *Rädda Barnen* bl. a.

Inför förändringar i samhället har vi tyvärr en förmåga att framställa en mängd problem som sedan gör att många människor känner sin situation som jobbig. Jämställdhetsdebatten har åtminstone i sitt initialskede präglats av detta och det kanske har varit nödvändigt. Den har utgått från kvinnors rätt till frigörelse och lika värde. Vi tror dock att det nu är dags att börja föra diskussionen utifrån positiva förtecken. Barnen är där en naturlig utgångspunkt. Parentetiskt kan man tyvärr med fog påstå att som debatten tidigare fördes, innebar den ett behov att komma bort ifrån en situation, bl. a. då den vårdande, och det i sin tur gav som bieffekt barnen en låg status. *I stället bör den opinionsbildande delen ha som utgångspunkt alla vuxnas rätt att ta del av sina barns uppväxt.* Alla vuxna, såväl män som kvinnor, bör få möjlighet att ta del av barnens glädje, barnens utveckling, deras hopp och besvikelser, misslyckanden och höjdpunkter. Att männen hittills varit beredda att avstå från denna förmån är egentligen ofattbart. I stället för att bara spegla den aktuella situationen bör alltså opinionsarbetet syfta till att ta fram det positiva, både med att uppföstra, vårda och vägleda barn och att dela på det gemensamma ansvaret i hemmet. Medel bör avsättas för att främja en attitydförändring med detta som grund.

Fredrika-Bremer-Förbundet kräver en särskild lag mot könsdiskriminering i reklam och massmedia. *Konsumentverket* och *högskolan i Luleå* vill hålla frågan om lagstiftning aktuell.

Sveriges riksidsrörelseförbund har framfört idrottskvinnorna i massmedia och anför bl. a.

Skall idrottsrörelsen få fler kvinnor som aktiva och som ledare är det viktigt att idrottande flickor syns i press, radio och TV. Det måste finnas

förebilder. Kvinnor som lägger ned oerhört arbete på träning och tävling måste liksom männen synas utåt genom medierna för att därmed spurras till fortsatt idrottsutövande och fina resultat.

SÖ är dock mer tveksam till klimatet för det opinionsbildande arbetet och har den uppfattningen att många upplever att jämställdhetsfrågorna är "uttjatade".

8.2 Studieförbunden stimuleras

Konsumentverket, ABF, IOGT-NTO-rörelsen och Studieförbundet Vuxenskolan betonar studieförbundens roll i det opinionsbildande arbetet.

YKR anser att studiecirklar i jämställdhet bör finnas inom alla större företag och i organisationer av alla slag.

8.3 Enskilda initiativ stöds

Flera remissinstanser såsom *Fredrika-Bremer-Förbundet*, *YKR*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *IOGT-NTO-rörelsen* och *Riksförbundet hem och skola* är positiva till ett särskilt jämställdhetsanslag.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund är däremot negativt till ett speciellt jämställdhetsanslag för opinionsbildande åtgärder.

Ett jämställdhetsanslag bör inte enbart riktas till enskilda organisationer och fria grupper utan även studieförbunden bör få ett särskilt stöd anser *ABF*.

SIV framhåller invandrarorganisationernas roll i det opinionsbildande arbetet.

Grupp 8 i Stockholm betonar kvinnorörelsens betydelse i opinionsarbetet.

8.4 Utvärdering

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att vidtagna åtgärder måste följas upp.

8.5 Utbildning - stipendier

Centerns kvinnoförbund, *högskolan i Luleå*, *Sveriges Radio*, *TT*, *Rädda Barnen* och *Umeå universitets jämställdhetskommitté* finner det positivt att utbildning i jämställdhetsfrågor för massmediafolk har beaktats.

Fredrika-Bremer-Förbundet framhåller särskilt att jämställdhetsfrågor skall ingå i journalistutbildningen och annan massmediautbildning.

Sveriges riksidrottsförbund betonar att det är viktigt att fler kvinnliga sportjournalister utbildas.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund betonar vikten av att partiernas kvinnoorganisationer tar på sig ansvaret att entusiasmera till och utbilda för ett planmässigt arbete med jämställdhetsfrågor.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund är negativt till att samhället skall utbilda speciella opinionsledare.

YKR anser att chefsutbildningar i jämställdhetsfrågor bör genomföras.

IOGT-NTO-rörelsen och *TT* tillstyrker förslaget om särskilda stipendier.

8.6 Könsroller bör diskuteras

TT ställer sig tveksam till nödvändigheten av en extra stimulans för interna diskussioner om könsroller på redaktionerna. *TT* anför att på de allra flesta redaktionerna torde könsrollsdebatten vara i full gång utan särskilda projekt och handlingsplaner.

8.7 Regler för massmedia

TT framhåller att kommitténs förslag om att undersöka hur könsdiskriminering och aktivt arbete för jämställdhet kan tas upp inom ramen för de etiska reglerna i någon mån redan är beaktade. *TT* har inget emot att kommitténs förslag övervägs vid en revision av de etiska reglerna.

Folkpartiets ungdomsförbund anser att könsdiskriminerande reklam bör förbjudas.

8.8 Neutralt språk

Folkpartiets kvinnoförbund anser att det behövs ett kvinnospråk.

9 Internationellt samarbete

9.1 Jämnare könsfördelning av svenska delegationer till FN-organ etc.

I anslutning till frågan om att i framtiden utse könsmässigt jämna sammansatta delegationer till FN-organ etc. anför *ILO-kommittén* att det är önskvärt att verka för en ändring av ILO:s stadga om kvinnlig representation. *ILO-kommittén* anser att medlemsländerna genom ILO-stadgans formulering skall rekommenderas att i delegationen till arbetskonferenser (och till andra ILO-möten) inkludera både kvinnor och män.

Folkpartiets kvinnoförbund stöder jämställdhetskommitténs förslag att utse könsmässigt jämna svenska delegationer till internationella möten. *Statens ungdomsråd* och *KF* framför liknande synpunkter.

Moderata samlingspartiets ungdomsförbund stöder däremot inte förslaget om att begära in två namn - en kvinna och en man. Man anser dock att det är

en klar brist att kvinnors ofta speciella erfarenheter inte tagits tillvara i internationellt samarbete.

9.2 Effekterna för kvinnorna i biståndsprojekt

Jämställdhetskommittén föreslår att i alla biståndsprojekt bör effekterna för kvinnorna speciellt uppmärksammas.

SIDA framhåller i anslutning till detta förslag att man försöker få ett starkare gehör i mottagarländerna för att vid all planering av utvecklingsprojekt beakta följderna för kvinnorna.

SIDA anför även.

Det är emellertid inte bra på sikt att biståndet till kvinnor koncentreras till rena kvinnoinsatser. Det finns en risk att insatserna blir obetydliga och marginella. Sådana insatser kan användas som alibi för att inte vidta ytterligare åtgärder.

Att få in kvinnoinsatsen inom landramen i alla mottagarländer är en viktig uppgift för *SIDA* de närmaste åren. Det arbetet ger en plattform för vidare diskussioner om kvinnors plats och integrering i den nationella ekonomin och deras möjligheter att påverka utvecklingen i en riktning som även tillgodoser deras behov.

SACO/SR och *KF* tillstyrker jämställdhetskommitténs förslag.

Folkpartiets kvinnoförbund och *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att det svenska u-landsbiståndet måste innehålla särskilda jämställdhetsprogram.

9.3 Särskilda insatser för kvinnor i samband med den tekniska utvecklingen i u-länder

Husmodersförbundet hem och samhälle understryker vikten av att kvinnornas situation ges ökad uppmärksamhet i den tekniska utvecklingen. *Svenska FN-förbundet* framför liknande synpunkter.

Umeå universitets jämställdhetskommitté framhåller att den tekniska utvecklingen inte får slå ut u-ländernas kvinnor och en realistisk plan för jämställdhetsarbetet måste finnas med i biståndsprojekten.

Innehåll

Skrivelse	1
Skrivelsens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag av regeringsprotokoll den 5 juni 1980	2
1 Inledning	2
2 Allmänna utgångspunkter	3
3 Jämställdhetsarbets organisation	5
Jämställdhetsarbetet inom statsförvaltningen	6
4 Utbildning	7
Grundskolan	10
Gymnasieskolan	11
Högskolan	11
Insatser för att stimulera kvinnor och män till otraditionella utbildningar	12
Invandrarkvinnorna	13
5 Arbetslivet	14
Kommuner och landstingskommuner	18
Kortare arbetsdag	19
Arbetslivets organisation	20
Ny arbetsvärdering	21
Stöd till hemarbetande	22
Positiv särbehandling vid arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbete	23
6 Familjepolitik och familjerätt	23
7 Boende- och samhällsplanering	25
8 Hälsa och sociala problem	27
Prostitution	29
Invandrarkvinnorna	29
9 Representation i beslutande församlingar	30
10 Opinionsbildning	31
11 Internationellt samarbete	32
12 Avslutande synpunkter	33
13 Hemställan	34
14 Beslut	34

Bilagor

1. Sammanfattning av kommittébetänkandet (SOU 1979:56) "Steg på väg"	35
2. Sammanställning av remissyttranden	43

